

การศึกษาพระพุทธรูปสำริดในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21

โดย
นายปริญญา นาควัชระ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาพระพุทธรูปสำริดในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21

โดย
นายปริญญา นาควัชระ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A STUDY OF THE BRONZE BUDDHA IMAGES IN PHRAE AND NAN DURING 14TH

- 16TH A.D.

By

MR. Parinya NAKWATCHARA

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Arts (ART HISTORY)

Department of Art History

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2020

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษาพระพุทธรูปสำริดในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21
โดย ปริญญา นาควัชระ
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

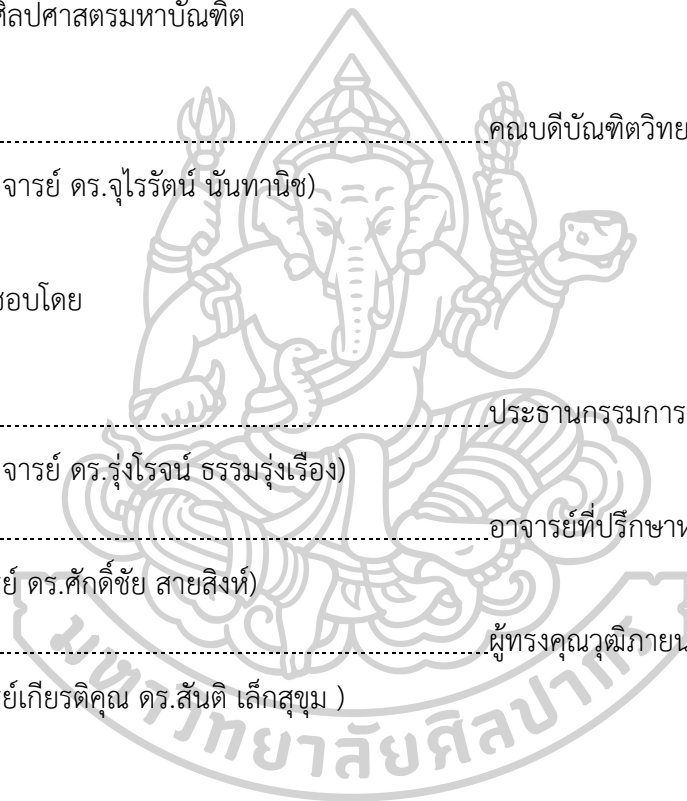
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม)

59107204 : ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : พระพุทธรูป, แพร่, น่าน, ศิลปะล้านนา, สุโขทัย

นาย ปริญญา นาควิษระ: การศึกษาพระพุทธรูปสำริดในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบศิลปะ และกำหนดอายุพระพุทธรูปสำริดที่มีรูปแบบเฉพาะในพื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยศึกษาจากตัวอย่างพระพุทธรูปจำนวน 108 ตัวอย่าง ที่สำรวจพบในเขตอำเภอเมืองแพร่ อำเภอสูงเม่น อำเภอลอง จังหวัดแพร่ อำเภอเมืองน่าน อำเภอเวียงสา อำเภอภูเพียง อำเภอแม่จรม อำเภอสันติสุข อำเภอปัว และอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธรูปสำริดในช่วงเวลาดังกล่าว สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20) เป็นระยะที่เมืองแพร่-เมืองน่าน มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย ระยะนี้ปรากฏการสร้างพระพุทธรูป 1 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่

ระยะที่ 2 (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22) เป็นระยะที่เมืองแพร่-เมืองน่าน ถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรล้านนา ระยะนี้ปรากฏการสร้างพระพุทธรูป 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มสกุลช่างเมืองแพร่ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว 2. กลุ่มสกุลช่างเมืองน่าน ซึ่งสืบเนื่องต่อจากกลุ่มพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่ปรากฏในเมืองน่านตั้งแต่ระยะที่ 1 3. กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรในศิลปะล้านนา และ 4. กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปขัดสมาธิราบในศิลปะล้านนา

จากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าเมืองแพร่และเมืองน่านในอดีต มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรล้านนา จึงมีการรับอิทธิพลทางศิลปะของทั้ง 2 อาณาจักรนี้ มาใช้กับงานพระพุทธรูปสำริดของตน นอกจากนี้ ในยุคทองของอาณาจักรล้านนา ทั้งเมืองแพร่และเมืองน่าน ก็มีการสร้างพระพุทธรูปสำริดในสกุลช่างที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง โดยพระพุทธรูปสำริดในสกุลช่างน่าน-แพร่ คงเสื่อมไปเมื่ออาณาจักรล้านนาล่มสลาย

59107204 : Major (ART HISTORY)

Keyword : Buddha Image, Phrae, Nan, Lanna Art, Sukhothai

MR. PARINYA NAKWATCHARA : A STUDY OF THE BRONZE BUDDHA IMAGES IN PHRAE AND NAN DURING 14TH - 16TH A.D. THESIS ADVISOR : PROFESSOR SAKCHAI SAISINGHA, Ph.D.

This research aims to study style and age of Bronze Buddha Images in Phrae Province and Nan Province between 14th century A.D. to 16th century A.D., the study focused in 108 Bronze Buddha Images from Amphoe Muang Phrae; Amphoe Sung Men; Amphoe Long, Phrae Province, Amphoe Muang Nan; Amphoe Wiang Sa; Amphoe Phu Piang; Amphoe Mae Charim; Amphoe Santi Suk; Amphoe Pua and Amphoe Tha Wang Pha, Nan Province.

The results are presented 2 periods of Bronze Buddha Images as follows:

Period 1 (middle 14th century A.D. to late 15th century A.D.), Phrae and Nan were concerned with Sukhodaya Kingdom, there were 1 group of Bronza Buddha Images as Buddha Image under Sukhodaya Art (Big Style)

Period 2 (early 16th century A.D. to early 17th century A.D.), Phrae and Nan were combined with Lanna Kingdom by King Tilokaraj, there were 4 groups of Bronze Buddha Images as 1. Phrae Style (Buddha Images in the Phrae Characteristic) 2. Nan Style (Continuation of Sukhodaya Style in Nan) 3. Buddha Images under “Singhalese Buddha” (Lanna Buddha Images in vajrasana) and 4. Buddha Images under Late Lanna Style (Lanna Buddha Images in virasana)

The results are indicated that ancient Phrae city and ancient Nan city were concerned with Sukhodaya and Lanna Kingdom, there were obtained styles of 2 kingdoms to use in their Bronze Buddha Images. Furthermore, In Lanna gold age (the age of King Tilokaraj to King Muangkao) Phrae and Nan were built Bronze Buddha Images in the own characteristic. The Nan-Phrae School finished when Lanna Kingdom fell.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ได้แก่

ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ อาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งช่วยผลักดันให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จ
ลงได้ด้วยดี รวมถึงให้คำแนะนำเพื่อแก้ปัญหาด่าง ๆ ระหว่างการทำวิจัยตลอดมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช ซึ่งคอยให้คำปรึกษาในยามที่ผู้วิจัยมีข้อสงสัย
หรือไม่มั่นใจในสิ่งที่ตนทำอยู่

ขอกราบนมัสการเจ้าอาวาสของวัดหลายแห่งในพื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ซึ่งได้
อนุญาตให้ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล ไปจนถึงการส่งข้อมูลให้ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิเคราะห์

ขอขอบพระคุณพี่ ๆ จากสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน (ปัจจุบันรวมเข้ากับสำนักศิลปากรที่ 7
เชียงใหม่) ที่ได้ให้ความสะดวกในการดำเนินการสำรวจข้อมูลในพื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน รวมถึง
ให้คำแนะนำเกี่ยวกับกระบวนการขอสำรวจโบราณวัตถุในพื้นที่

และที่สำคัญ ขอขอบพระคุณ นางนภาพร นาควิชระ มารดาของผู้วิจัย ที่ได้ให้การสนับสนุน
การศึกษาของผู้วิจัยตลอดมา ทั้งในด้านทุนทรัพย์ รวมถึงช่วยเหลือในการลงพื้นที่สำรวจโบราณวัตถุ
ตลอดมา

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบูรพาจารย์ทุกท่าน อันได้แก่ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุ
ภัทรดิศ ดิศกุล ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม รองศาสตราจารย์สงวน รอดบุญ ศาสตราจารย์
เกียรติคุณสุรพล ดำริห์กุล ศาสตราจารย์เกียรติคุณสร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล ศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
ดร.ธิดา สาระยา ดร.ฮันส์ เพนธ์ คุณสุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ คุณสมชาย ณ นครพนม คุณพิเศษ เจียจันทร์
พงษ์ และคุณภูเดช แสนสา ที่ได้สร้างแรงบันดาลใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ รวมถึงได้สร้างองค์
ความรู้ที่เป็นพื้นฐานของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หากขาดองค์ความรู้จากท่านเหล่านี้เสียแล้ว
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงจะไม่สำเร็จลงได้อย่างราบรื่น

ปริญญา นาควิชระ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
สมมติฐานของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	5
ขั้นตอนการศึกษา.....	5
แหล่งข้อมูล.....	5
อุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้า.....	5
ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการวิจัย.....	6
การนำเสนอผลงาน.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 แพร่และน่าน: ประวัติศาสตร์โดยสังเขป.....	7
กล่าวนำ.....	7
ยุคก่อนประวัติศาสตร์.....	7
ยุคสร้างบ้านแปงเมือง.....	8

จังหวัดแพร่.....	8
จังหวัดน่าน.....	11
อาณาจักรสุโขทัย กับบทบาทต่อเมืองแพร่และเมืองน่าน	12
เมืองแพร่และเมืองน่านภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา.....	13
เมืองแพร่และเมืองน่านภายใต้การปกครองของพม่า.....	16
เมืองแพร่และเมืองน่านภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ ในฐานะเมืองประเทศราช	18
สรุป21	
บทที่ 3 พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่.....	22
กล่าวนำ.....	22
รูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่.....	22
ระยะที่ 1 (ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 19).....	22
ระยะที่ 2 (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20).....	23
กลุ่มที่ 1 พระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัย	24
ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง	24
การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม.....	32
ระยะที่ 3 (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)	41
กลุ่มที่ 1 พระพุทธรูปสำริดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น	42
ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง.....	42
การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม.....	48
กลุ่มที่ 2 พระพุทธรูปสำริดที่มีการทำสีต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย	56
ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน	56
การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม.....	60
กลุ่มที่ 3 พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนา	67
ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง	67

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม.....	73
กลุ่มที่ 4 พระพุทธรูปสำริดขัดสมาธิราบแบบล้านนา	82
ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง	82
การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม.....	92
บทที่ 4 พระพุทธรูปสกุลช่างน่าน-แพร่ กับความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์.....	100
1. พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่ ในช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรือง	101
1.1 กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20).....	101
2. พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน แพร่ ในช่วงที่อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรือง	103
2.1 กลุ่มพระพุทธรูปที่สืบเนื่องจากศิลปะสุโขทัย (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22).....	103
2.2 กลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22).....	104
2.3 กลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนา (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22).....	105
2.4 กลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22).....	108
3. พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่ ภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรล้านนา	112
บทที่ 5 บทสรุป.....	115
รายการอ้างอิง	118
ประวัติผู้เขียน.....	121

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบพระพุทธรูปอิทธิพลสุโขทัยในเมืองน่าน : เมืองแพร่-เมืองลอง	33
ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความแตกต่างของขอบสงฆ์ในพระพุทธรูปลีลาที่วัดเบญจมบพิตรฯ กับพระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู.....	36
ตารางที่ 3 พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริด วัดกอก เปรียบเทียบกับพระพุทธรูปปูนปั้นที่วัดช้างล้อม ศรีสะเกษ.....	39
ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่.....	40
ตารางที่ 5 การจำแนกองค์ประกอบของพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่”	49
ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่” ที่มีพระพักตร์รูปไข่ กับพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่วัดศรีดอนคำ	53
ตารางที่ 7 วิวัฒนาการของพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร่”	55
ตารางที่ 8 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบศิลปะสุโขทัยในเมืองน่าน กับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่สร้างสืบต่อจากศิลปะสุโขทัย	61
ตารางที่ 9 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน	62
ตารางที่ 10 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดปรารงค์ ตัวอย่างที่ 1 และตัวอย่างที่ 2	63
ตารางที่ 11 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปลีลาที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปลีลาที่วัดนาปัง	66
ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่.....	74
ตารางที่ 13 เปรียบเทียบลักษณะชายผ้า (สบง) ระหว่างพระพุทธรูปวัดพระธาตุช้างค้ำ กับภาพลายเส้นพระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย	75

ตารางที่ 14 เปรียบเทียบลักษณะชายผ้าของพระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ กับพระพุทธรูป ขัดสมาธิเพชรแบบสุโขทัย.....	76
ตารางที่ 15 เปรียบเทียบลักษณะของพระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน กับพระพุทธรูปที่ วัดพระธาตุ.....	77
ตารางที่ 16 เปรียบเทียบรูปแบบพระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน กับตัวอย่าง พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2).....	78
ตารางที่ 17 เปรียบเทียบพระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 1) กับตัวอย่างที่วัดดอนมูล	79
ตารางที่ 18 เปรียบเทียบลักษณะฐานบัวของตัวอย่างพระพุทธรูปที่วัดภูมินทร์ กับพระพุทธรูปที่ วัดหลวง พะเยา.....	80
ตารางที่ 19 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปในสกุลช่างเชียงราย กับตัวอย่างพระพุทธรูป สำริดที่ได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างเชียงรายภายใต้สกุลชาง่าน-แพร่.....	95
ตารางที่ 20 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริดกลุ่ม “พระเจ้าแสนสุข” กับกลุ่มงานช่าง พื้นบ้าน	96
ตารางที่ 21 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ใช้ฐานบัวที่มีขาตั้งแบบล้านนา กับกลุ่มงาน ช่างพื้นบ้าน	96
ตารางที่ 22 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปกลุ่มที่ใช้ฐานบัวของน กับกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน	97
ตารางที่ 23 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างเชียงราย กับกลุ่ม งานช่างพื้นบ้าน.....	98

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 (ซ้าย) พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู (ตัวอย่างที่ 1).....	25
ภาพที่ 2 (ขวา) พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู (ตัวอย่างที่ 2).....	25
ภาพที่ 3 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดพญาภู.....	25
ภาพที่ 4 (ซ้าย) พระพุทธรูปลีลาที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 1).....	26
ภาพที่ 5 (ขวา) พระพุทธรูปลีลา “พระพุทธรูปยืนทวารวดีศรีศากยมุนี” วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 2) .	26
ภาพที่ 6 พระพุทธรูปปางห้ามสมุทรที่วัดพระธาตุช้างค้ำ.....	26
ภาพที่ 7 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดพระธาตุช้างค้ำ.....	27
ภาพที่ 8 (ซ้าย) พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดหัวขวง (ตัวอย่างที่ 1).....	27
ภาพที่ 9 (ขวา) พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดหัวขวง (ตัวอย่างที่ 2).....	27
ภาพที่ 10 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดหัวขวง (ตัวอย่างที่ 3).....	28
ภาพที่ 11 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดกู่คำ.....	28
ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปางมารวิชัยในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน.....	28
ภาพที่ 13 พระพุทธรูปสำริดที่วัดเจติย ตำบลตุ้ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	29
ภาพที่ 14 พระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่วัดพระเนตร ตำบลसान อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	29
ภาพที่ 15 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก ตำบลท่าน้ำ อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน	30
ภาพที่ 16 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีบุญเรือง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน	30
ภาพที่ 17 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาปัง ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน.....	30
ภาพที่ 18 (ขวา) พระพุทธรูปลีลา ที่วัดนาปัง ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน.....	30
ภาพที่ 19 พระพุทธรูปสำริดที่วัดบุปผาราม ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน.....	31
ภาพที่ 20 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ตัวอย่างที่ 1).....	31

ภาพที่ 21 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ตัวอย่างที่ 2)	31
ภาพที่ 22 พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีสว่าง อำเภอสองเม่น	32
ภาพที่ 23 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย จารึก "ทิตไส..." สร้างปี พ.ศ. 1965	35
ภาพที่ 24 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย จารึก "ผ้าขาวทอง" สร้างปี พ.ศ. 1965	35
ภาพที่ 25 พระพุทธรูปลีลาที่พระระเปียงวัดเบญจมบพิตร	36
ภาพที่ 26 พระพุทธรูปปูนปั้นจากวัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง	37
ภาพที่ 27 พระพุทธรูปลีลา ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เขลียง ศรีสัชนาลัย	37
ภาพที่ 28 (ซ้าย) พระพุทธรูปแบบสกุลช่างแพร่ ที่วิหารวัดพงษ์สุนันท์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่	42
ภาพที่ 29 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนทอง” วัดหลวง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ ..	42
ภาพที่ 30 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑ์วัดหลวง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ (ตัวอย่างที่ 1)	43
ภาพที่ 31 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑ์วัดหลวง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ (ตัวอย่างที่ 2)	43
ภาพที่ 32 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสองเม่น (ตัวอย่างที่ 1).....	43
ภาพที่ 33 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสองเม่น (ตัวอย่างที่ 2)	43
ภาพที่ 34 พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสองเม่น (ตัวอย่างที่ 3).....	44
ภาพที่ 35 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ปาน ตำบลแม่ปาน อำเภอลอง	44
ภาพที่ 36 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง (ตัวอย่างที่ 1).....	44
ภาพที่ 37 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง (ตัวอย่างที่ 2).....	45
ภาพที่ 38 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง (ตัวอย่างที่ 3).....	45
ภาพที่ 39 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดน้ำริน ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง	45
ภาพที่ 40 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าฝนแสนห่า” วัดบ้านปง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง..	45

ภาพที่ 41 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดใหม่พม่า ตำบลตำผามอก อำเภอลอง.....	46
ภาพที่ 42 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนทอง” วัดด้าแป้น ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง	46
ภาพที่ 43 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดสะแล่ง ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง	46
ภาพที่ 44 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนมูล ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง	46
ภาพที่ 45 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ.....	47
ภาพที่ 46 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 1).....	47
ภาพที่ 47 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 2).....	47
ภาพที่ 48 พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล	48
ภาพที่ 49 ชิ้นส่วนจารึกบนฐานพระพุทธรูปสำริด วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 2)	54
ภาพที่ 50 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 1).....	56
ภาพที่ 51 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 2).....	56
ภาพที่ 52 พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าทองทิพย์” วัดสวนตาล	57
ภาพที่ 53 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข (ตัวอย่างที่ 1).....	57
ภาพที่ 54 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข (ตัวอย่างที่ 2).....	57
ภาพที่ 55 พระพุทธรูปลีลาที่วัดนาบึง อำเภอภูเพียง (กรมศิลปากร, 2530, p. 115).....	58
ภาพที่ 56 พระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก อำเภอภูเพียง	58
ภาพที่ 57 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพรหม อำเภอแม่จริม.....	59
ภาพที่ 58 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ อำเภอปัว (ตัวอย่างที่ 1) (กรมศิลปากร, 2530, p. 105).....	59
ภาพที่ 59 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ อำเภอปัว (ตัวอย่างที่ 2) (กรมศิลปากร, 2530, p. 107).....	59
ภาพที่ 60 พระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน อำเภอเวียงสา	60
ภาพที่ 61 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ	68
ภาพที่ 62 (ซ้าย และขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 1) (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 123).....	68

ภาพที่ 63 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2).....	69
ภาพที่ 64 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 1).....	69
ภาพที่ 65 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 2).....	69
ภาพที่ 66 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 3).....	69
ภาพที่ 67 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 4).....	70
ภาพที่ 68 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานวัดศรีมงคล (ก่ง) (ตัวอย่างที่ 1).....	70
ภาพที่ 69 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานวัดศรีมงคล (ก่ง) (ตัวอย่างที่ 2).....	70
ภาพที่ 70 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาคำ.....	71
ภาพที่ 71 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 1) (ที่มา : วัดป่าตอง).....	71
ภาพที่ 72 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 2) (ที่มา : วัดป่าตอง).....	71
ภาพที่ 73 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนมูล.....	71
ภาพที่ 74 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริด “หลวงพ่อเพชร” ที่วัดต้นแหลง.....	72
ภาพที่ 75 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด.....	72
ภาพที่ 76 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ.....	72
ภาพที่ 77 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 174).....	74
ภาพที่ 78 ภาพลายเส้นพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 175).....	74
ภาพที่ 79 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสวรรคตวรนายก สุโขทัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 249).....	76
ภาพที่ 80 พระพุทธรูปสำริดที่วัดหลวง พะเยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 319).....	80
ภาพที่ 81 จารึกที่ฐานพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ที่วัดป่าเหมือด (จากภาพที่ 75).....	81
ภาพที่ 82 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 1).....	83
ภาพที่ 83 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 2).....	83
ภาพที่ 84 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 3).....	83

ภาพที่ 85 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 4).....	83
ภาพที่ 86 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์	84
ภาพที่ 87 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดพระเกิด	84
ภาพที่ 88 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดท่าช้าง (ตัวอย่างที่ 1)	84
ภาพที่ 89 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดท่าช้าง (ตัวอย่างที่ 2).....	84
ภาพที่ 90 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดท่าช้าง (ตัวอย่างที่ 3)	85
ภาพที่ 91 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาซาว.....	85
ภาพที่ 92 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแสงดาว.....	85
ภาพที่ 93 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” วัดพระธาตุแช่แห้ง	85
ภาพที่ 94 พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล (ตัวอย่างที่ 1).....	86
ภาพที่ 95 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล (ตัวอย่างที่ 2).....	86
ภาพที่ 96 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีมงคล (ก่ง).....	86
ภาพที่ 97 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด (ตัวอย่างที่ 1).....	87
ภาพที่ 98 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด (ตัวอย่างที่ 2).....	87
ภาพที่ 99 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด (ตัวอย่างที่ 3).....	87
ภาพที่ 100 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนแก้ว.....	87
ภาพที่ 101 พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าตอง” ที่วัดทุ่งชัย (ที่มา : วัดทุ่งชัย).....	88
ภาพที่ 102 พระพุทธรูปสำริด พระพุทธรูปสำริดที่วัดหนองแดง	88
ภาพที่ 103 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 3).....	89
ภาพที่ 104 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 4).....	89
ภาพที่ 105 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม (ตัวอย่างที่ 1).....	89
ภาพที่ 106 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม (ตัวอย่างที่ 2).....	89
ภาพที่ 107 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดหลวง (ตัวอย่างที่ 1).....	90
ภาพที่ 108 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดหลวง (ตัวอย่างที่ 2)	90

ภาพที่ 109 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าน้ำออกเคียร” ที่วัดเมธังกราวาส..... 90

ภาพที่ 110 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์ 90

ภาพที่ 111 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ (ตัวอย่างที่ 1)..... 91

ภาพที่ 112 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ (ตัวอย่างที่ 2)..... 91

ภาพที่ 113 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดต้าเวียง..... 91

ภาพที่ 114 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานใต้ (ที่มา : พระอธิการจตุรภัทร อากาศโร วัดไผ่ล้อม)
..... 91

ภาพที่ 115 พระพุทธรูปสำริดที่วัดผามอก ตำบลต้าผามอก อําเภอลอง..... 92

ภาพที่ 116 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพันเตา เชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 314) 94

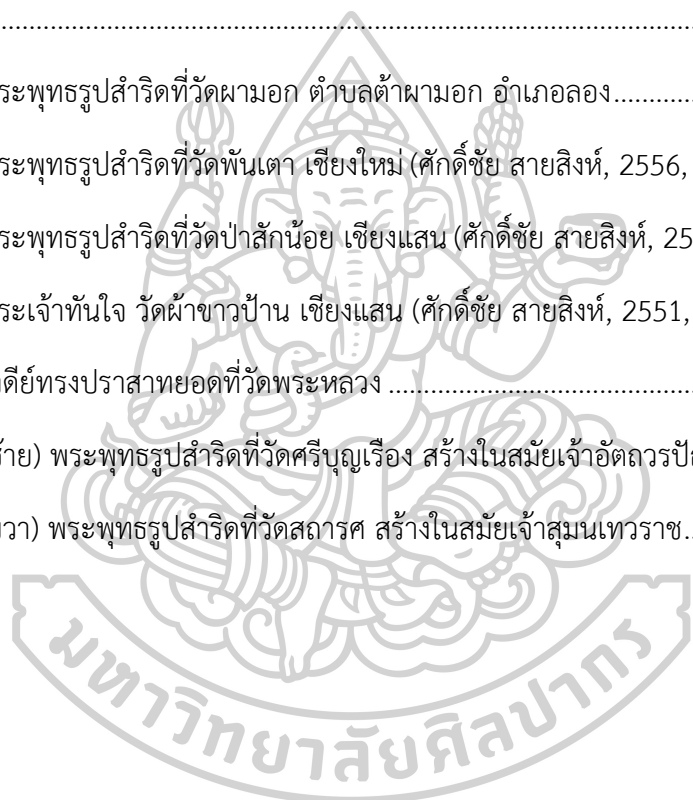
ภาพที่ 117 พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าสักน้อย เชียงแสน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 319)..... 94

ภาพที่ 118 พระเจ้าทันใจ วัดผ้าขาวบ้าน เชียงแสน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 224)..... 95

ภาพที่ 119 เจดีย์ทรงปราสาทยอดที่วัดพระหลวง 111

ภาพที่ 120 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีบุญเรือง สร้างในสมัยเจ้าอัครวรปัญญา..... 114

ภาพที่ 121 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดสภารศ สร้างในสมัยเจ้าสุนนเทวราช..... 114

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อาณาจักรล้านนาได้รับการสถาปนาขึ้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 19 และล่มสลายลงในราวพุทธศตวรรษที่ 22 (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561a) จากการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดี และงานศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏหลงเหลืออยู่ พบว่า รูปแบบงานศิลปกรรมที่ปรากฏภายใต้อาณาจักรล้านนา มีทั้งการทำสืบต่อมาจากสมัยทวารวดี และการรับเอาอิทธิพลจากศิลปะอื่นที่ร่วมสมัยกัน เช่น ศิลปะพุกาม ศิลปะสุโขทัย ศิลปะลังกา และศิลปะอยุธยาเข้ามาผสมผสาน จนเกิดเป็นรูปแบบงานศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของอาณาจักรล้านนา

พระพุทธรูป ถือเป็นงานศิลปกรรมอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเกิดจากการรับเอาอิทธิพลจากศิลปะอื่นเข้ามาผสมผสานได้เป็นอย่างดี โดยพระพุทธรูปในช่วงแรกของศิลปะล้านนา จะสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะพุกามที่ผ่านเข้ามา กล่าวคือ มีพระพักตร์กลม พระรัศมีเป็นดอกบัวตูมหรือลูกแก้ว พระวรกายค่อนข้างลำสัน ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร เป็นต้น จนกระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ 20 จึงเกิดการรับเอาอิทธิพลศิลปะสุโขทัยเข้ามา เกิดเป็นพระพุทธรูปกลุ่มที่เรียกว่าล้านนาระยะหลัง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 268) ซึ่งมีลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสุโขทัยได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ มีพระพักตร์ยาวรีคล้ายรูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลว พระวรกายลดความอวบอ้วนลง ประทับนั่งขัดสมาธิราบ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคทองของล้านนา ได้เกิดการสร้างพระพุทธรูปตามเมืองต่าง ๆ โดยที่ในแต่ละเมือง ต่างก็มีรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองแตกต่างกันไป (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 323)

เมืองแพร่และเมืองน่าน ถือเป็นกลุ่มเมืองหนึ่งที่มีรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยที่ทั้ง 2 เมืองนี้ ได้มีการรับเอาอิทธิพลทางศิลปะอยู่ 2 ทางด้วยกัน ได้แก่ อิทธิพลศิลปะล้านนา และอิทธิพลศิลปะสุโขทัย จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองแพร่และเมืองน่าน พบว่า ก่อนที่ 2 เมืองนี้จะตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา ทั้ง 2 เมืองเคยเป็นเมืองในขอบเขตสี่มาของอาณาจักรสุโขทัยมาก่อน เพราะฉะนั้น งานศิลปกรรมพระพุทธรูป จึงปรากฏพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลศิลปะสุโขทัยควบคู่ไปกับงานในศิลปะล้านนา และงานที่เป็นช่างฝีมือท้องถิ่นด้วย

การศึกษารูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปสกุลช่างแพร่-น่าน ในปัจจุบันยังมีอยู่น้อยมาก ข้อมูลเก่าที่สุดเท่าที่ปรากฏได้แก่ งานศึกษาของ ศ.ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล โดยทรงกล่าวไว้ว่า เมืองน่านได้

ถ่ายทอดงานในยุคคลาสสิกของสุโขทัยไว้ได้ดีเยี่ยม พระพุทธรูปยังคงแสดงลักษณะหมวดใหญ่ แต่มีบางส่วนที่วิวัฒนาการออกไปเป็นลักษณะเฉพาะทาง จนทำให้มีผู้จัดกลุ่มพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่เมืองน่านไว้ในสมัยหลังคลาสสิกหรือยุคเสื่อมของสุโขทัย (Charoenwongsa, 1976 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556)

พระพุทธรูปที่เมืองน่าน ถูกกล่าวถึงอย่างละเอียดเป็นครั้งแรกในเอกสารเรื่อง “เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ” ในภาค “ประวัติศาสตร์ และศิลปะ” ซึ่งจัดทำโดยสุรศักดิ์ ศรีสำอังก์ ในเอกสารฉบับนี้มีการกล่าวถึงรูปแบบของพระพุทธรูปในจังหวัดน่านเอาไว้อย่างชัดเจนว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ (สุรศักดิ์ ศรีสำอังก์, 2530, pp. 73-86) ได้แก่

ระยะที่ 1 (ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง พ.ศ. 1992) ประกอบด้วยกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่ กับกลุ่มที่ช่างพยายามทำเลียนแบบพระพุทธรูปอุทธรูที่ 2

ระยะที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 1993 ถึง 2102) ประกอบด้วยกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา ระยะแรก หรือ “เชียงแสนสิ่งหนึ่ง” กับกลุ่มที่มีการผสมผสานระหว่างอิทธิพลศิลปะล้านนา กับศิลปะสุโขทัยที่มีมาแต่เดิม

ระยะที่ 3 (ระหว่าง พ.ศ. 2103 ถึง 2328) ประกอบด้วยกลุ่มที่สืบทอดจากพระพุทธรูปที่มีการผสมผสานระหว่างอิทธิพลศิลปะล้านนา กับศิลปะสุโขทัยมาจากระยะที่ 2, กลุ่มที่สร้างจำลองแบบพระพุทธรูปสังขี และกลุ่มที่มีอิทธิพลศิลปะอยุธยา กับศิลปะลาวปรากฏอย่างชัดเจน

ระยะที่ 4 (ระหว่าง พ.ศ. 2329 ถึง 2474) เป็นช่วงที่มีความหลากหลายทางรูปแบบมาก จนไม่สามารถจัดกลุ่มได้

นอกจากเอกสารเรื่อง “เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ” แล้ว พระพุทธรูปกลุ่มที่เมืองน่านนี้ก็ได้รับการกล่าวถึงอย่างละเอียดอีกครั้งใน “พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย” โดย ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ซึ่งได้กล่าวว่า พระพุทธรูปในเมืองน่าน ปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่ โดยมีลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปในหมวดใหญ่เกือบทุกประการ ปรากฏตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปที่วัดดอก วดนาปัง วัดกู่คำ วัดหัวช่วง วัดเจดีย์ เป็นต้น ก่อนจะเกิดการวิวัฒนาการในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 จนทำให้พระพุทธรูปที่เมืองน่านมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง กลุ่มพระพุทธรูปลีลา 4 องค์ 2 องค์อยู่ที่วัดพญาภู และอีก 2 องค์ อยู่ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ หลังจากนั้น อิทธิพลของศิลปะสุโขทัยคงหมดไปพร้อมกับการสิ้นสุดของอาณาจักรสุโขทัย โดยที่เมืองน่านได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในสมัยของพระเจ้าติโลกราชตั้งแต่ปี พ.ศ. 1993 เป็นต้นมา ส่งผลให้ศิลปะที่เมืองน่านกลายเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาเป็นหลัก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 236)

นอกเหนือจากเอกสาร 3 ฉบับนี้แล้ว ก็ไม่ปรากฏอีกว่ามีเอกสารฉบับใดที่กล่าวถึงกลุ่มพระพุทธรูปที่เมืองน่านไว้เป็นการเฉพาะ ส่วนใหญ่จะมีการกล่าวถึงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น เอกสารเรื่อง “ศิลปะสุโขทัย” ของ สันติ เล็กสุขุม พูดถึงกลุ่มพระพุทธรูปลีลา 4 องค์ ที่วัดพญาภู และวัดพระธาตุช้างค้ำ ว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างเมืองน่านกับเมืองสุโขทัย พร้อมทั้งกล่าวถึงพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก น่าน ว่าเป็นความนิยมที่สืบเนื่องต่อมาจากพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่เท่านั้น (สันติ เล็กสุขุม, 2549, p. 97) หรือ สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ ที่กล่าวถึงพระพุทธรูปลีลา 4 องค์ที่วัดพญาภู และวัดพระธาตุช้างค้ำไว้เพียงสั้น ๆ ในเอกสารเรื่อง “พระพุทธรูปล้านนา กับคติพระพุทธรูปศาสนามหายานแบบตันตระ นิกายวัชรยาน” ว่าเป็นพระพุทธรูปกลุ่มที่มีจารึกว่าสร้างราว พ.ศ. 1969 โดยพญาสารผาสุม เป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่เห็นได้ชัดเจนว่าได้ต้นแบบมาจากศิลปะสุโขทัย และมีความสัมพันธ์กับพระพุทธรูปกลุ่มสวรรคโลก-สุโขทัย (สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์, 2560, p. 31)

จากการศึกษาพระพุทธรูปล้านนาสกุลช่างแพร่-น่าน ผู้วิจัยพบว่า ในส่วนของเมืองน่านปรากฏพระพุทธรูปสำริดอยู่ทั้งหมด 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน ได้แก่

1. กลุ่มอิทธิพลสุโขทัย สันนิษฐานเบื้องต้นว่าเข้ามาในช่วงที่เมืองน่านมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20
2. กลุ่มอิทธิพลล้านนา สันนิษฐานเบื้องต้นว่าเข้ามาในช่วงที่เมืองน่านตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21
3. กลุ่มงานช่างท้องถิ่น สันนิษฐานเบื้องต้นว่าเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างอิทธิพลศิลปะต่าง ๆ ที่ปรากฏในเมืองน่าน โดยน่าจะจะมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 21

ทั้งนี้ ยังปรากฏพระพุทธรูปกลุ่มอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจาก 3 กลุ่มข้างต้นอยู่ด้วย ได้แก่ กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอยุธยา และกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลาว แต่ปรากฏในจำนวนน้อย

พระพุทธรูปในเมืองน่าน ถือเป็นพระพุทธรูปไม่กี่กลุ่มที่ยังประดิษฐานอยู่ในท้องถิ่นดั้งเดิม ถือเป็นข้อดีที่แหล่งข้อมูลยังหลงเหลืออยู่มาก มิได้มีการกระจัดกระจาย หรือสูญหายเหมือนกับพระพุทธรูปกลุ่มอื่นๆ ที่มักถูกเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานในที่ที่ห่างจากแหล่งเดิม ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ และจัดลำดับข้อมูล จึงน่าจะสามารถทำได้อย่างเป็นระบบมากกว่า ทว่าในปัจจุบัน การศึกษารูปแบบ และการจัดกลุ่มพระพุทธรูปในเมืองน่านกลับยังปรากฏอยู่น้อยมาก แม้จะมีการกล่าวถึงพระพุทธรูปกลุ่มนี้ในเอกสารต่าง ๆ อยู่บ้าง แต่ก็มักเน้นเพียงกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัยเท่านั้น ในขณะที่กลุ่มอิทธิพลล้านนา และกลุ่มงานช่างท้องถิ่น กลับไม่ได้รับการกล่าวถึง

ในส่วนของพระพุทธรูปที่เมืองแพร่ จากการศึกษาพบว่า มีวิวัฒนาการเบื้องต้นใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในเมืองน่าน แต่การศึกษาและจัดกลุ่มพระพุทธรูปในเมืองแพร่กลับปรากฏน้อยยิ่งกว่าพระพุทธรูปในเมืองน่าน โดยรายละเอียดส่วนใหญ่จะปรากฏในเอกสารจำพวก “ประวัติศาสตร์เมือง

แพร์” เช่น ประวัติศาสตร์เมืองแพร์ฉบับปี พ.ศ. 2550 ว่าแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลสุโขทัย และกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลล้านนา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, pp. 136-157) โดยมีได้มีการลงรายละเอียดต่อไปว่า องค์ประกอบของพระพุทธรูปในเมืองแพร์เป็นอย่างไร มีวิวัฒนาการอย่างไรบ้าง ทั้งที่พระพุทธรูปในเมืองแพร์มีองค์ประกอบหลายประการที่คล้ายกับพระพุทธรูปในเมืองน่าน และในประวัติศาสตร์ของเมืองแพร์ก็มีความเกี่ยวข้องกับทั้งอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนาในช่วงเวลาใกล้เคียงกับเมืองน่าน จึงมีความเป็นไปได้ที่พระพุทธรูปในเมืองแพร์จะมีลักษณะร่วมกับพระพุทธรูปในเมืองน่าน

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว เป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาถึงอายุสมัยและจัดลำดับวิวัฒนาการด้านศิลปะของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน ว่าเป็นอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกลุ่มอิทธิพลของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน ให้เป็นระบบ รวมทั้งเป็นแนวทางในการกำหนดอายุของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน ว่าควรมีอายุอยู่ในช่วงใด

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการรูปแบบของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบประติมานวิทยาของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน โดยใช้รูปแบบและองค์ประกอบที่สามารถศึกษาได้
3. เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน กับศิลปะอื่น

สมมติฐานของการศึกษา

1. พระพุทธรูปในศิลปะล้านนา สกุลช่างแพร์-น่าน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบล้านนา และกลุ่มที่เกิดขึ้นเองโดยช่างท้องถิ่น
2. การค้นพบพระพุทธรูปในลักษณะดังกล่าว สามารถบ่งชี้ได้ว่า อิทธิพลของศิลปะสุโขทัยคงมีบทบาทมากในงานศิลปกรรมสกุลช่างแพร์-น่าน และคงจะสืบต่อมาเรื่อย ๆ แม้ว่าในยุคหลังเมืองแพร์และเมืองน่าน จะกลายเป็นเมืองขึ้นของล้านนาแล้วก็ตาม ทั้งนี้ ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ยังปรากฏบทบาทจากศิลปะล้านนาอยู่ด้วย โดยอาจเกิดจากอำนาจของอาณาจักรล้านนาที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้ในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 จนกระทั่งในยุคหลัง ๆ ที่แรงบันดาลใจจากศิลปะต่าง ๆ เข้ามายังเมืองแพร์และเมืองน่านมากขึ้น ทำให้เกิดงานช่างรูปแบบใหม่ที่ช่างท้องถิ่นคิดค้นขึ้นโดยนำแรงบันดาลใจจากศิลปะอื่นเข้ามาผสมผสาน

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาลักษณะและรูปแบบของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์-น่าน ทั้งกลุ่มที่มีจารึกและไม่มีจารึก ที่พบในพื้นที่จังหวัดแพร์ จังหวัดน่าน และพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งกลุ่มที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่าง ๆ

ขั้นตอนการศึกษา

1. สืบค้นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ดำเนินการ พงศาวดาร และนำเอกสารเหล่านั้นมาประเมินคุณค่า ก่อนที่จะนำมาใช้อ้างอิง
2. สืบค้นเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการถ่ายภาพ
3. นำข้อมูลภาคสนามที่ได้มาทำการวิเคราะห์ในประเด็นดังต่อไปนี้
  - 3.1 รูปแบบ ลักษณะจำเพาะ
  - 3.2 ความหมายของจารึกที่พระพุทธรูป (ถ้ามี) โดยอ้างอิงจากที่นักภาษาศาสตร์ได้ทำการแปลไว้แล้ว
4. ทำการจัดกลุ่มพระพุทธรูปที่ได้ทำการศึกษา
5. สรุปผลการศึกษา และนำเสนอผลการศึกษา

แหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสารจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ และพระราชวังสนามจันทร์) หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฯลฯ
2. แหล่งข้อมูลภาคสนาม ได้จาก
  - 2.1 วัดในเขตจังหวัดแพร์และจังหวัดน่าน
  - 2.2 พิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน รวมทั้งพิพิธภัณฑสถานประจำวัดต่าง ๆ
  - 2.3 การสำรวจเมืองโบราณในเขตจังหวัดแพร์และจังหวัดน่าน

อุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้า

1. กล้องถ่ายรูป และอุปกรณ์อื่น ๆ สำหรับถ่ายภาพ
2. เครื่องพิมพ์รูป และเอกสารต่าง ๆ

ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการวิจัย

16,000 บาท (โดยประมาณ)

การนำเสนอผลงาน

นำเสนอโดยใช้รูปเล่ม และ ภาพถ่าย ที่เป็นไปตามข้อกำหนดของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถกำหนดรูปแบบ และลักษณะเฉพาะให้กับพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร่-น่าน ได้
2. เข้าใจกระบวนการรับ-ส่ง แรงบันดาลใจจากศิลปะอื่น รวมทั้งทราบลักษณะร่วมบางประการระหว่างพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร่-น่าน กับพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่
3. เป็นแนวทางให้แก่ผู้ที่จะทำการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสกุลช่างแพร่-น่าน ต่อไป

บทที่ 2

แพร่และน่าน: ประวัติศาสตร์โดยสังเขป

กล่าวนำ

จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ตั้งอยู่บนพื้นที่ภาคเหนือฝั่งตะวันออกของไทย มีสภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงสลับกับที่ราบแคบ ๆ มีแม่น้ำไหลผ่าน ซึ่งในส่วนของจังหวัดแพร่ มีแม่น้ำยมไหลผ่าน ในขณะที่จังหวัดน่าน มีแม่น้ำน่านไหลผ่าน ด้วยความที่สภาพภูมิประเทศของทั้ง 2 พื้นที่มีความเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน ทำให้ปรากฏว่ามีร่องรอยทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ขึ้นไปถึงพุทธศตวรรษที่ 17 ถึง 18 ก่อนอาณาจักรสุโขทัย

บริเวณซึ่งเป็นจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านในปัจจุบันนั้น ได้ครอบคลุมเมืองโบราณในอดีตไว้หลายแห่ง ทั้งที่เป็นเมืองขนาดใหญ่และมีความสำคัญ ไปจนถึงชุมชนเล็ก ๆ ที่ในอดีตเคยมีบทบาท แต่ปัจจุบันได้ถูกลดบทบาทลง หรือบางแห่งก็ล่มสลายแล้ว และถูกควบรวมเข้ากับชุมชนอื่น ในส่วนของจังหวัดแพร่ จะครอบคลุมเมืองแพร่ (บริเวณตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่) เมืองมาน (บริเวณอำเภอสองแคว) เมืองสันทราย (บริเวณอำเภอร่องขวาง) เวียง(เมือง)สรอง และเวียง(เมือง)เทพ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสอง) เมืองลอง (บริเวณตำบลปากกาง และตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง) เมืองต้า (บริเวณตำบลเวียงต้า และตำบลต้าผามอก อำเภอลอง) เมืองช้างสาร (ปัจจุบันอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยผากลอง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง) และเมืองตรอกสลอบ (บริเวณอำเภอวังชิ้น) ส่วนจังหวัดน่าน จะครอบคลุมเมืองน่าน ทั้งในส่วนเมืองน่านโบราณ (เวียงใต้) ที่สร้างในสมัยพญาผากอง มีวัดพระธาตุช้างค้ำเป็นวัดหลวงกลางเวียง และเมืองน่านใหม่ (เวียงเหนือ) ที่ตั้งในสมัยเจ้าสุมนทวาราช เนื่องจากเมืองน่านโบราณประสบอุทกภัยในขณะนั้น มีวัดสภารศเป็นวัดหลวงกลางเวียง (ปัจจุบันทั้ง 2 เวียงนี้ได้รวมกันเป็นตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน) เมืองพ้อ (บริเวณอำเภอเวียงสา) เวียงภูเพียงแช่แห้ง (บริเวณอำเภอภูเพียง) เมืองปัว (บริเวณตำบลวรรณคร และตำบลปัว อำเภอปัว) เมืองล่าง (ย่าง) (สันนิษฐานว่าปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลยม อำเภอท่าวังผา และตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 47))

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

บนพื้นที่จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่านในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ว่า มีผู้คนอยู่อาศัยมาแล้วกว่า 10,000 ปี โดยปรากฏหลักฐานเครื่องมือหินกระเทาะในพื้นที่จังหวัดน่านบริเวณตำบลตุ้ใต้ อำเภอเมืองน่าน และตำบลน้ำปัว อำเภอเวียงสา โดยบริเวณนี้ถือเป็นแหล่งเครื่องมือหินขนาดใหญ่ที่สุด จากการตรวจสอบของนักโบราณคดี พบว่า เครื่องมือหินที่พบ

ในแหล่งนี้ มีอายุตั้งแต่ 10,000 ปี จนถึง 3,000 ปี (สมชาย ฦ นครพนม, 2530, pp. 29-30) นอกจากนี้ ในท้องที่จังหวัดน่าน ยังได้พบเครื่องมือหินในเขตตำบลอายนาลัย อำเภอเวียงสา โดยเป็นเครื่องมือหินที่มีอายุอยู่ระหว่าง 7,000-5,000 ปี (สมชาย ฦ นครพนม, 2530, p. 29) และยังมีประชาชนในท้องที่จังหวัดน่านอีกจำนวนหนึ่งได้นำเครื่องมือหินที่ค้นพบมามอบแก่กรมศิลปากร โดยเป็นเครื่องมือหินที่พบกระจายอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอแม่จริม และอำเภอเชียงกลาง (สมชาย ฦ นครพนม, 2530, p. 30) ส่วนในเขตจังหวัดแพร่ ได้มีการพบขวานหินมีใบ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “เสียมตุ่น” กระจายอยู่ในเขตอำเภอสอง และอำเภอลอง โดยขวานหินเหล่านี้มีอายุอยู่ที่ 7,000 ปี มาแล้ว (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 6-7) แสดงให้เห็นว่า ในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน มีมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ และคงมีการอาศัยสืบเนื่องต่อมา ครอบคลุมกระทั่งเข้าสู่ยุคสร้างบ้านแปงเมือง ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ยุคสร้างบ้านแปงเมือง

เมืองโบราณที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านในปัจจุบัน มีประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปงเมืองที่แตกต่างกัน จากการศึกษา เมืองโบราณในพื้นที่จังหวัดน่าน มีประวัติการสร้างบ้านแปงเมืองที่ค่อนข้างชัดเจนกว่าเมืองโบราณในพื้นที่จังหวัดแพร่ เนื่องจากปรากฏเอกสารโบราณที่ชื่อว่า “พื้นเมืองน่าน” โดยมีการคัดลอกสืบต่อกันมาในหลายพื้นที่ หลายอำเภอ ปัจจุบันฉบับที่ได้รับการปริวรรตแล้ว และได้รับการยอมรับว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด คือ พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด นอกจากนี้ยังปรากฏในประชุมพงศาวดารภาคที่ 10 ซึ่งรวมราชวงศ์จักรี และพงศาวดารเมืองน่าน เข้าด้วยกัน จึงทำให้การศึกษาประวัติการสร้างบ้านแปงเมืองมีความชัดเจนกว่า ในขณะที่เมืองโบราณในจังหวัดแพร่ ไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารให้ได้ศึกษามากนัก ส่วนใหญ่มีอยู่ในรูปของตำนาน มีเพียงเมืองลองเท่านั้นที่มีประวัติการสร้างบ้านแปงเมืองชัดเจนกว่าเมืองโบราณอื่น ๆ

จังหวัดแพร่

ในท้องที่จังหวัดแพร่ ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อยู่หลายแห่ง ดังต่อไปนี้

1. **เมืองแพร่** เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตตำบลในเวียง อำเภอเมือง มีขนาดพื้นที่ 700 ไร่ ล้อมรอบด้วยกำแพงดิน สันฐานของเมืองมีลักษณะคล้ายหอยสังข์ ซึ่งเมืองที่มีลักษณะเดียวกันก็ได้แก่ เมืองลำพูน และเมืองลำปาง จึงสันนิษฐานได้ว่า เมืองแพร่ น่าจะเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในยุคเดียวกับ 2 เมืองดังกล่าว (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 9-10) ในปัจจุบันแม้พื้นที่ภายในเมืองแพร่จะยังถูกใช้งานและมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังคงสภาพของเมืองอย่างที่เคยมีมาในสมัยโบราณไว้ได้มาก

2. เมืองสอง (สรอง) และเมืองเทพ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสอง ทั้ง 2 เมืองนี้มีขนาดเล็กกว่าเมืองแพร์ กล่าวคือ เมืองสองจะมีขนาดพื้นที่ 120 ไร่ ในขณะที่เมืองเทพจะมีขนาดใหญ่กว่า คืออยู่ที่ 300 ไร่ ที่เมืองสองนี้ได้มีการขุดค้นพบแจกันดินเผาเคลือบจากจีน กำหนดอายุได้ว่าอยู่ในช่วงราชวงศ์ซ้อง (พุทธศตวรรษที่ 17-18) (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 10) อันเป็นเครื่องยืนยันว่าพื้นที่บริเวณนี้ ได้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยแล้วอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 หรืออาจเก่ากว่านั้นขึ้นไปอีก

3. เมืองสันทราย ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวาง เป็นเมืองขนาดเล็กที่มีพื้นที่ 200-250 ไร่ เมืองนี้ตั้งอยู่บริเวณปากห้วยแม่คำปองที่ต่อกับลำน้ำแม่ถาง ซึ่งเป็นเส้นทางโบราณที่สามารถใช้ลัดเลาะไปถึงดอยช้างผาด่าน แล้วข้ามไปยังเมืองลี ในเขตอำเภอนาน้อย จังหวัดน่านได้ด้วยเหตุนี้จึงมีการสันนิษฐานว่า เมืองนี้คงจะเป็นเมืองที่ควบคุมเส้นทางคมนาคมระหว่างเมืองแพร์กับเมืองน่าน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 10-11)

4. เมืองมาน เป็นเมืองสำคัญอีกแห่งหนึ่งบนพื้นที่ลุ่มน้ำยม สันนิษฐานว่าอาจตั้งอยู่ในเขตอำเภอสูงเม่น บริเวณฝั่งลำน้ำแม่มาน เมืองนี้ปรากฏชื่ออยู่ในคัมภีร์โบราณ “แวนธรรม” ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่บอกเล่าถึงตำนานวัดสูงเม่น ได้เรียกพื้นที่บริเวณอำเภอสูงเม่นว่า “เมืองมานด่านใต้แห่งแพร่เวียงโกศัย” นอกจากนี้ ยังปรากฏชื่อในศิลาจารึกหลักที่ 1 สมัยพ่อขุนรามคำแหงอีกด้วยว่า “...เบื้องดินนอนรอดเมืองแพล เมืองมาน เมืองน... เมืองพลัวพื้นฝั่งของเมืองชวาเป็นที่แล้ว...” แต่สำหรับชื่อเมืองมานในศิลาจารึกหลักที่ 1 นี้ ยังคงมีข้อสงสัยอยู่ว่าจะใช่เมืองมาน ที่เข้าใจว่าปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสูงเม่นหรือไม่ ซึ่งเมื่อไม่นานมานี้ สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าเรียงลำดับอักษรแล้วเมืองมาน ในศิลาจารึกหลักที่ 1 จะอยู่เหนือเมืองแพร์ขึ้นไป ดังนั้นจึงอาจหมายถึง “เมืองเชียงม่วน” ซึ่งเป็นคนละเมืองกับเมืองมานในคัมภีร์โบราณก็เป็นได้ ปัจจุบันยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเมืองมานนี้มีอายุย้อนไปถึงพุทธศตวรรษใด แต่สันนิษฐานว่าอาจมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งร่วมสมัยกับเมืองโบราณอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 11)

5. เมืองแม่คำมีท่าล้อ เป็นเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหนองม่วงไข่ เมืองนี้มีลักษณะพิเศษคือตั้งอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่คำมี ด้วยลักษณะการตั้งเมืองเช่นนี้ ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า น่าจะเป็นเมืองที่เป็นจุดควบคุมเส้นทางคมนาคมบริเวณลำน้ำนี้ อายุของเมือง สันนิษฐานว่าคงมีอายุร่วมสมัยกับเมืองอื่น ๆ ที่อยู่บนพื้นที่เดียวกัน คือ พุทธศตวรรษที่ 17-18 (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 12)

เมืองแม่คำมีท่าล้อ ปรากฏอยู่ในคำวบทที่ 146 ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่กล่าวถึงเหตุการณ์สงครามเก้าทัพ โดยเรียกเมืองนี้ว่า สบายาง ว่าเป็นเมืองที่เจ้าฟ้าเมืองยองใช้เป็นที่พักระหว่างการเดินทางเพื่อลงไปโจมตีกรุงเทพมหานคร และใช้เป็นที่พักก่อนยกทัพกลับ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 12)

6. เมืองล่อง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอล่อง และอำเภอวังชิ้นในปัจจุบัน เมืองนี้ถือเป็นเมืองที่มีความสำคัญมากที่สุดเมืองหนึ่ง โดยเป็นพื้นที่ที่มีชุมชนโบราณตั้งกระจายอยู่ทั่วไป บางแห่งเจริญรุ่งเรืองมากคู่กับเมืองล่อง แต่บางแห่งก็มีลักษณะเป็นชุมชนอยู่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก่อนที่จะล่มสลายไป ดังนี้

6.1 เมืองล่อง หรือ “เวียงเชียงจิ้น” ตั้งอยู่ในเขตตำบลปากกาง อำเภอล่อง ถือเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง ตัวเมืองมีลักษณะเป็นรูปหอยสังข์ มีคูน้ำคันดิน 3 ชั้น ความกว้างของเมืองอยู่ที่ประมาณ 500 เมตร ความยาวอยู่ที่ 1,200 เมตร สันนิษฐานว่าเมืองนี้น่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ร่วมสมัยกับเมืองโบราณอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่บนลุ่มน้ำยม (ภูเดช แสนสา, 2554, pp. 38-39)

6.2 เมืองต้า ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงต้า และตำบลต้าผามอก อำเภอล่อง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งอยู่ในช่วงที่อาณาจักรล้านนากำลังขยายตัวขึ้น สันนิษฐานว่าเหตุที่มีการก่อตั้งเวียงต้าขึ้นมา เนื่องจากต้องการใช้พื้นที่บริเวณนี้เพื่อเป็นชุมกำลังให้กับกองทัพล้านนาสำหรับการยึดเมืองแพร่ ที่ในขณะนั้นยังเป็นเมืองของอาณาจักรสุโขทัยอยู่ ซึ่งเมืองต้านี้ในเวลาต่อมาก็เจริญรุ่งเรืองเคียงคู่มากับเมืองล่อง (ภูเดช แสนสา, 2554, pp. 54-55)

6.3 เมืองช้างสาร ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยผาหลวง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลต้าผามอก และตำบลบ้านปิน อำเภอล่อง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ถือเป็นเมืองสำคัญที่ปรากฏหลักฐานงานศิลปกรรมเป็นจำนวนมาก และยังมีการพบกรุพระเครื่องที่เรียกกันว่า พระยอดขุนพล อีกด้วย สันนิษฐานว่าเมืองนี้น่าจะร้างไปเพราะศึกสงครามระหว่างไทยกับพม่า (ภูเดช แสนสา, 2554, pp. 56-57)

6.4 เมืองตรอกสลอบ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวังชิ้น มีลักษณะเป็นที่ราบแคบ ๆ มีพระธาตุพระพิมพ์เป็นศูนย์กลางเมือง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ที่เมืองนี้ได้พบโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ คือ จารึกเมืองตรอกสลอบ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างพระ และมีการถวายเครื่องบูชาทั้งหลายเพื่อเป็นพุทธบูชาด้วย (ภูเดช แสนสา, 2554, pp. 49-50)

ในบรรดาเมืองโบราณเหล่านี้ เมืองแพร่ และเมืองล่อง มีฐานะเป็นเมืองที่สำคัญ แม้ว่าปัจจุบันทั้ง 2 เมืองนี้จะอยู่ในเขตจังหวัดแพร่เหมือนกัน แต่ด้วยความที่สภาพภูมิประเทศที่มีภูเขาสูงชัน ย่อมต้องถือว่าเมืองทั้ง 2 นี้ เป็นคนละเมือง และตั้งอยู่แยกออกจากกัน ดังนั้น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองแพร่ และเมืองล่อง จึงแยกออกจากกัน ไม่ได้มีประวัติศาสตร์ร่วมกันแต่อย่างใด

สำหรับเมืองแพร่ ถือเป็นเมืองที่ไม่ปรากฏเอกสารทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างบ้านแปงเมืองชัดเจนนัก ปรากฏเพียงในตำนานการสร้างวัดหลวงเมืองแพร่ว่า ขุนหลวงพลได้อพยพผู้คนลงมาจากที่ใดที่หนึ่งในแคว้นเงินยางเชียงแสน และมาตั้งเมืองแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 1369-1370 (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 17) ปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานงานศิลปกรรมในเมืองแพร่ที่เก่าแก่

ถึงยุคดังกล่าว โดยนอกเหนือจากตำนานการสร้างวัดหลวงแล้ว ชื่อของเมืองแพร์ยังได้ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) ว่า “...เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร์ เมืองม่านเมืองน...เมืองพลัวพันฝั่งของ เมืองชวาเป็นที่แล้ว...” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555b) การปรากฏชื่อเมืองแพร์ในศิลาจารึกหลักที่ 1 นี้ ช่วยให้สันนิษฐานได้ว่า เมืองแพร์จะต้องมีการสร้างบ้านแปงเมืองตั้งแต่ก่อนรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัยแล้ว

สำหรับชื่อเมืองแพร์นั้น เป็นชื่อที่มีการใช้อย่างแพร่หลายมากที่สุด เนื่องจากปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก เช่น จารึกเขากบ จารึกวัดป่าแดง สันนิษฐานว่าชื่อของเมืองนี้มีที่มาจากพระธาตุช่อแฮ ซึ่งคำว่า ช่อแฮ เป็นคำล้านนาเก่าแก่ มีที่มาจากคำว่า ช่อแพร์ คือ ธงผ้าที่ชาวบ้านนิยมนำขึ้นไปผูกเพื่อบูชาพระบรมธาตุ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 20)

นอกจากชื่อเมือง “แพร์” ยังปรากฏการออกนามเมืองนี้ในชื่ออื่นอีก เช่น พลนคร เวียงโกศัย โดย 2 ชื่อนี้ ปรากฏในคัมภีร์ศาสนา และตำนานต่าง ๆ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 20)

ส่วนเมืองลอง เป็นเมืองที่มีประวัติการสร้างบ้านแปงเมืองที่ชัดเจนกว่า โดยตามตำนานกล่าวว่า “เจ้าศรีภูกกัญญา” โอรสเจ้าเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) ได้ก่อตั้งเมืองลองขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17 มีพระธาตุไฮสร้อยเป็นศูนย์กลาง (ภูเดช แสนสา, 2554, p. 63) ก่อนที่จะมีการย้ายศูนย์กลางเวียงมาอยู่ที่บ้านห้วยอ้อในปี พ.ศ. 2020 เนื่องจากเมืองลองเก่าที่มีพระธาตุไฮสร้อยเป็นศูนย์กลางนั้นได้รับความเสียหายจากสงครามระหว่างล้านนากับอยุธยา ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

จังหวัดน่าน

ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นว่า เมืองโบราณในพื้นที่จังหวัดน่าน ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างบ้านแปงเมืองที่ค่อนข้างชัดเจน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ยุคเมืองล่าง-เมืองปัว เริ่มต้นในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพญาภูคา ได้อพยพคนส่วนหนึ่งมาตั้ง “เมืองล่าง” (ต่อมาเพี้ยนเป็นเมืองย่าง) บริเวณที่ราบทางตอนเหนือของจังหวัดน่าน (สันนิษฐานว่าปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว และตำบลยม อำเภอท่าวังผา) (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 47)

พญาภูคามีบุตรอยู่ 2 คน ได้แก่ ขุนนุ่น และขุนฟอง เมื่อเจริญวัยขึ้น พญาภูคาได้สร้างเมืองให้บุตรทั้ง 2 ปกครอง ได้แก่ เมืองจันทบุรี (หลวงพระบาง) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการปกครองชาวลาและเมืองวรรณคร (เมืองปัว) เป็นศูนย์กลางในการปกครองชาวลาว ขุนนุ่นผู้พี่ได้ครองเมืองจันทบุรี ส่วนขุนฟองผู้น้องได้ปกครองเมืองปัว (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 47) ถือได้ว่าเป็นยุคแรกของประวัติศาสตร์เมืองน่าน

2. ยุคเวียงกุเพียงแช่แห่ง เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1902 ในสมัยของพญาภรรณเมือง ขณะนั้นเมืองวรรณครได้มีการขยายตัวมากขึ้น รวมถึงยังมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยอย่างใกล้ชิด โดยพญาภรรณเมืองได้รับพระธาตุมาจากเจ้าเมืองสุโขทัย และได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่ตอญู่เพียงแช่แห่ง หลังจากนั้นจึงทรงให้อพยพคนจากเมืองวรรณครลงมาตั้งเมือง โดยมีพระธาตุแช่แห่งเป็นศูนย์กลาง เรียกว่า เวียงกุเพียงแช่แห่ง (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, pp. 47-48) โดยเวียงนี้มีสถานะเป็นศูนย์กลางอยู่จนถึงปี พ.ศ. 1911 จึงมีการย้ายศูนย์กลางเมืองอีกครั้งหนึ่ง

3. ยุคเมืองน่าน เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 1911 เป็นต้นมา ในสมัยของพญาผากอง เหตุของการย้ายศูนย์กลางเมือง เนื่องจากเวียงกุเพียงแช่แห่งนั้นกั้นดารน้ำมาก พญาผากองจึงทรงพิจารณาหาที่ตั้งเมืองใหม่ และเห็นว่าบริเวณห้วยไคร้ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำน่านมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า จึงได้ย้ายศูนย์กลางเมืองมาตั้งที่ห้วยไคร้ (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 48) และได้กลายเป็นศูนย์กลางเมืองน่านมาจนถึงปัจจุบัน

นอกเหนือจากการย้ายศูนย์กลางในช่วงสร้างบ้านแปงเมืองแล้ว ในประวัติศาสตร์ ยังปรากฏว่ามีการย้ายศูนย์กลางเมืองน่านอีกหลายครั้ง เช่น ในช่วงที่พม่าปกครองล้านนา เมืองน่านถูกทำลายเนื่องจากภัยสงคราม จึงได้มีการย้ายศูนย์กลางไปอยู่ที่บ้านท่าปลา (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์) และที่เมืองพ้อ (ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเวียงสา) จนเมื่อเจ้าอัครปัญญาเป็นเจ้าผู้ครองนคร จึงได้ย้ายเมืองน่านกลับมาตั้งที่เดิม (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 49) หรือในสมัยของเจ้าสุมนเทวราช เกิดน้ำท่วมเมืองน่านจนเสียหายหนัก จึงได้ย้ายศูนย์กลางไปตั้งที่ดิงพระเนตรช้าง ทางตอนเหนือของตัวเมืองน่าน โดยมีวัดสภารเป็นวัดหลวงกลางเวียง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2398 ในสมัยของเจ้านันทวรฤทธิเดชฯ จึงได้ย้ายศูนย์กลางเมืองกลับที่เดิม (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 49)

อาณาจักรสุโขทัย กับบทบาทต่อเมืองแพร่และเมืองน่าน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายชิ้น เช่น ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ตำนานเมืองน่าน เป็นต้น ได้กล่าวถึงบทบาทของเมืองแพร่และเมืองน่าน ในฐานะที่เป็นเมืองในขอบเขตอาณาของอาณาจักรสุโขทัยไว้หลายประการ ได้แก่ ข้อความจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ระบุชัดเจนว่า เมืองแพร่ เมืองน... และเมืองบัว เป็นเมืองที่อยู่ภายใต้ขอบเขตอาณาของอาณาจักรสุโขทัย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555b) โดยเมืองน... สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองน่าน และเมื่อตรวจสอบกับพื้นเมืองน่าน ณ วัดพระเกิด พบว่า เมืองน่านมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรสุโขทัยนับแต่สมัยของพญาภรรณเมือง โดยพญาภรรณเมืองได้ช่วยเจ้าเมืองสุโขทัยสร้างวัดหลวงอภัย (จากเอกสารเรื่องประวัติศาสตร์เมืองแพร่ ฉบับ พ.ศ. 2550 ระบุว่าคือวัดหลวง เมืองแพร่) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้ให้

พระราชดำริเป็นสิ่งตอบแทน พญาگرانเมืองจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่ดอยภูเพียงแช่แห้ง แล้วจึงย้าย ศูนย์กลางเมืองมาที่เวียงภูเพียงแช่แห้งในเวลาต่อมา (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561b)

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองแพร่-เมืองน่าน กับอาณาจักรสุโขทัย ยังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักอื่นอีก เช่น เนื้อหาในจารึกวัดป่าแดง ตอนหนึ่งว่า พระองค์ได้ยกทัพไปที่เมืองแพล (เมืองแพร่) อยู่ที่เมืองนี้ 7 เดือน แล้วจึงเสด็จกลับ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555c) ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนั้น เมืองหลายเมืองในเขตขอบชั้นพหุสีมาของอาณาจักรสุโขทัยคงจะแข็งเมืองอยู่บ่อยครั้ง ไม่เว้นแม้แต่หัวเมืองเหนืออย่างเมืองแพร่ และเมืองน่าน สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) จึงต้องทรงยกทัพขึ้นมาปราบปราม แต่การที่พระองค์เสด็จขึ้นมาประทับเป็นเวลายาวนานถึง 7 เดือน คงจะไม่ได้เพียงแค่อยกทัพขึ้นมาปราบปรามเป็นแน่ แต่คงจะพยายามกระชับความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับหัวเมืองทางเหนือนี้ด้วย และก็คงจะได้ผลค่อนข้างดี เพราะในเวลาต่อมา เมืองแพร่ และเมืองน่าน ก็อยู่ในฐานะเมืองที่เป็นพันธมิตรกับอาณาจักรสุโขทัยมาตลอด ดังเช่นจากจารึกคำปู่สภ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1932 มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำสัตย์สาบานระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองพลัว (ปัว) ว่าจะไม่รุกรานซึ่งกันและกัน และหากเมืองใดได้รับอันตราย เมืองอื่นจะต้องช่วยด้วย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555a) และยังปรากฏด้วยว่าเมืองเกิดสงครามขึ้น เมืองน่านมักจะพึ่งพาอาณาจักรสุโขทัยอยู่เสมอ เช่น ในปี พ.ศ. 1976 เจ้าอินต๊ะแก่นท้าวขึ้นครองเมืองน่านได้ 6 เดือน เจ้าแบ่งผู้น้องเป็นขบถแย่งชิงเมือง เจ้าอินต๊ะแก่นท้าวไม่อาจต้านทานได้ จึงหนีลงไปพึ่งพญาเชลียง และได้นำทัพของพญาเชลียงมาชิงราชสมบัติคืนได้ (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561b, pp. 36-37) หรือเมื่อปี พ.ศ. 1986 เมื่อพระเจ้าติโลกราชทรงทำสงครามเพื่อผนวกเมืองน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา เจ้าอินต๊ะแก่นท้าวไม่อาจป้องกันเมืองจากกองทัพล้านนาได้ จึงหนีลงไปพึ่งพญาเชลียง (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561b, p. 38) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับเมืองแพร่และเมืองน่านได้เป็นอย่างดี โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้คงหมดไป เมื่อสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา และเมืองแพร่-เมืองน่าน ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา

เมืองแพร่และเมืองน่านภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา

เมืองแพร่ เมืองน่าน และเมืองปัว มีความสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักรสุโขทัยอยู่จนถึงปี พ.ศ. 1986 ช่วงเวลานั้นอาณาจักรล้านนาอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เข้มแข็งพระองค์หนึ่ง พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ขณะนั้น พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่าน ซึ่งได้แก่เมืองแพร่และเมืองน่านนี้ ยังคงฝักใฝ่อยู่กับสุโขทัย โดยที่ในขณะนั้นสุโขทัยได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาแล้ว จึงเท่ากับว่าพื้นที่บริเวณนี้อยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยาไปด้วย หากปล่อยไว้

อาณาจักรล้านนาจะสู้ศึกจากเมืองไตได้ลำบาก นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงต้องการครอบครองแหล่งเกลือที่เมืองน่าน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญและหาได้ยากยิ่ง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 57) ดังนั้นเมื่อถึงปี พ.ศ. 1986 พระองค์จึงทรงเริ่มต้นยกทัพเข้าโจมตีเมืองแพร่และเมืองน่าน โดยทรงนำกองทัพส่วนหนึ่งเข้าล้อมเมืองน่านไว้ ส่วนอีกกองหนึ่งส่งลงไปตีเมืองแพร่ และสามารถยึดเมืองแพร่ไว้ได้ในเดือนมีนาคม (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 57) ส่วนเมืองน่าน พระเจ้าติโลกราชยังคงทำศึกโจมตีเมืองนี้อย่างต่อเนื่อง กว่าจะสามารถยึดเมืองน่านได้สำเร็จ ก็กินเวลายาวนานจนถึงปี พ.ศ. 1993 จึงสามารถยึดเมืองน่านได้สำเร็จ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 58) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองแพร่-น่าน กับอาณาจักรสุโขทัย ได้หมดไปในช่วงปี พ.ศ. 1993 นี้เอง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เมืองแพร่-เมืองน่าน จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรล้านนาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่า อาณาจักรจากทางใต้ (กรุงศรีอยุธยา) มีความพยายามที่จะโจมตีเอาดินแดนแถบนี้คืนไปเป็นของตนอยู่อีกหลายครั้ง ตัวอย่างสงครามครั้งใหญ่ที่สุดที่อยุธยากระทำต่อดินแดนแถบนี้ก็คือ ในปี พ.ศ. 2006 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นมาประทับอยู่ที่พิษณุโลก พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์แห่งล้านนาก็ได้ทรงนำไพร่พลมารวมตัวกันที่เมืองแพร่ ก่อนจะนำทัพลงมาล้อมเมืองพิษณุโลก จุดประสงค์ก็ต้องการจับตัวสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อต่อรองให้อยุธยายกพื้นที่ที่เคยเป็นอาณาจักรสุโขทัยเดิมให้กับล้านนา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 59) การสู้รบในครั้งนั้น ส่งผลให้อยุธยาต้องเสียเมืองเขลียงให้กับล้านนา และไพร่พลของทั้งสองฝ่ายต่างล้มตายกันไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งในการศึกครั้งนี้ปรากฏชื่อของบุคคลสำคัญท่านหนึ่ง คือ พระยาอุทิศฐิระ หรือพระยาอุทิศฐิธร พระองค์เป็นเชื้อสายของราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัย ในศึกครั้งนี้ พระองค์ได้นำทัพเข้าช่วยเหลืออาณาจักรล้านนาในการทำสงครามกับอยุธยา ทำให้ภายหลังจากเสร็จศึกแล้ว พระเจ้าติโลกราชได้ปูนบำเหน็จความชอบให้พระองค์เป็นผู้ปกครองเมืองพะเยา และยกเมืองเมืองงาว เมืองน่าน เมืองปัว และเมืองแพร่ ให้เป็นเมืองภายใต้บังคับบัญชาอีกด้วย จึงเท่ากับว่าเวลานี้ หัวเมืองเหนือที่เคยอยู่ภายใต้ขอบเขตอาณาแห่งอาณาจักรสุโขทัยได้กลับมาอยู่ภายใต้อำนาจของราชวงศ์พระร่วงอีกครั้งหนึ่ง เพียงแต่ย้ายศูนย์กลางมาอยู่ที่พะเยาเท่านั้น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 59)

การสู้รบระหว่างอาณาจักรล้านนากับกรุงศรีอยุธยายังคงดำเนินต่อมาอีก 3-4 ครั้ง ส่งผลให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระราชดำริว่า เมืองแพร่ถือเป็นเมืองที่ล้านนามักใช้เป็นทีมน้ำสำหรับโจมตีเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือของอยุธยาอยู่บ่อยครั้ง เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องตีหักเอาเมืองแพร่ให้จงได้ กอปรกับในช่วงเวลานั้น พระเจ้าติโลกราชทรงมีศึกอยู่ที่เมืองพง ในแคว้นสิบสองปันนา โดยทรงมอบหมายให้หมื่นโลกนครเป็นผู้รักษาเมือง ดังนั้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2006 กองทัพกรุงศรีอยุธยาจึงยกขึ้นมาล้อมเมืองแพร่ หมื่นโลกนครได้เกณฑ์ทัพ

เมืองลำปาง เมืองพะเยา และเมืองน่าน ยกลงมาช่วย สงครามครั้งนี้ถึงแม้จะไม่ได้ปรากฏรายละเอียดในพงศาวดารอย่างพิสดารมากนัก แต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นสงครามครั้งใหญ่ ผลของสงครามนี้คือ กรุงศรีอยุธยาไม่สามารถยึดเมืองแพร่ได้ ต้องถอยทัพกลับลงมาทางเขาพหลิง ส่วนทัพล้านนาสามารถยึดเมืองเชลียงไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่เมืองแพร่ ซึ่งเป็นสมรภูมिरบนั้นได้รับความเสียหายหนัก ผู้คนถูกกวาดต้อน ประชากรจำนวนมากต้องบาดเจ็บล้มตายเนื่องจากสงคราม (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 59)

หลังจากสงครามในปี พ.ศ. 2006 แล้ว ล้านนาและอยุธยาก็ยังทำสงครามต่อกันมาอีกหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2017 สงครามครั้งนี้เป็นสงครามที่ทำให้ล้านนาต้องเสียเมืองเชลียงให้กับอยุธยา แต่ยังสามารถป้องกันเมืองเชียงขึ้น (สันนิษฐานว่าเป็นเมืองลอง) เอาไว้ได้ และสงครามในปี พ.ศ. 2050 ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระเมืองแก้วแห่งอาณาจักรล้านนา ฝ่ายล้านนาได้ยกทัพเข้าโจมตีเมืองสุโขทัย โดยให้ทัพจากเชียงใหม่และลำปางยกลงมาตามเส้นทางลำปาง เถิน ท่งเสลี่ยม สุโขทัย และเกณฑ์คนจากเมืองแพร่และเมืองน่านยกทัพลงมาทางเขาพหลิง ผลของสงครามในครั้งนี้ ล้านนาไม่สามารถตีเอาเมืองสุโขทัยได้ ต้องถอยทัพกลับ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2051 กรุงศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ก็ทรงโจมตีตอบโต้ล้านนาบ้าง โดยนำทัพเข้าโจมตีเมืองแพร่ หมื่นจิด ซึ่งเป็นผู้ครองเมืองน่านได้ยกทัพลงมาช่วยป้องกัน แต่ไม่สามารถต้านทานกองทัพกรุงศรีอยุธยาได้ ส่งผลให้กองทัพจากกรุงศรีอยุธยาสามารถเข้าเมืองแพร่ได้ และกวาดต้อนผู้คนจากเมืองแพร่ลงไปเป็นอันมาก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 60-61)

ภายหลังจากศึกครั้งนี้ กรุงศรีอยุธยาได้เห็นช่องทางที่จะยึดเมืองแพร่กลับไปอยู่ในอำนาจได้อีกครั้ง ดังนั้นในปี พ.ศ. 2053 กรุงศรีอยุธยาจึงได้มอบหมายให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี เจ้าเมืองกำแพงเพชรยกกองทัพใหญ่ขึ้นมาโจมตีเมืองแพร่ แต่เนื่องจากกองทัพล้านนาได้กองทัพจากเมืองพะเยา เมืองน่านเข้าช่วย ทำให้กองทัพจากกำแพงเพชรไม่สามารถตีหักเข้าเมืองแพร่ได้ ต้องยกทัพกลับ แต่จากสงครามครั้งนี้ก็ทำให้ไพร่พลของทั้งสองฝ่ายต้องบาดเจ็บล้มตายกันไปเป็นอันมาก รวมถึงประชากรในเมืองแพร่ก็ต้องล้มตาย และถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกอีกอีกครั้งหนึ่ง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 61)

ศึกสงครามที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่นี้ ได้ก่อความเสียหายต่อเมืองแพร่เป็นอย่างมาก เมืองต่าง ๆ ที่เคยเป็นชุมชนอย่างเมืองสอง เมืองเทพ เมืองสันทราย เมืองมาน เมืองแม่คำมี กลายเป็นเมืองร้างไปจนหมด ผู้คนบนพื้นที่นี้ลดจำนวนลงไปมาก แต่จุดนี้ก็กลายเป็นข้อดี เพราะทำให้เมืองแพร่ไม่กลายเป็นเป้าของการทำสงครามอีกต่อไป กรุงศรีอยุธยาเปลี่ยนเส้นทางไปโจมตีทางเมืองลำปางแทน เมืองแพร่จึงกลับฟื้นคืนตัวเองขึ้นมา กลายเป็นเมืองแห่งเกษตรกรรมได้อีก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 61)

ส่วนเมืองน่าน ในช่วงที่อาณาจักรล้านนาปกครองนั้น ไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามระหว่างอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรอยุธยา จึงทำให้บ้านเมืองในช่วงเวลานี้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง สิ่งที่เปลี่ยนไปของเมืองน่าน คือ เจ้าผู้ครองนครที่สืบเชื้อสายจากราชวงศ์ภูคาได้สิ้นวงศ์ลง โดยเจ้าผาแสง เป็นเจ้าผู้ครองนครน่านพระองค์สุดท้ายที่สืบเชื้อสายจากราชวงศ์ภูคา (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 54) หลังจากนั้น เจ้าเมืองน่านทุกพระองค์ ล้วนเป็นข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งมาจากส่วนกลางของอาณาจักรล้านนา และมีการผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันไปครองเมืองต่าง ๆ โดยระบบการใช้เจ้าเมืองที่มาจากส่วนกลางนี้เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2005 มีหมื่นสร้อยเชียงของเป็นเจ้าเมืองคนแรก และสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2101 ในสมัยของพระยาพลเทพฤาชัย เมื่อเมืองน่านถูกกองทัพพม่าของพระเจ้าบุเรงนองโจมตีจนแตก (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, pp. 54-55)

เมืองแพร่และเมืองน่านภายใต้การปกครองของพม่า

อาณาจักรล้านนา ภายหลังจากสิ้นรัชกาลของพญาแก้วแล้ว พญาเกสเชษฐราชได้ขึ้นครองราชย์แทนในปี พ.ศ. 2068 ถือเป็นช่วงเวลาอาณาจักรล้านนาเริ่มอ่อนแอลง เกิดความปั่นป่วนขึ้นภายในราชสำนักตั้งแต่นั้นมา เมื่อเจ้าชายคำ พระราชโอรสของพญาเกสเชษฐราช สมคบกับขุนนางกระทำรัฐประหาร ขับพญาเกสเชษฐราชออกจากราชบัลลังก์แล้วขึ้นครองราชย์แทน แต่ได้เพียง 5 ปี ก็ถูกขุนนางในเมืองเชียงใหม่จับปลงพระชนม์ แล้วไปทูลเชิญพญาเกสเชษฐราชกลับมาขึ้นครองราชย์อีกครั้งที่ 2 ได้เพียง 2 ปีเศษ พญาเกสเชษฐราชก็ถูกจับปลงพระชนม์อีก (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561a, pp. 122-124)

เมื่อเป็นเช่นนี้ อาณาจักรล้านนาจึงไม่เหลือเจ้านายที่เป็นพระราชวงศ์สายตรงขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่อีก เกิดการแตกแยกระหว่างกลุ่มขุนนางออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก สนับสนุนให้ท้าวแม่กุ (พญาเมกุฎิสุทธีวงศ์) ขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งนำโดยพระมหาเทวีจิระประภา สนับสนุนให้เจ้าไชยเชษฐาจากหลวงพระบางขึ้นปกครองเชียงใหม่ (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561a, p. 125) ในส่วนของเมืองแพร่และเมืองน่าน ปรากฏว่าได้เข้าร่วมสนับสนุนให้เจ้าไชยเชษฐาเป็นกษัตริย์ล้านนาพระองค์ต่อไป ด้วยเหตุนี้ เมืองแพร่ และเมืองน่าน จึงกลายเป็นฐานทัพ และกลายเป็นชุมกำลังให้กับกองทัพจากหลวงพระบางไปโดยปริยาย (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 69)

ช่วงเวลาทีภาวะการเมืองภายในอาณาจักรล้านนาไม่แน่นอนเช่นนี้ ปรากฏเอกสารว่า เมืองแพร่ และเมืองน่าน ได้ให้การสนับสนุนฝ่ายหลวงพระบาง ที่นำโดยพระเจ้าไชยเชษฐาโดยตลอด แม้ในยามที่พญาเมกุฎิสุทธีวงศ์ขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่แล้วก็ตาม ดังเช่นในปี พ.ศ. 2104 ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงปราบปรามจลาจลในเมืองหลวงพระบางได้สำเร็จแล้ว ก็ทรงยกทัพกลับมาที่เชียงใหม่เพื่อทวงสิทธิในราชบัลลังก์ของพระองค์ พญาแพร่ และพญาน่าน ก็ได้แต่งตั้งทัพเข้าร่วมกับทัพหลวงพระบาง

ด้วย เป็นที่น่าเสียดายว่าการโจมตีเมืองแพร์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ ส่งผลให้เมืองแพร์ และเมืองน่าน ต้องขาดจากเมืองเชียงใหม่ไปโดยปริยาย (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, pp. 69-70)

ช่วงเวลาทีภาวะการเมืองในอาณาจักรล้านนาระส่ำระสายเช่นนี้ ปรากฏว่ำที่พม่า ก็เกิดขุมกำลังใหม่ทีทรงพลังขึ้น นั่นก็คือ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง พระองค์ได้รวบรวมแผ่นดินของพม่าในขณะนั้นทีแตกแยกให้เป็นปึกแผ่นได้อีกครั้ง และได้ทรงมีพระราชดำริทีจะขยายแสนยานุภาพของพระองค์ออกไป (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, p. 71)

เป้าหมายแรกของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองนั้นอยู่ที่อาณาจักรล้านนา เนื่องจากเป็นทางผ่านทีจะสามารถใช้เพื่อโจมตีล้านช้าง และกรุงศรีอยุธยาได้โดยง่าย ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2101 พระองค์จึงทรงแต่งตั้งทัพเข้าโจมตีเมืองเชียงใหม่ ทางด้านของพระเจ้าเมกุฎิสุทิวังค์ กษัตริย์ล้านนา ทรงตั้งรับไว้ได้เพียง 3 วันเท่านั้น ก็ทรงอ่อนน้อมต่อกองทัพพม่า อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจะยึดเมืองเชียงใหม่ไว้ได้ แต่สำหรับหัวเมืองเหนืออื่น ๆ ก็ยังคงแข็งเมืองต่อพม่า เช่น เมืองน่าน ขณะนั้นเจ้าพระยาพลเทพฤชัยเป็นเจ้าเมือง ได้ตั้งแข็งเมืองกับพม่า แต่ไม่อาจสู้กับกองทัพพม่าทีแข็งแกร่งกว่าได้ จึงทรงนำกำลังพลจำนวนหนึ่งหนีไปยังล้านช้าง พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง จึงตั้งพระยาหน่อคำเสถียรชัยสงครามเป็นเจ้าเมืองน่านแทน (สุรศักดิ์ ศรีสำอังก์, 2530, p. 55) ส่วนเมืองแพร์ พญาแพร์สามล้านผู้เป็นเจ้าเมือง ก็ตั้งแข็งเมืองต่อพม่าเช่นกัน แต่ก็ไม่สามารถต้านทานกองทัพของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ จึงนำกำลังพลจำนวนหนึ่งหนีไปพึ่งล้านช้าง เมืองแพร์ต้องว่างเจ้าเมืองอยู่จนถึงปี พ.ศ. 2102 พระเจ้าเมกุฎิฯ จึงตั้งพญาเชียงเลื้อ เป็นเจ้าเมืองแพร์แทน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, p. 71)

หลังจากปี พ.ศ. 2102 เป็นต้นมา ดูเหมือนว่ำเมืองแพร์และเมืองน่าน ต่างต้องยอมศิโรราบอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทั้งสิ้น เมืองแพร์ในช่วงเวลานี้ ไม่ปรากฏพบทบาทมากนัก นอกจากการเป็นฝ่ายสนับสนุนให้กับกองทัพล้านนา ซึ่งในเวลานั้นถูกพม่าปกครอง แต่สำหรับเมืองน่าน มีการแข็งเมืองอยู่หลายครั้ง แต่ทุกครั้งก็มักถูกปราบปรามลง เช่น ในปี พ.ศ. 2146 เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ เจ้าเมืองน่านแข็งเมือง และได้ถูกพระเจ้าเชียงใหม่รธาเมงสอ กษัตริย์ทีพม่าแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองล้านนาปราบปรามแล้วจับตัวไปประหารชีวิตเสียทีเชียงใหม่ หรือในปี พ.ศ. 2166 เจ้าอุ่นเมือง เจ้าเมืองน่านได้แข็งเมืองอีกครั้ง จึงถูกฝ่ายพม่าปราบปราม ต้องหนีลงไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา (สุรศักดิ์ ศรีสำอังก์, 2530, p. 55)

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2199 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาได้เกลี้ยถวัลยราชสมบัติ ชื่อของเมืองแพร์และเมืองน่านก็ได้ปรากฏอีกครั้ง สำหรับเมืองแพร์ ปรากฏว่ำพญาแพร์ผู้เป็นเจ้าเมือง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระเจ้าเชียงใหม่ ภายหลังจากทีสมเด็จพระนารายณ์ฯ ยึดเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2204 (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, p. 81) จากเหตุการณ์นี้ ทำให้

สันนิษฐานได้ว่า เมืองแพร่คงจะมีสัมพันธ์อันดีกับกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก ส่วนเมืองน่าน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงแต่งกองทัพเข้าโจมตีเมื่อปี พ.ศ. 2205 และยึดเมืองได้สำเร็จ เจ้าพระยาแหลมมูม เจ้าเมืองน่านถูกนำตัวลงไปยังกรุงศรีอยุธยา (สุรศักดิ์ ศรีสาอางค์, 2530, p. 49)

หลังจากสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเพทราชาขึ้นครองราชสมบัติแทนเมื่อปี พ.ศ. 2224 ฐานอำนาจของกรุงศรีอยุธยาในล้านนาที่เสื่อมลง ราวปี พ.ศ. 2228 พม่าก็ได้เข้าโจมตีล้านนา และสามารถยึดเมืองเชียงใหม่ไว้ได้อีกครั้ง เมืองแพร่ และเมืองน่าน ก็ต้องหันไปอ่อนน้อมกับพม่าดังเดิม (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 82) สำหรับเมืองแพร่ มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2275 เจ้าหลวงทิพย์ช้าง ผู้ครองเมืองลำปาง ได้ติดต่อขอเป็นไมตรีกับเมืองแพร่ และตกลงไม่รุกรานซึ่งกันและกัน สถานะของเมืองแพร่และเมืองลำปางจึงกลายเป็นบ้านพี่เมืองน้องกันต่อมา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 82-83)

ส่วนที่เมืองน่าน มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2246 คือพระเมืองราช เจ้าเมืองน่าน ได้แข็งเมืองต่อพม่า จึงถูกกองทัพจากเชียงใหม่เข้าปราบปราม เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เมืองน่านเสียหายมาก ผู้คนหลบหนีภัยสงครามออกจากเมืองจนกลายเป็นเมืองร้างถึง 4 ปี ขุนนางพม่าคือเจ้าฟ้าเมืองคอง และเจ้าฟ้าเมียวซา จึงได้รวบรวมไพร่พลตั้งเมืองขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2251 และได้ปกครองต่อมาจนกระทั่งถึงแก่พิราลัยในช่วงปี พ.ศ. 2259 พระยานครเจ้า ผู้รักษาเมืองน่าน จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากกษัตริย์พม่า อัญเชิญพระยาหลวงตันมหาวงศ์ เจ้าเมืองเชียงใหม่มาปกครองเมืองน่านในปี พ.ศ. 2269 และกลายเป็นต้นราชวงศ์หลวงตันมหาวงศ์ ซึ่งจะปกครองเมืองน่านในเวลาต่อมา (สุรศักดิ์ ศรีสาอางค์, 2530, p. 49)

เมืองแพร่และเมืองน่านภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ ในฐานะเมืองประเทศราช

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2300 เป็นต้นมา บ้านเมืองอยู่ในสภาวะระส่ำระสาย เนื่องจากกรุงศรีอยุธยา กำลังเสื่อมอำนาจลง หัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนาก็ตกอยู่ภายใต้ความแตกแยก ไม่ว่าจะเป็นเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง ในช่วงเวลานี้เองที่เมืองแพร่กับเมืองลำปางตัดขาดความสัมพันธ์กันลง เนื่องจากภายในเมืองลำปางมีการแย่งชิงราชสมบัติ เจ้าชายแก้ว ราชบุตรของเจ้าหลวงทิพย์ช้างซึ่งเพิ่งจะถึงแก่พิราลัยไป ไม่สามารถต่อสู้กับบรรดาเจ้าขุนชาวลำปางที่เป็นเชื้อสายก่อนสมัยเจ้าทิพย์ช้างได้ ส่งผลให้เจ้าลิ้นก่าน สามารถชิงเมืองลำปางได้สำเร็จ เจ้าชายแก้วหนีไปพึ่งเจ้าแสนซ้าย ผู้เป็นเจ้าเมืองแพร่ในขณะนั้น โดยที่เจ้าเมืองแพร่ก็ได้ให้ความอุปการะเป็นอย่างดี ซ้ายยังให้กองทัพที่มีกำลังพล 200 คนเพื่อยกไปชิงเมืองลำปางคืนด้วย แต่การนั้นไม่สำเร็จ การที่เจ้าเมืองแพร่ให้การสนับสนุนเจ้าชายแก้ว ทำให้เจ้าลิ้นก่าน เจ้าเมืองลำปางในขณะนั้นไม่พอใจ ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 เมืองนี้ที่เคยเป็นบ้านพี่เมืองน้องกันมานานจึงขาดลง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 87-88)

ส่วนที่เมืองน่าน เวลานี้ราชวงศ์ผู้ปกครองเมืองคือ “ราชวงศ์หลวงตีนมหาวงศ์” ถือเป็นช่วงเวลาเมืองมีความแข็งแกร่งมากที่สุดช่วงเวลาหนึ่ง เจ้าขุนภายในเมืองน่านมีความสามัคคีกันดี (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 88)

ในปี พ.ศ.2303 เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นทางฝ่ายพม่า คือ พระเจ้าอลองพญาทรงคุมกองทัพลงมาโจมตีกรุงศรีอยุธยา แต่เกิดอุบัติเหตุปืนใหญ่ระเบิดต้องพระวรกายจนบาดเจ็บสาหัส และสวรรคตระหว่างทาง ภายหลังการสวรรคตของพระเจ้าอลองพญา หัวเมืองล้านนาที่ในขณะนั้นยังอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าจึงพากันแข็งเมือง พระเจ้ามังลอก กษัตริย์พม่าจึงได้แต่งกองทัพมาปราบหัวเมืองล้านนาทั้งหลายจึงจำต้องหันไปอ่อนน้อมกับพม่าตามเดิม (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 49)

ผ่านมาอีก 3 ปี ในปี พ.ศ. 2306 หัวเมืองล้านนาได้รับกำลังสนับสนุนจากเมืองหลวงพระบาง พากันแข็งเมือง กองทัพพม่าจึงยกทัพมาปราบอีกครั้ง หัวเมืองล้านนาจึงจำเป็นต้องหันกลับไปอ่อนน้อมกับฝ่ายพม่าอีก และต้องเป็นขุมกำลังให้กับพม่าในการโจมตีหลวงพระบางและกรุงศรีอยุธยา จนในที่สุดกรุงศรีอยุธยาก็เสียให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 49)

เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยึดกรุงศรีอยุธยากลับมาจากพม่าได้สำเร็จแล้ว ขณะนั้นหัวเมืองล้านนายังคงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า และขุนนางแต่ละฝ่ายต่างก็แตกความสามัคคี หันไปเข้ากับพม่าบ้าง ไทยบ้าง อีกทั้งยังมีการแตกแยกออกเป็นชุมนุมต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งเมืองแพร่และเมืองน่านเองก็อยู่ในสถานะที่ไม่ต่างกัน สำหรับเมืองแพร่ ขณะนั้นที่หัวเมืองเหนือได้เกิดชุมนุมใหญ่ชุมนุมหนึ่งที่มีบทบาทมาก นั่นคือ ชุมนุมเจ้าพระฝาง ซึ่งเจ้าเมืองแพร่ในขณะนั้นก็ได้เข้าร่วมกับชุมนุมเจ้าพระฝางด้วย จนกระทั่งเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสามารถปราบปรามชุมนุมเจ้าพระฝางลงได้ในปี พ.ศ. 2313 เมืองแพร่ก็หันมาสวามิภักดิ์กับกรุงธนบุรี (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 92) ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าเมืองแพร่กับกรุงศรีอยุธยามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกันมาแต่เดิม เมื่อกองทัพไทยกลับขึ้นมามีอิทธิพลแถบนี้อีกครั้ง เมืองแพร่จึงไม่ลังเลที่จะหันมาสวามิภักดิ์กับกรุงธนบุรี หลังจากนั้นไม่นานนัก ในปี พ.ศ. 2317 พระยาจำบ้าน เจ้าเมืองเชียงใหม่ และพระยาภาววิไล เจ้าเมืองลำปาง ก็หันมาสวามิภักดิ์กับฝ่ายไทย และนำกองทัพเข้าร่วมโจมตีเมืองเชียงใหม่ที่ในขณะนั้นยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าอยู่ (สร้อยสวัสดิ อ่องสกุล, 2561a, pp. 238-239) เมืองน่านที่นำโดยเจ้าน้อยวิฑูร ซึ่งในขณะนั้นยังสวามิภักดิ์ต่อพม่า ได้นำกองทัพเข้าช่วยพม่ารบกับไทย ผลคือกองทัพพม่าได้แตกพ่ายไป กองทัพไทยสามารถจับตัวเจ้าน้อยวิฑูรได้ และได้เกลี้ยกล่อมให้สวามิภักดิ์กับไทยในเวลาต่อมา (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 50)

ภายหลังจากปี พ.ศ. 2320 หัวเมืองเหนือส่วนใหญ่ได้หันมาสวามิภักดิ์กับฝ่ายไทย ยกเว้นแต่เมืองน่าน ที่เจ้าน้อยวิฑูรยังคงฝักใฝ่ฝ่ายพม่า จึงถูกเจ้าพระยาภาววิไลจับตัวลงไปกรุงธนบุรี ส่วนเมืองที่ปราศจากเจ้าเมืองนั้นก็ถูกพม่ายกทัพมากวาดต้อนไปไว้ที่เชียงแสน จนกลายเป็นเมืองร้างอีกครั้งถึง 23 ปี (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 50) ส่วนเจ้านายในราชวงศ์หลวงตีนมหาวงศ์ที่ยัง

เหลืออยู่ก็แตกความสามัคคี ตราบจนกระทั่งสิ้นสมัยกรุงธนบุรี มีการสถาปนารัฐรัตนโกสินทร์ขึ้น เมืองน่านจึงกลับก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาได้อีกครั้ง

ในปี พ.ศ. 2326 ภายหลังจากที่ไทยได้สถาปนารัฐรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงแต่งตั้งเจ้าหนานจันทโชติ ขึ้นเป็นพระยามงคลวรยศ เจ้าเมืองน่าน โดยที่ในขณะนั้นทางฝั่งพม่าก็ได้แต่งตั้งเจ้าอัครวรปัญญา เป็นเจ้าเมืองน่าน ในปีต่อมาเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มของเจ้าสุมนเทวราชอีกกลุ่มหนึ่งอีกด้วย โดยเจ้าอัครวรปัญญา ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเทิง พระยามงคลวรยศตั้งมั่นอยู่ที่บ้านท่าปลา ส่วนเจ้าสุมนเทวราชตั้งมั่นอยู่ที่เวียงสา (สุรศักดิ์ ศรีสาอางค์, 2530, pp. 50-51)

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2329 เมืองเชียงแสนซึ่งเป็นฐานที่มั่นของพม่าได้ถูกกองกำลังของหัวเมืองเหนือตีแตก เจ้าอัครวรปัญญา จึงได้นำครอบครัวชวาวานและชาวเมืองเทิงลงมาอยู่ที่บ้านถิดในเขตเมืองน่าน ต่อมาได้เกิดวิวาทกับเจ้าสุมนเทวราชผู้เป็นน้า พระยามงคลวรยศจึงได้ไกล่เกลี่ย แล้วยกเมืองน่านให้เจ้าอัครวรปัญญาขึ้นครอง (สุรศักดิ์ ศรีสาอางค์, 2530, p. 50)

ในปี พ.ศ. 2331 เจ้าอัครวรปัญญาได้เดินทางลงมายังกรุงเทพฯ เพื่อขอเข้าเป็นข้าขอบขัณฑสีมาในกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าอัครวรปัญญาขึ้นเป็นเจ้าเมืองน่าน โดยอยู่ภายใต้ขอบขัณฑสีมาของกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สุรศักดิ์ ศรีสาอางค์, 2530, p. 50)

นับจากปี พ.ศ. 2331 เมืองแพร่และเมืองน่าน ได้หันมาสวามิภักดิ์กับฝ่ายไทย และได้ช่วยเหลือฝ่ายไทยอย่างจงรักภักดีเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองน่าน ที่มีความจงรักภักดีต่อกรุงรัตนโกสินทร์มาโดยตลอด บุคคลสำคัญท่านหนึ่งของเมืองน่านที่ได้ประกอบคุณงามความดีแก่บ้านเมือง คือ เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งพระองค์ได้มีพระราชดำริว่าเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเป็นผู้ที่มีคุณูปการแก่บ้านเมือง จึงแต่งตั้งให้เป็น พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ หรือพระเจ้าน่าน (สุรศักดิ์ ศรีสาอางค์, 2530, p. 51)

สำหรับเมืองแพร่ สถานการณ์ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ยังคงปกติดีอยู่ จะมาเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงที่เจ้าหลวงพิริยเทพวงศ์เป็นเจ้าเมือง ปี พ.ศ. 2445 ในขณะนั้นได้เกิดกบฏเงี้ยวเข้าปล้นเมืองแพร่ขึ้น สาเหตุหลักเนื่องมาจากนโยบายการปฏิรูปการปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้เจ้าเมืองเหนือมีอำนาจลดลง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 248) นอกจากนี้ สาเหตุที่ทำให้เกิดกบฏเงี้ยวขึ้นยังมาจากเมืองลอง ที่พยายามจะเป็นเมืองอิสระ และให้ความจงรักภักดีกับกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ถูกมองข้าม จากเอกสารเรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองลอง ระบุว่า กบฏเงี้ยวนี้ มีจุดเริ่มต้นมาจากเมืองลองก่อน แล้วจึงขยายไปยังเมืองแพร่ในภายหลัง (ภูเดช แสนสา, 2554, pp. 208-209)

เหตุการณ์กบฏเงี้ยวปล้นเมืองแพร่ในคราวนั้น ส่งผลให้ข้าราชการจากกรุงเทพฯ ถูกสังหารไปจำนวนหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) นำกำลังจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปปราบ พร้อมกันนี้ก็ได้อำนาจให้เมืองบริเวณโดยรอบ ได้แก่ เมืองสุโขทัย กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ น่าน นำกำลังมาช่วยสกัดพวกเงี้ยวด้วย โดยพวกเงี้ยวได้มีแผนที่จะนำกำลังเข้าปล้นเมืองลำปางต่อ แต่กองทัพจากกรุงเทพฯ สามารถสกัดไว้ได้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 255-273)

เมื่อทำการปราบปรามกบฏเงี้ยวได้เป็นผลสำเร็จ ย่อมส่งผลให้ฐานะของเจ้าผู้ครองนครแพร่ได้รับผลกระทบไปด้วย เจ้าหลวงพิริยะเทพวงษ์ได้หนีออกจากคุ้มหลวงไปลี้ภัยอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง เป็นผลให้ถูกถอดยศด้วยเหตุที่ไม่เข้าราชการ และกลายเป็นเหตุที่ทำให้เมืองแพร่ถูกยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 290-291) ทั้งนี้ในขณะนั้น เมืองน่านยังมีเจ้าผู้ครองนครคือพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชอยู่ มูลเหตุครั้งนี้ ส่งผลให้เกิดการค่อย ๆ ทอยยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครตามหัวเมืองล้านนาตั้งแต่นั้น

สำหรับเมืองน่าน หลังจากทีพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2461 เจ้ามหาพรหมสุธาตาได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครต่อมา และถือเป็นเจ้าผู้ครองนครน่านพระองค์สุดท้าย เมื่อพระองค์ถึงแก่พิราลัยลงในปี พ.ศ. 2474 ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่านจึงได้ถูกยุบเลิกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, pp. 51-52)

สรุป

เมืองแพร่และเมืองน่าน ถือเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีจุดเริ่มต้นจากการเป็นชุมชนเล็ก ๆ ตามที่ราบในหุบเขา แล้วจึงค่อย ๆ เกิดการสร้างบ้านแปงเมืองรวมตัวกันจนกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญขึ้น ชุมชนหลายแห่งมีบทบาทมาตลอดนับตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ชุมชนหลายแห่งก็มีอายุอยู่เพียงช่วงเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะล่มสลายไปเนื่องจากภัยสงคราม

สิ่งที่เห็นได้ชัดจากประวัติศาสตร์เมืองแพร่และเมืองน่าน ก็คือ ทั้ง 2 เมืองนี้มีเส้นประวัติศาสตร์ที่คล้ายคลึงกัน คือ ดินแดนทั้ง 2 นี้ ได้เข้าไปมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยก่อน ถือเป็นขอบเขตอาณาของอาณาจักรสุโขทัยเลยก็ว่าได้ ก่อนที่ในภายหลังจะถูกอาณาจักรล้านนาผนวกไว้เป็นดินแดนของตน จนกระทั่งในที่สุด ทั้ง 2 ดินแดนนี้ ก็หันมาสมาชิภักดิ์กับฝ่ายไทย และกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยมาจนทุกวันนี้

บทที่ 3

พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่

กล่าวนำ

พื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ในอดีตเป็นนครรัฐสำคัญที่ปรากฏร่องรอยของงานศิลปกรรม ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวมากที่สุดแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนบน ด้วยความที่รูปแบบงานศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย ก่อนที่ภายหลังจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา ทำให้วิวัฒนาการทางศิลปะของพื้นที่จังหวัดน่าน และจังหวัดแพร่ มีความแตกต่างจากบริเวณพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาเดิม และมีข้อมูลที่น่าสนใจว่า แม้ว่าจังหวัดน่านและจังหวัดแพร่จะมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน แต่รูปแบบศิลปะของพระพุทธรูปบนพื้นที่ทั้ง 2 นี้ กลับมีความแตกต่างกัน โดยบทนี้จะเป็นการจัดหมวดหมู่รูปแบบ เปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม และกำหนดแนวทางการกำหนดอายุพระพุทธรูปสำริด เพื่อให้ทราบถึงเอกลักษณ์ พัฒนาการ อายุสมัย และความเกี่ยวข้องกันด้านรูปแบบของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่

รูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่

การจัดจำแนกกลุ่มพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่ สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มลักษณะ ได้แก่ กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยที่พบในเมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านนาที่พบในเมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง และกลุ่มพระพุทธรูปแบบน่าน-แพร่ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น โดยแบ่งตามช่วงเวลาได้ดังนี้

ระยะที่ 1 (ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 19)

ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่อยู่ในระยะการสร้างบ้านแปงเมือง สำหรับเมืองน่าน ระยะนี้ศูนย์กลางเมืองจะตั้งอยู่บริเวณที่ราบทางตอนเหนือ ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา และอำเภอเชียงกลาง ประกอบด้วยเมืองโบราณ 2 เมือง คือ เมืองย่าง (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลยม อำเภอท่าวังผา และตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว) ซึ่งก่อตั้งโดยพญาภูคา และเมืองวรรณคร (เมืองปัว) (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลปัว และตำบลวรรณคร อำเภอปัว) ซึ่งก่อตั้งโดยเจ้าขุนฟอง ราชบุตรบุญธรรมของพญาภูคา ปัจจุบันปรากฏเพียงแนวคูน้ำคันดินที่สันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองโบราณ ส่วนหลักฐานงานศิลปกรรมพระพุทธรูปสำริดยังไม่ปรากฏในระยะนี้

ส่วนพื้นที่เมืองแพร่ เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารมากนัก มีเพียงแต่ข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 สมัยสุโขทัย ด้านที่ ว่า “...เบื้องดินนอน รอดเมืองแพร่ เมืองมาน เมืองน...เมืองพลัว

พื้นผังของ เมืองชวาเป็นที่แล้ว....” (ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร (องค์การมหาชน), 2555b) จึงน่าจะพอ อนุมานได้ว่า ในช่วงเวลาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น เมืองแพร่คงมี ความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย แต่ในระยะนี้ก็ยังไม่ปรากฏการสร้างงานศิลปกรรมประเภท พระพุทธรูปสำริดเช่นเดียวกับเมืองน่าน

สุดท้ายคือ บริเวณพื้นที่แอ่งลอง-วังชิ้น จากการศึกษาพบว่า ในช่วงระยะนี้ การตั้งเมืองลอง ยังคงมีศูนย์กลางอยู่บริเวณบ้านไฮสร้อย (วัดพระธาตุไฮสร้อย) (ภูเดช แสนสา, 2554, p. 63) ช่วงเวลา นี้ยังไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปสำริดเช่นกัน

ระยะที่ 2 (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20)

ช่วงเวลานี้ เป็นระยะที่ยังคงคาบเกี่ยวกับการสร้างบ้านแปงเมือง และเป็นระยะที่ทั้ง 2 เมืองนี้ มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย สำหรับเมืองน่าน เป็นช่วงที่พญาภรณ์เมืองเป็นเจ้าผู้ครองนคร (พ.ศ. 1896-พ.ศ. 1906) ในระยะนี้ เมืองน่านมีการติดต่อกับอาณาจักรสุโขทัย ที่มีพระมหาธรรมราชา ที่ 1 (ลิไท) เป็นผู้ปกครองเมือง โดยเจ้าเมืองน่าน ได้ร่วมกับพญาลิไทสร้างวัดหลวงอภัย (จากเอกสาร ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ ฉบับปี พ.ศ. 2550 สันนิษฐานว่าเป็นวัดหลวงเมืองแพร่ (องค์การบริหารส่วน จังหวัดแพร่, 2550, p. 40) ขากลับ เจ้าเมืองสุโขทัยได้มอบพระธาตุและพระพิมพ์ให้แก่เจ้าเมืองน่าน ซึ่งเจ้าเมืองน่านได้สร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุและพระพิมพ์ไว้ที่ภูเพียง (แช่แห้ง) พร้อมกันนั้นได้ย้าย ศูนย์กลางเมืองลงมาจากที่ราบทางตอนเหนือมาอยู่ที่ภูเพียงแช่แห้งนี้ด้วย นอกจากนี้ ในช่วงเวลา ต่อมา เมื่อพญาสารผาสุมเป็นเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งตรงกับช่วงรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ 2 แห่ง อาณาจักรสุโขทัย ก็ปรากฏว่ามีการทำสัณฑ์สาบานระหว่าง 2 เมืองนี้ และยังมีการหล่อพระพุทธรูป สำริดเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์อีกด้วย

ส่วนที่เมืองแพร่ ปรากฏเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ว่า ในช่วงปี พ.ศ. 1890 เมื่อพญาลิไทได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยแล้ว ช่วงเวลานั้นหัวเมืองต่าง ๆ ในขอบขันตสึมา ของอาณาจักรสุโขทัยต่างแข็งเมือง พญาลิไทจึงยกทัพปราบปราม รวมถึงเมืองแพร่ ที่พระองค์ได้เสด็จ ขึ้นไปประทับถึง 7 เดือน (ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร (องค์การมหาชน), 2555c) ซึ่งพระราชกรณียกิจที่ สำคัญอย่างหนึ่งของพญาลิไทขณะที่ประทับอยู่ ณ เมืองแพร่ ก็คือ การสร้างพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่ หรือ “พระอัฐฐารส” ที่วัดศรีชุมในเมืองแพร่ ส่วนในพื้นที่แอ่งลอง-วังชิ้นนั้น แม้ว่าจะไม่ได้มี ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรสุโขทัยโดยตรง แต่ก็ปรากฏว่ามีการรับเอาอิทธิพลงานช่างจาก ศิลปะสุโขทัยด้วย

พระพุทธรูปสำริดที่สร้างขึ้นบนพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง ในระยะนี้ แบ่งได้เป็น 1 กลุ่ม คือ พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบสุโขทัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 พระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัย

ด้วยความที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยในระยะนี้ ทำให้ปรากฏความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัย ส่วนพื้นที่แอ่งล่อง-วังชิ้น แม้ว่าจะไม่ปรากฏประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย แต่ก็ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลศิลปะสุโขทัยเช่นกัน

ในส่วนของพื้นที่เมืองน่าน ปรากฏความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยอย่างเด่นชัด ซึ่งประเด็นนี้ สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ สำอางค์ ได้เคยจัดกลุ่มไว้เป็นระยะ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปี พ.ศ. 2328 (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, pp. 73-93) โดยเมื่อผู้วิจัยได้ตรวจสอบตัวอย่างที่เก็บรักษาไว้ตามวัดต่าง ๆ แล้ว มีความเห็นตรงกันว่า พระพุทธรูปอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในเขตเมืองน่านนั้น ล้วนเป็นรูปแบบที่สืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่มีอยู่เดิมในเมืองน่านทั้งสิ้น สันนิษฐานว่าแม้เมืองน่านตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนาแล้ว ความนิยมในศิลปะสุโขทัยคงมิได้หมดสิ้นไปเสียทีเดียว ยังคงมีการทำสืบต่อมาจนสิ้นสมัยล้านนา อย่างไรก็ตาม พุทธลักษณะของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยสกุลช่างน่านนี้ จะค่อย ๆ เปลี่ยนจากงานที่ยังคงมีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปหมวดใหญ่ ไปสู่ความเป็นงานช่างพื้นบ้านในยุคต่อไป

ส่วนที่เมืองแพร่-เมืองล่อง ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปสำริดที่มีอิทธิพลสุโขทัยในระยะนี้เช่นกัน ซึ่งจากการสำรวจได้พบตัวอย่างพระพุทธรูปในกลุ่มนี้จำนวน 2 องค์ โดยรายละเอียดจะกล่าวถึงในหัวข้อที่ 1 ตัวอย่างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองล่องต่อไป

ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองล่อง

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองล่องนั้น จากการสำรวจ พบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแยกตามพื้นที่ดังต่อไปนี้

1. ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน พบทั้งสิ้น 13 องค์ ได้แก่ ที่วัดพญาภู จำนวน 3 องค์ เป็นพระพุทธรูปลีลาจำนวน 2 องค์ และพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยจำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 1 2 และ 3) ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ จำนวน 5 องค์ เป็นพระพุทธรูปลีลาจำนวน 2 องค์ พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทรจำนวน 1 องค์ และพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยจำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 4 5 6 และ 7) ที่วัดหัวข่วงจำนวน 3 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 8 9 และ 10) ที่วัดกู่คำ จำนวน 1 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 11) และที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน จำนวน 1 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 12)

ภาพที่ 1 (ซ้าย) พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 2 (ขวา) พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดพญาภู

ภาพที่ 4 (ซ้าย) พระพุทธรูปลีลาที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 1)

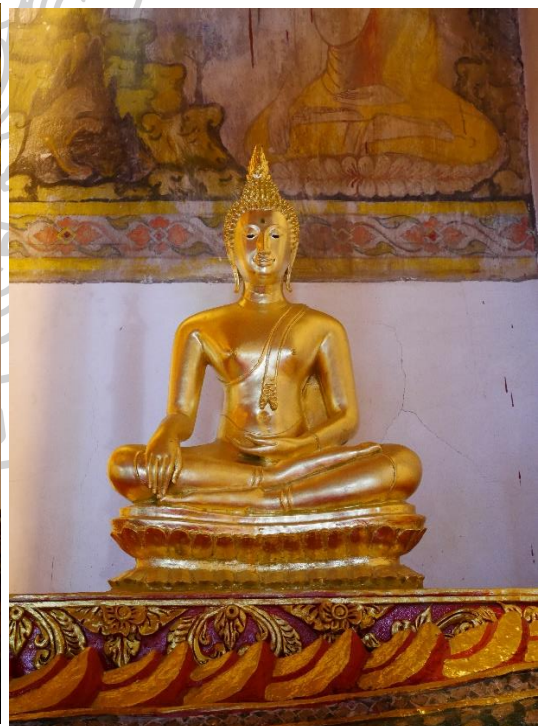
ภาพที่ 5 (ขวา) พระพุทธรูปลีลา “พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี” วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปปางห้ามสมุทรที่วัดพระธาตุช้างค้ำ

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดพระธาตุช้างค้ำ

ภาพที่ 8 (ซ้าย) พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดหัวข่วง (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 9 (ขวา) พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดหัวข่วง (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 10 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดหัวขวง (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 11 พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดกุคำ

ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปางมารวิชัยในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน

2. ตำบลคูใต้ อำเภอเมืองน่าน พบจำนวน 1 องค์ ที่วัดเจติย เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 13)

ภาพที่ 13 พระพุทธรูปสำริดที่วัดเจติย ตำบลคูใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

3. อำเภอเวียงสา พบจำนวน 1 องค์ ที่วัดพระเนตร ตำบลสำน เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 พระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่วัดพระเนตร ตำบลสำน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

4. อำเภอภูเพียง พบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดจำนวน 4 องค์ โดยพบที่วัดกอก ตำบลท่าน้ำ จำนวน 1 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 15) วัดศรีบุญเรือง จำนวน 1 องค์

เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย (ภาพที่ 16) วัตนาปัง จำนวน 2 องค์ เป็นพระพุทธรูปลีลาจำนวน 1 องค์ และพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยจำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 17 และ 18) และที่วัดบุปผาราม จำนวน 1 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 15 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก ตำบลท่านาว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ 16 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีบุญเรือง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ 17 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาปัง ตำบลนาปัง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ 18 (ขวา) พระพุทธรูปลีลา ที่วัดนาปัง ตำบลนาปัง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ 19 พระพุทธรูปสำริดที่วัดบุปผาราม ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

5. อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ พบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยจำนวน 2 องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอคลอง (ภาพที่ 20 และ 21)

ภาพที่ 20 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 21 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ (ตัวอย่างที่ 2)

6. อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ พบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัย 1 ตัวอย่าง ที่วัดศรีสว่าง (ภาพที่ 22)

ภาพที่ 22 พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีสว่าง อำเภอสูงเม่น

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม

พระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่พบในพื้นที่เมืองน่านและเมืองแพร่-เมืองลอง โดยทั่วไปมีพุทธลักษณะที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน คือ หากเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง มักประทับขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัย มีพระพักตร์รูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลว ไม่มีไรพระศก พระขนงโก่ง พระนาสิกโด่ง ส่วนพระโอษฐ์มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่เมืองน่าน กับกลุ่มที่เมืองแพร่-เมืองลอง คือ กลุ่มที่เมืองน่านจะยังคงมีพระโอษฐ์ที่ยักเป็นคลื่น แสดงถึงอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยที่ปรากฏอย่างรุนแรง แต่กลุ่มที่เมืองแพร่-เมืองลอง พระโอษฐ์จะมีลักษณะแยมเล็กน้อยไม่ยักเป็นคลื่น ส่วนพระวรกาย พระพุทธรูปสำริดที่เมืองน่านจะมีความอวบอ้วนมากกว่าพระพุทธรูปสำริดที่เมืองแพร่ พระอุระใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฎิยาวจรดพระนาภี ปลายแตกออกคล้ายเขี้ยวตะขาบ ทั้งนี้ พระพุทธรูปสำริดที่เมืองแพร่-เมืองลอง จะมีชายสังฆาฎิเป็นเส้นเล็กกว่า โดยลักษณะเช่นนี้จะพัฒนาต่อไปในพระพุทธรูปสำริดแบบสกุลช่างเมืองแพร่ นิ้วพระหัตถ์เป็นอย่างธรรมชาติ คือ มีความสั้น-ยาว ไม่เท่ากัน ประทับบนฐานหน้ากระดานเตี้ย ๆ ซึ่งพุทธลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นแบบแผนส่วนใหญ่ของพระพุทธรูปในเมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง โดยจะพบกลุ่มที่มีความพิเศษแตกต่างจากแบบแผนนี้บ้าง คือ กลุ่มที่มีชายสังฆาฎิเป็นริ้วแบบธรรมชาติ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอนำตัวอย่างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่พบในเมืองน่าน มาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่พบในเมืองแพร่-เมืองลอง โดยตัวอย่างที่นำมาใช้คือ พระพุทธรูปสำริดที่วัดพญาภู ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน กับพระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบพระพุทธรูปอิทธิพลสุโขทัยในเมืองน่าน : เมืองแพร่-เมืองลอง

องค์ประกอบ	กลุ่มในเมืองน่าน	กลุ่มในเมืองแพร่-เมืองลอง
พระรัศมี		
พระพักตร์		
พระวรกาย		
พระหัตถ์		
พระเพลา		

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบพระพุทธรูปอิทธิพลสุโขทัยในเมืองน่าน : เมืองแพร่-เมืองลอง (ต่อ)

องค์ประกอบ	กลุ่มในเมืองน่าน	กลุ่มในเมืองแพร่-เมืองลอง
ส่วนฐาน		

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง นี้สามารถเทียบได้กับพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่ ซึ่งนักวิชาการหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้กำหนดอายุไว้ว่าอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 178; สันติ เล็กสุขุม, 2549, p. 81) สำหรับกลุ่มที่เมืองน่าน มีนักวิชาการคือ สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้เคยทำการศึกษาไว้ โดยกำหนดอายุกลุ่มพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่เมืองน่านไว้ว่าอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 โดยมีเครื่องมือที่ใช้กำหนดอายุ คือ กลุ่มพระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู-วัดพระธาตุช้างค้ำ ซึ่งปรากฏจารึกการสร้างว่าสร้างในปี พ.ศ. 1969 สมัยพญาสารผาสุม เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน โดยการกำหนดช่วงอายุของสุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นไปได้เนื่องจากเมื่อเทียบเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว เมืองน่านมีความสัมพันธ์กับสุโขทัยนับตั้งแต่ครั้งที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วรนคร (เมืองปัว) กับเวียงญ่เพียงแซ่แห่งแล้ว และพระพุทธรูปส่วนใหญ่ที่ปรากฏในเมืองน่าน ยังมีพุทธลักษณะที่เทียบได้กับพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่ เช่น พระพุทธรูปกลุ่มที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ที่มีจารึก “ทิดใส” (ภาพที่ 23) และ “ผ้าขาวทอง” (ภาพที่ 24) สร้างในปี พ.ศ. 1965 และพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีจารึก “ทิดใสหง นางแก้ว” เป็นผู้สร้าง ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะกำหนดอายุการสร้างของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่เมืองน่านนี้ได้ว่า คงจะอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 โดยร่วมสมัยกับพระพุทธรูปแบบสุโขทัย หมวดใหญ่

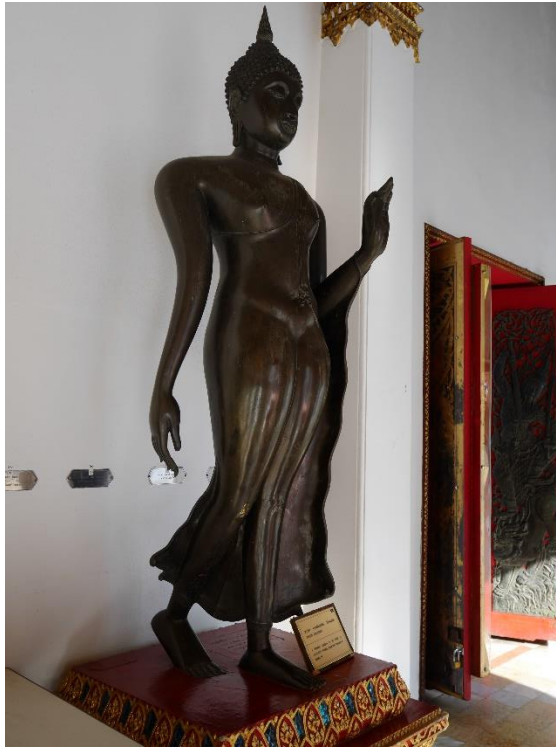
ภาพที่ 23 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย จารึก "ทิตไส..." สร้างปี พ.ศ. 1965

(ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 189)

ภาพที่ 24 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย จารึก "ผ้าขาวทอง" สร้างปี พ.ศ. 1965

(ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 189)

สำหรับพระพุทธรูปลีลาที่ปรากฏในเมืองน่านนั้น ปัจจุบันมีอยู่ทั้งหมด 5 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู จำนวน 2 องค์ พระพุทธรูปลีลาที่วัดพระธาตุช้างค้ำ 2 องค์ และ พระพุทธรูปลีลาที่วัดนาปังจำนวน 1 องค์ โดยพระพุทธรูปกลุ่มนี้สามารถกำหนดอายุได้อย่างแน่ชัดว่า อยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เนื่องจากปรากฏจารึกการสร้างที่ฐานของพระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภูว่าสร้างในปี พ.ศ. 1969 ตรงกับสมัยที่พญาสารคามเป็นเจ้าผู้ครองนคร ประเด็นสำคัญของพระพุทธรูปกลุ่มนี้คือ เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะบางประการกลายจากศิลปะสุโขทัยแล้ว คือ ส่วนขอบสงฆ์ โดยหากเทียบกับพระพุทธรูปลีลาในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม (ภาพที่ 25) จะเห็นได้ว่า องค์ที่วัดเบญจมบพิตรฯ จะทำขอบสงฆ์เป็นเส้นโค้ง ไหลไปตามพระวรกาย ส่วนองค์ที่วัดพญาภู จะทำเป็นขอบตัดตรง ซึ่งสุรศักดิ์ ศรีสำอังก์ ให้ความเห็นว่าน่าจะเกิดจากความคลาดเคลื่อนในการพยายามเลียนแบบพระพุทธรูปลีลาในศิลปะสุโขทัย

ภาพที่ 25 พระพุทธรูปลีลาที่พระระเปียงวัดเบญจมบพิตร

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความแตกต่างของขอบสียงในพระพุทธรูปลีลาที่วัดเบญจมบพิตรฯ กับพระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู

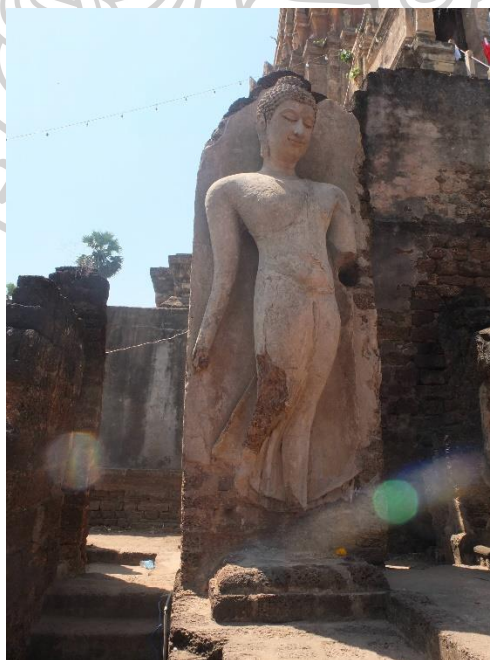
พระพุทธรูปลีลาที่วัดเบญจมบพิตรฯ	พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู

ตัวอย่างสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน คือ พระพุทธรูปแบบที่มีชายสังฆาฏิแบบปริวรรตธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ 2 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่ วัดกอก ตำบลท่าน้ำว อำเภอกู่เพียง และพระพุทธรูปสำริดที่วัดกู่คำ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน ถือเป็นกลุ่มพิเศษที่ไม่ปรากฏมากนักแม้ในศิลปะสุโขทัยเองก็ตาม ตัวอย่างของพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่ ที่มีชายสังฆาฏิเช่นนี้ ได้แก่ พระพุทธรูปปูนปั้นที่วัดช้างล้อม ศรีสะเกษ (ภาพที่ 26) และพระพุทธรูปปลีลาปูนปั้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง ศรีสะเกษ (ภาพที่ 27)

ภาพที่ 26 พระพุทธรูปปูนปั้นจากวัดช้างล้อม ศรีสะเกษ ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

ภาพที่ 27 พระพุทธรูปปลีลา ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง ศรีสะเกษ

แต่เดิม สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์ ได้เคยกำหนดอายุของพระพุทธรูปที่มีชายสังฆาฏิแบบธรรมชาติที่ วัดกอกไว้ว่า น่าจะอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 19 (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 74) แต่จากข้อมูลการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดข้างล้อม ศรีสุชนาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2527-2528 ซึ่งได้พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน และได้ใช้เป็นตัวกำหนดอายุการสร้างวัดข้างล้อมว่าไม่เกินไปกว่าปี พ.ศ. 1840 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547, pp. 84-86) การกำหนดอายุพระพุทธรูปที่มีชายสังฆาฏิแบบธรรมชาติที่วัดข้างล้อมจึงเปลี่ยนจากเดิมที่เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปยุคแรกของสุโขทัย มาเป็นพระพุทธรูปที่สร้างในหมวดใหญ่แล้ว ดังเช่นที่ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้กำหนดอายุไว้ว่าอยู่ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 20 ดังนั้น อายุการสร้างของพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก อำเภอกงเพียง รวมถึงตัวอย่างที่วัดกุฎ้ำในเมืองน่าน จึงไม่น่าจะเกินไปถึงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 19 อย่างที่สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์ ได้เคยกำหนดไว้แต่เดิม

ภายหลังจากการสำรวจ ผู้วิจัยได้พบข้อมูลที่น่าสนใจเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก อำเภอกงเพียง คือ ฐานของพระพุทธรูปองค์นี้มีจารึก โดยไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นจารึกที่มีการค้นพบเป็นเวลานานแล้ว หรือค้นพบใหม่เมื่อไม่นานมานี้ และปัจจุบันยังไม่ปรากฏการทำสำเนาจารึก รวมถึงยังไม่มีการเผยแพร่คำอ่าน จึงเป็นที่น่าเสียดายว่าหากมีข้อมูลเกี่ยวกับจารึกนี้ น่าจะช่วยให้การกำหนดอายุพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอกมีความแน่นอน อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยที่ปรากฏจารึกนั้น ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้กำหนดอายุไว้ว่าน่าจะอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว แต่เนื่องจากพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอกนี้ยังมีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่อยู่ ดังนั้นจึงกำหนดอายุได้ว่า น่าจะอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20 รวมถึงพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเดียวกันที่วัดกุฎ้ำ ก็น่าจะมีอายุการสร้างในระยะเดียวกันด้วย

ตารางที่ 3 พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริด วัดกอก เปรียบเทียบกับพระพุทธรูปปูนปั้นที่วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย

พระพุทธรูปสำริด วัดกอก น่าน	พระพุทธรูปปูนปั้น วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย
	
	

ส่วนในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง ปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดอย่างศิลปะสุโขทัยอยู่เพียง 3 องค์ ซึ่งมี 2 องค์ ที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอเมือง (ภาพที่ 20 และ 21) ส่วนอีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสว่าง อำเภอสูงเม่น (ภาพที่ 22) ซึ่งตัวอย่างที่วัดศรีสว่าง มีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปหมวดใหญ่มากที่สุดจนแยกพุทธลักษณะออกจากพระพุทธรูปหมวดใหญ่จริง ๆ ได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ อาจสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปที่วัดศรีสว่าง น่าจะเป็นพระพุทธรูปแบบสุโขทัยรุ่นแรกที่ปรากฏในพื้นที่เมืองแพร่ แต่เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้ไม่มีประวัติการสร้างที่ชัดเจน ทราบเพียงว่าชาวบ้านพบพระพุทธรูปองค์นี้โดยบังเอิญในน้ำ ก่อนจะนำมาประดิษฐานที่วัดศรีสว่างเท่านั้น ก็อาจสามารถกำหนดอายุได้อย่างคร่าว ๆ ว่าควรอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ร่วมสมัยกับกลุ่มพระพุทธรูปหมวดใหญ่ที่มีจารึก และมีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นพระพุทธรูปที่ถูกเคลื่อนย้ายมาจากสุโขทัยโดยตรง ไม่ใช่พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในท้องถิ่น

ส่วนตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดอีก 2 องค์ ในพิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำนั้น จะมีรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านยิ่งขึ้น โดยเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ทั้ง 2 ตัวอย่างนี้ มีลักษณะบาง

ประการที่ต่างกัน โดยในตัวอย่างที่ 1 จะมีพระวรกายที่ค่อนข้างเพรียวบางกว่าตัวอย่างที่ 2 (ตารางที่ 4) นอกจากนี้ ในตัวอย่างที่ 2 ยังมีรายละเอียดบางประการที่กลายจากศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่แล้ว กล่าวคือ มีพระพักตร์ที่ค่อนข้างกลมกว่า พระวรกายหนากว่า ชายสังฆาฏิใหญ่กว่า และนิ้วพระหัตถ์สั้นกว่าพระพุทธรูปในหมวดใหญ่ ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่า ตัวอย่างที่ 2 น่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาหลังกว่าตัวอย่างที่ 1

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่

พระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่พบในเมืองแพร่-เมืองลองนี้ สามารถเทียบได้กับพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่ เช่น กลุ่มพระพุทธรูปที่มีจารึก “ทิตไส” และ “ผ้าขาวทอง” ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีจารึกว่าสร้างปี พ.ศ. 1965 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 189) แต่สำหรับตัวอย่างพระพุทธรูปที่วัดศรีดอนคำนี้ จะมีพุทธลักษณะที่กลายจากกลุ่มพระพุทธรูปมีจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ แล้ว เช่น ลักษณะของพระพักตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นงาน

ช่างพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงสามารถกำหนดอายุของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยกลุ่มที่เมืองแพร่-เมือง
ลองนี้ได้ว่า น่าจะอยู่ในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ตาม พระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่ปรากฏในเมืองแพร่ นั้นมีอยู่น้อยมาก นอกจาก
พระพุทธรูปที่วัดศรีดอนคำ และที่วัดศรีสว่างแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระพุทธรูปสำริดแบบ
สุโขทัยในพื้นที่ใดของเมืองแพร่อีก มีเพียงพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ที่วัดศรีชุมเท่านั้น แต่พระพุทธรูป
ดังกล่าวปัจจุบันถูกขอมโดยช่างท้องถิ่น จนทำให้พุทธลักษณะค่อนข้างออกห่างจากพุทธศิลป์สุโขทัย
แล้ว การจะนำมาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่พบที่วัดศรีดอนคำ อำเภอลองนี้จึงทำได้
ยาก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยคงปรากฏเพียง
สั้น ๆ ก่อนจะถูกแทนที่ด้วยพระพุทธรูปแบบสกุลช่างเมืองแพร่ที่ได้รับความนิยมมากกว่า โดยที่
อิทธิพลของพระพุทธรูปแบบสุโขทัย ได้ปรากฏบนพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่แทน

ระยะที่ 3 (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)

ช่วงเวลานี้ เป็นช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง หัวเมืองที่เคยอยู่ภายใต้ขอบขัณฑสีมา
ของอาณาจักรต่างแยกตัวออกเป็นอิสระ บางส่วนตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาโดย
อัตโนมัต ซึ่งเมืองแพร่ และเมืองน่าน ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาในระยะหนึ่งเช่นกัน
ก่อนที่ในปี พ.ศ. 1986 พระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนาจะนำกองทัพเข้าโจมตีเมืองน่าน
และเมืองแพร่ จนสามารถผนวกเมืองทั้ง 2 เข้าเป็นขอบขัณฑสีมาของอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ
(องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 58) ส่วนพื้นที่แอ่งลอง-วังชิ้นนั้น มีเรื่องทางประวัติศาสตร์
ว่าพระเจ้าติโลกราชได้ส่งคนมาปกครอง (ภูเดช แสนสา, 2554, p. 114) ทำให้ในช่วงเวลานี้ เมืองลอง
ก็อยู่ในสถานะขึ้นตรงกับเชียงใหม่เช่นกัน

ในช่วงเวลานี้ ถึงแม้ว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถานะของทั้งเมืองแพร่ เมืองน่าน รวมถึง
พื้นที่บริเวณแอ่งลอง-วังชิ้นก็ตาม แต่ในแง่ของการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมนั้น ถือว่าเป็นยุคทองอย่าง
แท้จริง ปรากฏทั้งงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะงานประติมากรรมพระพุทธรูปสำริดนั้น
ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่มีการสร้างพระพุทธรูปสำริดมากที่สุด และพบในหลากหลายรูปแบบ หลากหลาย
อิทธิพล โดยสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีพุทธลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ
ท้องถิ่น กลุ่มที่มีการทำสืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา
ระยะแรก และกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลัง

กลุ่มที่ 1 พระพุทธรูปสำริดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 ถือได้ว่าเป็นยุคทองของงานศิลปกรรมในอาณาจักรล้านนา เกิดการสร้างงานศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะสกุลช่างอย่างแพร่หลาย ทั้งในพื้นที่เมืองหลวงอย่างเชียงใหม่ รวมไปถึงหัวเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองเชียงราย เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองลำปาง และเมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลองด้วย

งานศิลปกรรมพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง ในระยะนี้ ปรากฏสกุลช่างสำคัญสกุลช่างหนึ่ง โดยผู้วิจัยจะขอเรียกว่า “สกุลช่างแพร่” เนื่องจากเป็นสกุลช่างที่มีรูปแบบเฉพาะตัว และปรากฏเฉพาะในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง เท่านั้น ไม่พบการแพร่หลายไปสู่พื้นที่อื่น แม้ในพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดต่อกันอย่างเมืองน่าน เมืองลำปาง หรือศรีสะเกษก็ตาม

ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง

พระพุทธรูปสำริดที่มีพุทธลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างที่เรียกว่า “สกุลช่างแพร่” ปรากฏตัวอย่างกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดแพร่ และพบอีกจำนวนหนึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยสามารถจำแนกออกเป็นพื้นที่ได้ดังนี้

1. ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ พบจำนวน 5 องค์ ได้แก่ ที่วัดพงษ์สุนันท์ จำนวน 2 องค์ โดยประดิษฐานในพระวิหารจำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 28) และเก็บรักษาไว้ในกุฏิเจ้าอาวาสอีกจำนวน 1 องค์ (ปัจจุบันไม่สามารถเข้าถึงตัวอย่างโบราณวัตถุได้) วัดหลวง จำนวน 3 องค์ (ภาพที่ 29 30 และ 31)

ภาพที่ 28 (ซ้าย) พระพุทธรูปแบบสกุลช่างแพร่ ที่วิหารวัดพงษ์สุนันท์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่
ภาพที่ 29 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนทอง” วัดหลวง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่

ภาพที่ 30 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑ์วัดหลวง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 31 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑ์วัดหลวง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ (ตัวอย่างที่ 2)

2. อำเภอสูงเม่น พบจำนวน 3 องค์ ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดสูงเม่นทั้งหมด (ภาพที่ 32 33 และ 34)

ภาพที่ 32 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 33 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 34 พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น (ตัวอย่างที่ 3)

3. อำเภอคลอง พบจำนวน 11 องค์ ได้แก่ ที่วัดแม่ปาน จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 35) วัดแม่ลานเหนือ จำนวน 3 องค์ (ภาพที่ 36 37 และ 38) วัดน้ำริน จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 39) วัดบ้านปง จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 40) วัดใหม่พม่า จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 41) วัดต้าแป้น จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 42) วัดสะแล่ง จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 43) วัดดอนมูล จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 44) และจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดศรีดอนคำ จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 44)

ภาพที่ 35 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ปาน ตำบลแม่ปาน อำเภอคลอง

ภาพที่ 36 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอคลอง (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 37 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 38 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 39 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดน้ำริน ตำบลตำมอก อำเภอลอง

ภาพที่ 40 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าฝนแสนห่า” วัดบ้านปาง ตำบลตำมอก อำเภอลอง

ภาพที่ 41 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดใหม่พม่า ตำบลตำผามอก อำเภอลอง

ภาพที่ 42 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนทอง” วัดต้าแป้น ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง

ภาพที่ 43 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑ์วัดสะแล่ง ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง

ภาพที่ 44 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนมูล ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง

ภาพที่ 45 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ

4. จังหวัดน่าน พบจำนวน 3 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร อำเภอเวียงสา จำนวน 2 ตัวอย่าง (ภาพที่ 46 และ 47) และที่วัดเชียงแล ตำบลริม อำเภอท่าวังผา (ภาพที่ 48)

ภาพที่ 46 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 47 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 48 พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม

กลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างที่เราเรียกว่า “สกุลช่างแพร์” นี้ มีพุทธลักษณะสำคัญคือ มีพระพักตร์รูปไข่หรือค่อนข้างกลม พระรัศมีเป็นเปลว ไม่มีไรพระศก พระขนงเป็นเส้นโค้งต่อกันปลายสลับขึ้นเล็กน้อย พระเนตรหรือรูต่า ทางพระเนตรสลับขึ้นเล็กน้อย พระนาสิกโด่ง ริมพระโอษฐ์บาง มีร่องเชื่อมระหว่างพระนาสิกและพระโอษฐ์ พระหนุเป็นปม พระวรกายค่อนข้างบาง ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิมีทั้งแบบที่ยาวจรดพระนาภี ทำปลายแยกออกเป็นซี่หวดตะขาบ และแบบที่ยาวจรดพระเพลา ข้อสำคัญของพระพุทธรูปสำริดกลุ่มนี้คือ มีการสร้างเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัยทั้งหมด ไม่มีการแสดงปางอื่น พระกรขวาส่วนที่ยื่นลงมาวางที่พระชานุ้นั้นกางออกมากกว่าพระพุทธรูปในศิลปะอื่น นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 มีความยาวไล่เลี่ยกัน หรือในบางตัวอย่างก็ทำนิ้วพระหัตถ์ยาวเท่ากัน มักประทับบนฐานที่มีลักษณะเป็นฐานเขียงในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน 2-3 ชั้น มีขาตั้งรองรับ

พุทธลักษณะดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการอิทธิพลศิลปะสุโขทัยได้เป็นอย่างดี โดยสามารถจำแนกได้ดังตารางที่ 5 ซึ่งตัวอย่างที่นำมาใช้คือ พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าฝนแสนห่า” วัดบ้านปาง

ตารางที่ 5 การจำแนกองค์ประกอบของพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่”

องค์ประกอบ	ลักษณะ	อิทธิพลทางศิลปะ
	- พระรัศมีเป็นเปลว	ศิลปะสุโขทัย
	- พระพักตร์แบน	ศิลปะคลาสิกจากพระพักตร์รูปไข่ ในศิลปะสุโขทัย
	- พระขนงเป็นเส้นโค้งต่อกัน ปลายสลับขึ้นเล็กน้อย - พระเนตรหรือลงต่ำ ปลายสลับขึ้นเล็กน้อย	ศิลปะคลาสิกจากการทำปลายพระขนง และพระเนตรในศิลปะสุโขทัย
	- พระนาสิกโด่ง - แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย - มีร่องเชื่อมระหว่างพระนาสิกและพระโอษฐ์ - พระหนุเป็นปม	ศิลปะล้านนา

ตารางที่ 5 การจำแนกองค์ประกอบของพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร์” (ต่อ)

องค์ประกอบ	ลักษณะ	อิทธิพลทางศิลปะ
	<ul style="list-style-type: none"> - พระวรกายเพรียวบาง - ทรงครองจีวรห่มเฉียง - ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี - ประทับนั่งขัดสมาธิราบ - พระกรขวากางออกมากกว่าศิลปะอื่น - นิ้วพระหัตถ์มีความยาวไล่เลี่ยกันมากจนเกือบเสมอกัน 	<p>ศิลปะสุโขทัย ยกเว้นลักษณะการกางพระกรขวา ที่ถือเป็นลักษณะท้องถิ่น</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - ประทับบนฐานเขียงในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน 2-3 ชั้น มีขาตั้งรองรับ 	<p>อาจพัฒนามาจากฐานหน้ากระดานที่มีขาในศิลปะสุโขทัย</p>

ด้วยความที่พระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร์” มีพุทธลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่เหมือนกับสกุลช่างใด ๆ บนพื้นที่ภาคเหนือในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ จึงทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจตามมาว่า ที่มาของพระพุทธรูปกลุ่มนี้จะมาจากที่ใด เป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีพระพุทธรูปสกุลช่างใดสกุลช่างหนึ่งที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกัน และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มสกุลช่างแพร์นี้

ภายหลังจากการสำรวจ ผู้วิจัยได้พบข้อมูลอย่างหนึ่ง คือ ที่วัดสะแล่ง ตำบลห้วยอ้อ อำเภอเมือง มีชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทราย สกุลช่างพะเยาเก็บรักษาไว้ ซึ่งเมื่อตรวจสอบโดยอ้างอิงจากงานวิจัยเรื่อง พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา ที่ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้ทำการศึกษาไว้ สามารถสรุปได้ว่าชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาที่พบในวัดสะแล่งนี้ มีทั้งหมดที่ 2 กลุ่มที่ 1 (พบเฉพาะส่วนพระเศียร) กำหนดอายุอยู่ที่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 มีพุทธลักษณะคือ มีพระพักตร์เป็นรูปไข่ พระขนงโค้งเป็นวงโค้ง พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกเล็กและโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อย ทำขอบพระโอษฐ์เป็นเส้นคู่ อีกแบบหนึ่งพบเพียงพระวรกาย มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง

แสดงปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ ยาวจรดพระนาภี คล้ายกับพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา หมวดที่ 3 ระยะที่ 1 ซึ่งกำหนดอายุอยู่ในช่วงต้นหรือกลาง พุทธศตวรรษที่ 21 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2532, pp. 55-90)

การพบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาในบริเวณเมืองล่องนี้ ทำให้อาจจะสันนิษฐานได้ว่า อิทธิพลของศิลปะพะเยาอาจจะมีการส่งผ่านมายังเมืองล่อง แต่เนื่องจากชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาที่พบในบริเวณเมืองแพร่-เมืองล่อง มีจำนวนที่น้อย และพบที่วัดสะแล้งเพียงแห่งเดียว อีกทั้งชิ้นส่วนของพระพุทธรูปที่พบนั้นก็ไม่ได้เชื่อมโยงกัน ทำให้การจะสันนิษฐานว่าศิลปะเมืองพะเยากับศิลปะเมืองแพร่มีความเกี่ยวข้องกันนั้นอาจจะไม่ชัดเจนนัก โดยอาจจะเป็นส่วนที่ถูกเคลื่อนย้ายมาในยุคหลังก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้น คงจะไม่ได้มีที่มาจากพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา

ดังนั้น การค้นหาที่มาของกลุ่มพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร่” จึงจำเป็นต้องใช้ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่พบในช่วงเวลาก่อนหน้าเป็นหลัก โดยสามารถสรุปได้ว่า ที่มาของพระพุทธรูปสำริดกลุ่มนี้ คงจะเกิดจากวิวัฒนาการที่สืบเนื่องต่อมาจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย ดังปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ ซึ่งได้กล่าวถึงในกลุ่มที่ 1 “พระพุทธรูปสำริดขัดสมาธิราบแบบสุโขทัย” แล้ว โดยตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่วัดศรีดอนคำนั้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่เริ่มคลี่คลายไปสู่งานช่างพื้นบ้านแล้ว และคงจะมีการคลี่คลายสืบต่อมาจนกระทั่งเกิดเป็นพระพุทธรูปสำริดรูปแบบใหม่อย่างที่เรียกว่า “สกุลช่างแพร่”

การกำหนดอายุพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร่” นั้น เนื่องจากในปัจจุบันปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปเพียง 2 ตัวอย่าง ที่มีศักราชการสร้างที่แน่นอน ได้แก่ พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนทอง” ที่พิพิธภัณฑสถานวัดหลวง โดยมีคำจารึกว่า “...จุลศักราชได้ 876 (พ.ศ. 2057) ตัวในปีกาบเส็ด เดือนแปด เจ้าเมืองแพร่จันทราหื้อหล่อสารูปพระพุทธรเจ้าตนนี้ 150,000 น้ำทองแล...” (สุรศักดิ์ ศรีสำอังก์, 2546, p. 133) และพระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 2) ซึ่งมีจารึกว่าสร้างปี พ.ศ. 2059 (ภูเดช แสนสา, 2554, p. 57) ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะพอสันนิษฐานได้อย่างคร่าว ๆ ว่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 คงมีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร่” เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามจากการตรวจสอบพุทธลักษณะของพระพุทธรูป “พระเจ้าแสนทอง” ที่วัดหลวง และพระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 2) พบว่ามีพุทธลักษณะที่ค่อนข้างห่างจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยมากแล้ว กล่าวคือ พระพักตร์ไม่เป็นรูปไข่อย่างพระพุทธรูปหมวดใหญ่ แต่มีพระนลาฏค่อนข้างกว้าง

และพระหนูเสี้ยม ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งของพระพุทธรูปกลุ่มนี้คือ มีการทำชายสังฆาฏิทั้งแบบที่ยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ และแบบที่ยาวจรดพระเพลาจนไม่เห็นรายละเอียด ปลายสังฆาฏิ ซึ่งในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง ปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดในสกุลช่างเดียวกันที่มีพุทธลักษณะเช่นนี้อีก ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดสูงเม่น (ตัวอย่างที่ 1 และ 3) (ภาพที่ 32 และ 34) “พระเจ้าแสนทอง” ที่วัดต้าแป้น (ภาพที่ 42) พระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพระวิหาร วัดพงษ์สุนันท์ (ภาพที่ 28) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 2) (ภาพที่ 37) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนมูล (ภาพที่ 44) รวมทั้งพระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑวัดสะแล่งด้วย (ภาพที่ 43) ดังนั้นจึงอาจสันนิษฐานต่อไปได้ว่า พระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร่” ที่มีลักษณะพระพักตร์อย่างพระเจ้าแสนทอง วัดหลวง คงจะมีอายุอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน คือกลางพุทธศตวรรษที่ 21

พระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่” รูปแบบต่อมาที่มีการสำรวจพบ คือ กลุ่มที่มีพระพักตร์เป็นรูปไข่ พบจำนวน 1 ตัวอย่าง คือ พระพุทธรูปที่วัดใหม่พม่า (ภาพที่ 41) แม้พระพุทธรูปองค์นี้จะไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง แต่จากการตรวจสอบรูปแบบ พบว่า แม้พุทธลักษณะโดยรวมจะเป็นอย่าง “สกุลช่างแพร่” แล้ว แต่การทำพระพักตร์รูปไข่ ย่อมแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่ยังปรากฏอย่างเด่นชัด ต่างจากกลุ่มที่มีจารึกอย่าง “พระเจ้าแสนทอง” วัดหลวง ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่า พระพุทธรูปกลุ่มนี้น่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาก่อนกลุ่มพระเจ้าแสนทอง คืออยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 โดยอาจเป็นกลุ่มที่มีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาจากกลุ่มพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่พิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ และมีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่” รุ่นแรก ๆ ด้วย ดังที่ได้เปรียบเทียบในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่” ที่มีพระพักตร์รูปไข่ กับพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่วัดศรีดอนคำ

นอกเหนือจากพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่” ที่มีพระพักตร์รูปไข่แล้ว ในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง ยังปรากฏพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร่” ที่มีพระพักตร์เป็น มีการทำชายสังฆาฎิยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ ซึ่งปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดน้ำริน (ภาพที่ 39) “พระเจ้าฝนแสนห่า” ที่วัดบ้านปง (ภาพที่ 40) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ปาน (ภาพที่ 35) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 1 และ 3) (ภาพที่ 36 และ 38) โดยเป็นกลุ่มที่ไม่ปรากฏหลักฐานศักราชการสร้างที่แน่นอนเช่นกัน แต่จากลักษณะพระพักตร์ มีความเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปกลุ่มนี้จะมีวิวัฒนาการสืบต่อมาจากพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร่” แบบพระพักตร์รูปไข่ ดังนั้นจึงกำหนดอายุไว้ว่าอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 โดยอยู่ในระยะหลังกว่ากลุ่มพระพักตร์รูปไข่ แต่สร้างขึ้นก่อนกลุ่ม “พระเจ้าแสนทอง” วัดหลวง

นอกเหนือจากส่วนพระพักตร์แล้ว ในพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร่บางตัวอย่าง ยังปรากฏองค์ประกอบอื่นที่สามารถนำมาใช้กำหนดอายุได้อีก เช่น ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 2) ซึ่งปรากฏคำจารึกที่ฐาน (ภาพที่ 49) แม้ว่าในปัจจุบันจารึกดังกล่าวจะอยู่ในสภาพชำรุดจนไม่สามารถอ่านศักราชการสร้างได้แล้ว แต่ในอดีต ภูเดช แสนสา ได้เคยทำการศึกษาและแปลจารึกที่ฐานของพระพุทธรูปที่วัดแม่ลานเหนือไว้ โดยจารึกดังกล่าวระบุศักราชว่าอยู่ในปี พ.ศ. 2059 (ภูเดช แสนสา, 2554, p. 57) จึงสามารถกำหนดอายุพระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานเหนือองค์นี้ได้ว่าอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ตรงกับรัชสมัยของพญาแก้วแห่งอาณาจักรล้านนา และอยู่ในระยะ

หลังจากพระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนทอง” เล็กน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปสำริดที่มีจารึกเช่นนี้ มักปรากฏอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21

ภาพที่ 49 ชิ้นส่วนจารึกบนฐานพระพุทธรูปสำริด วัดแม่ลานเหนือ (ตัวอย่างที่ 2)

พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างแพร์อีกองค์หนึ่งที่สามารถนำองค์ประกอบอื่นมาช่วยในการกำหนดอายุได้ คือ พระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ (ภาพที่ 45) โดยตัวอย่างนี้ถือเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มีพุทธลักษณะกลายเป็นศิลปะสุโขทัยแล้ว เห็นได้ชัดจากรูปพระพักตร์ที่มีลักษณะเกือบเป็นสี่เหลี่ยม พระนลาฏกว้าง พระหูเหลี่ยม ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง ต่างจากตัวอย่างอื่น ๆ ที่มักทำปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ ประทับบนฐานบัวที่ยึดสูง มีขาตั้งแบบล้านนา ต่างจากตัวอย่างอื่น ๆ ที่เป็นฐานเตี้ย 8 เหลี่ยมซ้อนกัน แม้ในบางตัวอย่าง เช่น “พระเจ้าแสนทอง” จะมีการทำฐานบัวที่มีขาตั้ง แต่ก็เป็นที่พัฒนามาจากฐานแบบสกุลช่างแพร์ โดยขาตั้งยังมีรูปแบบเดิมอยู่ จึงต้องถือว่าเป็นคนละกรณีกับพระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ ซึ่งในอาณาจักรล้านนาช่วงรัชกาลของพญาแก้วจะนิยมฐานพระพุทธรูปที่มีขาตั้งมาก ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดพันเตา เชียงใหม่ ที่มีจารึกว่าสร้างปี พ.ศ. 2040 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 314) หรือพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ เชียงใหม่ เป็นต้น แต่ในตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ปรากฏในเมืองเชียงใหม่นั้น จะมีการเจาะช่องกระจกกลมด้วย ในขณะที่พระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร์” องค์ที่วัดศรีดอนคำนี้ไม่มี มีเพียงขาตั้งเท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำดังกล่าวนี้คงจะสร้างขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ช่วงที่พญาแก้วเป็นกษัตริย์ล้านนา ทั้งนี้ เนื่องจากพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร์” ที่มีพุทธลักษณะอย่างที่ว่าวัดศรีดอนคำนี้ปรากฏอยู่เพียงตัวอย่างเดียว ไม่พบเพิ่มเติมอีกทั้งในเมืองแพร์และเมืองลอง จึงมีความเป็นไปได้ว่าคงเป็นงานช่างพื้นบ้านที่สร้างขึ้นเพียงแค่ครั้งเดียว ไม่ปรากฏความนิยมสืบทอดต่อลงมาอีก

ด้วยการจำแนกพุทธลักษณะของพระพุทธรูป “สกุลช่างแพร์” ดังกล่าวนี้อันแล้ว จึงสามารถสรุปวิวัฒนาการของพระพุทธรูปสกุลช่างดังกล่าวได้ดังตารางที่ 7 ตารางที่ 7 วิวัฒนาการของพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร์”

ระยะที่ 1 (ต้นพุทธศตวรรษที่ 21)	ระยะที่ 2 (ครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21)	ระยะที่ 3 (กลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21)
		
<ul style="list-style-type: none"> - มีพระพักตร์รูปไข่ ใกล้เคียงกับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย - พระวรกายยังคงความอวบอ้วน ไม่เพรียวบาง 	<ul style="list-style-type: none"> - พระพักตร์แบน - พระวรกายเพรียวบางยิ่งขึ้น - ทำชายสังฆาฎิยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบอย่างเดียว 	<ul style="list-style-type: none"> - พระพักตร์ยาว พระนลาฏกว้าง - พระหนุเหลี่ยม - พระวรกายเพรียวบาง - ปราภุชายสังฆาฎิ 2 แบบ ได้แก่ แบบยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ และแบบยาวจรดพระเพลา ไม่เห็นปลาย

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำริด “สกุลช่างแพร์” คือ พระพุทธรูปสำริดกลุ่มที่พบในเขตเมืองลอง มีรูปแบบที่หลากหลายกว่าตัวอย่างที่พบในเมืองแพร์ จึงอาจสันนิษฐานต่อไปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปแบบสกุลช่างเมืองแพร์นี้ น่าจะเริ่มต้นและแพร่หลายในพื้นที่แอ่งลอง-วังชิ้นก่อน ก่อนจะไปยังเมืองแพร์ และทั้งเมืองแพร์และเมืองลองคงมีการติดต่อกับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันตลอดมา จนกระทั่งเมื่ออาณาจักรล้านนาสิ้นสภาพ ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า การสร้างพระพุทธรูปสำริดในสกุลช่างแพร์ก็สิ้นสุดลงไปด้วย

สำหรับกลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ที่พบในพื้นที่จังหวัดน่านนั้น เนื่องจากได้พบตัวอย่างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะดังกล่าวนี้เพียง 3 องค์ จึงมีความเป็นไปได้ว่า อิทธิพลสกุลช่างเมืองแพร่คงแผ่ขึ้นมาถึงเมืองน่าน แต่อาจไม่แพร่หลายนัก หรือมีขณะนั้น ตัวอย่างทั้ง 3 องค์นี้ อาจถูกเคลื่อนย้ายมาจากเมืองแพร่ โดยที่มีได้สร้างขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่านโดยตรงก็เป็นได้

กลุ่มที่ 2 พระพุทธรูปสำริดที่มีการทำสืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย

พระพุทธรูปสำริดกลุ่มสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการสร้างบนพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลง คือ พระพุทธรูปสำริดที่ทำสืบทอดต่อลงมาจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมมากในพื้นที่เมืองน่าน โดยที่ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ พื้นที่ใกล้เคียงเมืองน่านอย่างเช่นเมืองพะเยา เมืองแพร่ ต่างก็มีการสร้างพระพุทธรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแล้ว จนอาจถือได้ว่า กลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่ทำต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย เป็นกลุ่มสกุลช่างที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของเมืองน่าน

ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ทำต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยนี้ ปรากฏตัวอย่างกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังนี้

1. อำเภอน่าน พบ 3 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ภาพที่ 50 และ 51) และ “พระเจ้าทองทิพย์” ที่วัดสวนตาล (ภาพที่ 52)

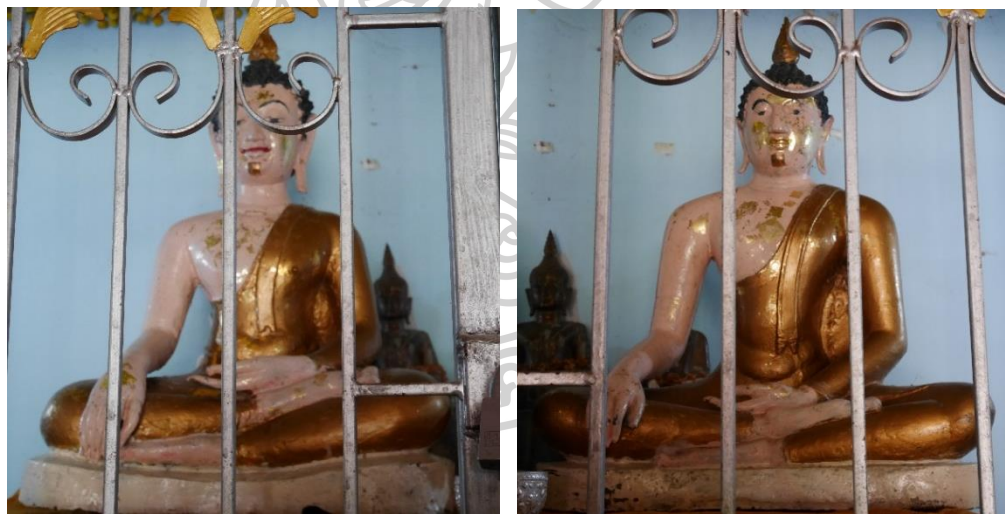
ภาพที่ 50 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 51 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 52 พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าทองทิพย์” วัดสวนตาล

2. อำเภอสันติสุข พบ 2 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าแลวหลวง (ภาพที่ 53 และ 54)

ภาพที่ 53 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 54 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข (ตัวอย่างที่ 2)

3. อำเภอกุเวียง พบ 2 องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปลีลาที่วัดนาปัง (ภาพที่ 55) และพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่วัดกอก (ภาพที่ 56)

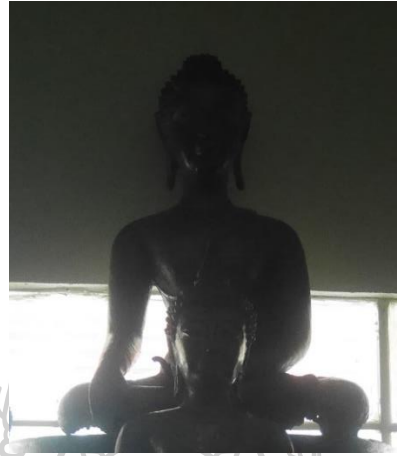

ภาพที่ 55 พระพุทธรูปลีลาที่วัดนาปัง อำเภอกุเวียง (กรมศิลปากร, 2530, p. 115)

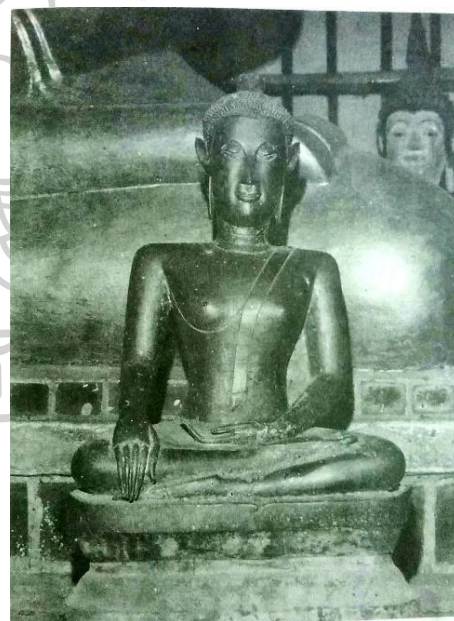
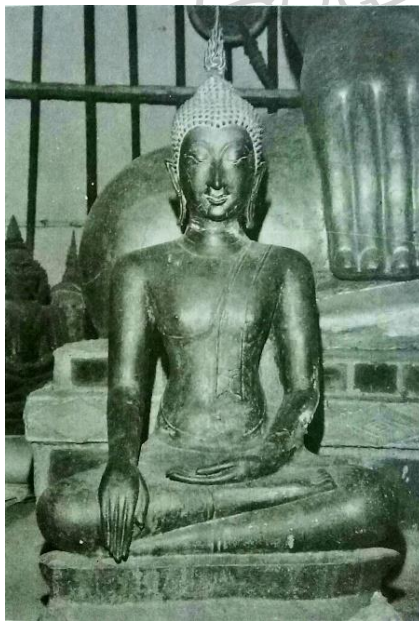
ภาพที่ 56 พระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก อำเภอกุเวียง

4. อำเภอมะจริม พบ 1 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพรหม (ภาพที่ 57)

ภาพที่ 57 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพรหม อำเภอมะจริม

5. อำเภอปัว พบ 2 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดปราสาท (ภาพที่ 58 และ 59)

ภาพที่ 58 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดปราสาท อำเภอปัว (ตัวอย่างที่ 1) (กรมศิลปากร, 2530, p. 105)

ภาพที่ 59 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดปราสาท อำเภอปัว (ตัวอย่างที่ 2) (กรมศิลปากร, 2530, p. 107)

6. อำเภอเวียงสา พบ 1 องค์ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดสถาน (ภาพที่ 60)

ภาพที่ 60 พระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน อำเภอเวียงสา

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม

กลุ่มพระพุทธรูปสำริดแบบที่ทำสีทองต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในเมืองน่านนี้ โดยรวมยังคงพุทธลักษณะหลักตามอย่างอิทธิพลสุโขทัย กล่าวคือ มีพระรัศมีเป็นเปลว ไม่มีไรพระศก พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเชี้ยวตะขาบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์เป็นอย่างธรรมชาติ คือ มีความสั้น-ยาว ไม่เท่ากัน ประทับบนฐานหน้ากระดาน ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลัง ดังจะได้กล่าวถึงในกลุ่มที่ 4 “พระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลัง”

แต่เดิม สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้เคยจัดพระพุทธรูปสำริดกลุ่มที่ทำสีต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยนี้ไว้ว่าอยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 1993-2101 ยกเว้นพระพุทธรูปสำริดกลุ่มที่วัดปรางค์ ตำบลวรรณคร อำเภอปัว ซึ่งท่านได้จัดไว้ว่าอยู่ในช่วงครั้งแรกและครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 76) ตามลำดับ ซึ่งภายหลังจากการสำรวจ ผู้วิจัยมีความเห็นบางส่วนที่ต่างจากท่าน คือ พระพุทธรูปกลุ่มนี้น่าจะมีอายุเก่าที่สุดอยู่ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 แล้วเนื่องจากในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20 ยังคงปรากฏการสร้างพระพุทธรูปตามแบบอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในระยะที่ 2 กลุ่มที่ 1 ซึ่งยังมีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปหมวดใหญ่อยู่ ในขณะที่พระพุทธรูปสำริดบางตัวอย่าง เช่น ตัวอย่างที่วัดปรางค์ อำเภอปัว แม้จะมีพุทธลักษณะแบบสุโขทัย

แต่ฝีมือที่ปรากฏมีลักษณะเป็นงานช่างพื้นบ้าน เช่น ส่วนพระพักตร์ที่แบนกว่าพระพุทธรูปในอิทธิพลศิลปะสุโขทัย และการทำชายสังฆาฏิเป็นแผ่นขนาดใหญ่ ปลายสังฆาฏิแยกออกคล้ายหางปลา ไม่เป็นเขี้ยวตะขาบอย่างศิลปะสุโขทัย ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าตัวอย่างที่วัดปรารงค์ ซึ่งสุรศักดิ์ ศรีสำอังก์ เคยจัดให้อยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20 นั้น อาจไม่เก่าไปกว่าครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่มีความเป็นไปได้ว่าน่าจะเป็นพระพุทธรูปรุ่นแรก ๆ ของกลุ่มนี้ คือ พระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก อำเภอกงเพียง พุทธลักษณะโดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ยังคงมีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในระยษที่ 2 กลุ่มที่ 1 อยู่ แต่มีความแตกต่างคือ เม็ดพระศกของพระพุทธรูปองค์นี้มีขนาดเล็กลงจากกลุ่มพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย พระรัศมีเป็นของทำใหม่ แต่สันนิษฐานว่าของเดิมน่าจะเป็นรูปเปลวไฟ กำหนดอายุได้ว่าน่าจะอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบศิลปะสุโขทัยในเมืองน่าน กับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่สร้างสืบต่อจากศิลปะสุโขทัย

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัยที่วัดพญาภู	พระพุทธรูปสำริดแบบสืบต่ออิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่วัดกอก
	
	
	

ในระยะต่อมา พระพุทธรูปกลุ่มที่ทำสืบต่อจากศิลปะสุโขทัยนี้จะแสดงออกถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น โดยกลุ่มที่ยังมีความใกล้เคียงกับอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอยู่ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ 2 องค์ และพระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน อำเภอเวียงสา ซึ่งพุทธรูปลักษณะยังคงมีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่เมืองน่านอยู่ แต่ปรากฏการทำพระหนุเป็นปมที่เห็นได้อย่างชัดเจน และส่วนฐานของพระพุทธรูปได้ปรับจากฐานหน้ากระดานเกลี้ยงแบบสุโขทัย เป็นฐานที่มีการทำช่องเว้าตรงกลาง มีขาตั้งเตี้ย ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปสำริดที่สืบทอดจากศิลปะสุโขทัยในเมืองน่าน

เมื่อเปรียบเทียบพระพุทธรูป 2 องค์ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน อำเภอเวียงสา พบว่ากลุ่มที่วัดพระธาตุช้างค้ำมีความใกล้เคียงกับต้นแบบในศิลปะสุโขทัยมากกว่า ส่วนองค์ที่วัดสถานจะมีความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น และจุดที่เห็นได้ชัดในตัวอย่างที่วัดสถานนี้คือ ส่วนฐานทางด้านซ้ายและขวามีความไม่สมดุลกัน เมื่อตั้งแล้วจะรู้สึกได้ว่าองค์พระสามารถโยกคลอนได้ จึงน่าจะเป็นการแสดงออกถึงงานช่างพื้นบ้านได้อีกประการหนึ่ง แสดงการเปรียบเทียบดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ	ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดสถาน
	
	

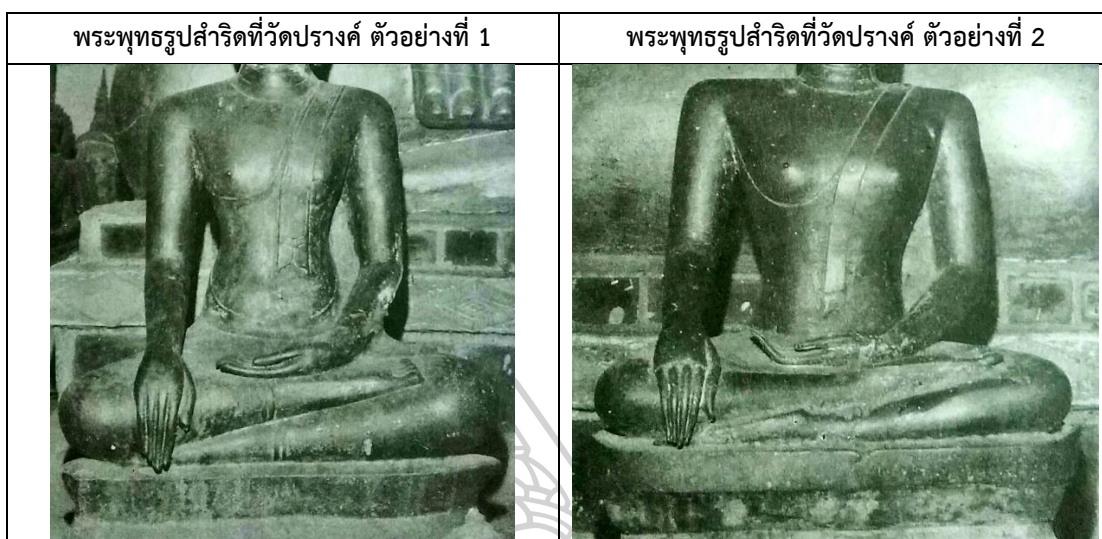
เนื่องจากพระพุทธรูปกลุ่มที่วัดพระธาตุช้างค้ำ และวัดสถานนี้มีารกลายจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอีกระดับหนึ่ง ดังนั้นจึงอาจสามารถกำหนดอายุได้ว่า ควรมียุการสร้างอยู่ในช่วงหลังจากพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอก คืออยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว

พระพุทธรูปสำริดอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการทำสืบต่อจากศิลปะสุโขทัย และสามารถกำหนดอายุได้ว่าควรอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นกัน คือ กลุ่มที่ปรากฏฝีมือว่าเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างชัดเจน ตัวอย่างสำคัญของพระพุทธรูปกลุ่มนี้คือ พระพุทธรูปสำริด 2 องค์ ที่วัดปรางค์ อำเภอบัว โดยพระพุทธรูปทั้ง 2 ตัวอย่างนี้ มีพุทธลักษณะที่แตกต่างกันพอสมควร โดยในตัวอย่างที่ 1 (ภาพที่ 58) แม้จะมีพุทธลักษณะที่ออกจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยแล้ว แต่ก็ยังมีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยที่ชัดเจนกว่าตัวอย่างที่ 2 ในขณะที่ตัวอย่างที่ 2 (ภาพที่ 59) นั้นจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การทำพระพักตร์ยาวผิตรูป ส่วนชายสังฆาฏีที่แสดงลักษณะเพียงคร่าว ๆ ไม่เห็นรายละเอียดของเขี้ยวตะขาบชัดเจนนัก ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ อำเภอบัว ตัวอย่างที่ 2 น่าจะมีอายุการสร้างหลังกว่าตัวอย่างที่ 1 โดยอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ ตัวอย่างที่ 1 และตัวอย่างที่ 2

พระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ ตัวอย่างที่ 1	พระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ ตัวอย่างที่ 2
	

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ ตัวอย่างที่ 1 และตัวอย่างที่ 2 (ต่อ)

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลที่สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้รวบรวมไว้ในเอกสาร “เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ” ได้ระบุว่าพระพุทธรูปสำริดตัวอย่างที่ 1 แต่เดิมพระเศียรหักหายไป ต่อมาทางวัดได้นำเศียรของพระพุทธรูปในหมวดเดียวกัน (จากเอกสารระบุว่า เป็นระยะที่ 1 หมวดที่ 1 ช่วงระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพ.ศ. 1992) มาต่อแทน (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 76) หากเป็นเช่นนั้น ย่อมต้องถือว่าส่วนพระเศียรกับส่วนพระวรกายเป็นคนละส่วน ต้องวิเคราะห์แยกออกจากกัน โดยส่วนพระเศียร เนื่องจากยังปรากฏพุทธลักษณะสำคัญของอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอยู่ คือ การทำทางพระเนตรเป็นเส้นโค้งตัวขึ้น เทียบได้กับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำในระยะที่ 2 หมวดที่ 1 องค์ที่ 2 ในขณะที่พระพุทธรูปสำริดที่วัดกอกนั้น เส้นโค้งที่ทางพระเนตรหายไปแล้ว และไม่ปรากฏในกลุ่มพระพุทธรูปที่สืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอีก ดังนั้นส่วนพระเศียรของพระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ องค์ที่ 1 จึงน่าจะมีอายุร่วมสมัยกับพระพุทธรูปสำริดในระยะที่ 2 หมวดที่ 1 (กลางพุทธศตวรรษที่ 19 – ปลายพุทธศตวรรษที่ 20) ได้ ในขณะที่ส่วนพระวรกาย ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้วว่า พระพุทธรูปสำริดองค์นี้มีพุทธลักษณะบางประการที่ต่างจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยแล้ว คือ การทำชายสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ และปลายสังฆาฏิมีลักษณะคล้ายหางปลา ไม่เป็นซี่หวดตะขาบ ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นงานพื้นถิ่น จึงกำหนดอายุของพระวรกายของพระพุทธรูปที่วัดปรางค์ ตัวอย่างที่ 1 ไว้ว่าน่าจะอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 โดยสร้างขึ้นในระยะหลังจากตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดกอกแล้ว

นอกเหนือจากตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ อำเภอบัว ในพื้นที่จังหวัดน่านยังปรากฏพระพุทธรูปสำริดที่สร้างสืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในอำเภออื่น ๆ อีก เช่น ตัวอย่างที่วัดพรหม อำเภอแม่จริม (ภาพที่ 57) วัดป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข (ภาพที่ 53 และ 54) เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างเหล่านี้ยังคงองค์ประกอบของพระพุทธรูปภายใต้อิทธิพลศิลปะสุโขทัย แต่มีรายละเอียดหลายจุด เช่น พระพักตร์ พระวรกาย ที่แสดงความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากขึ้น กำหนดอายุได้ว่าจะอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 ในระยะเดียวกับพระพุทธรูปสำริดที่วัดปรางค์ อำเภอบัว ตัวอย่างที่ 2

ในกลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่ทำสืบทอดต่อมาจากศิลปะสุโขทัย ยังปรากฏอยู่อีก 1 ตัวอย่างที่มีพุทธลักษณะพิเศษ และถือว่ามีค่าสำคัญยิ่งในเมืองน่าน คือ “พระเจ้าทองทิพย์” ที่วัดสวนตาล พระพุทธรูปองค์นี้ปรากฏหลักฐานการสร้างว่าอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 1992-1993 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ในโอกาสที่พระองค์สามารถผนวกเมืองน่านเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ (กรมศิลปากร, 2530, p. 16) โดย “พระเจ้าทองทิพย์” ถือเป็นพระพุทธรูปที่มีรูปแบบผสมระหว่างอิทธิพลศิลปะสุโขทัยและศิลปะล้านนาอย่างแท้จริง กล่าวคือ มีพระรัศมีเป็นเปลว พระพักตร์รูปไข่ ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ตามอย่างอิทธิพลศิลปะสุโขทัย แต่พระวรกายมีความอวบอ้วน และพระหनुเป็นปมตามอย่างศิลปะล้านนา ตัวอย่างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะอย่าง “พระเจ้าทองทิพย์” นี้ พบเพียงอีกตัวอย่างหนึ่งที่วัดหัวข่วงเท่านั้น ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าพุทธลักษณะของ “พระเจ้าทองทิพย์” เป็นรูปแบบพิเศษที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะในโอกาสพิเศษเท่านั้น และการที่พบตัวอย่างที่คล้ายกันที่วัดหัวข่วง มีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นการจำลองแบบไปจากพระเจ้าทองทิพย์ โดยพุทธลักษณะเช่นนี้มิได้มีการทำสืบทอดต่อมาในสกุลช่างเมืองน่านอีก

ในส่วนของพระพุทธรูปลีลา จากการสำรวจพบตัวอย่างเพียง 1 องค์ คือที่วัดนาปัง อำเภอกู่เพียง (ภาพที่ 55) โดยมีพุทธลักษณะที่เปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยมากแล้ว ได้แก่ ส่วนพระพักตร์ที่มีความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากขึ้น ส่วนพระหัตถ์ขวาที่ยกขึ้นแสดงอภัยมุทราที่มีความแตกต่างจากกลุ่มพระพุทธรูปลีลาที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย เช่น กลุ่มพระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภูอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังปรากฏเส้นรัดประคด และชายผ้าหน้านางที่สบบง ซึ่งในพระพุทธรูปลีลาแบบสุโขทัยที่เมืองน่านไม่เคยปรากฏพุทธลักษณะเช่นนี้มาก่อน กำหนดอายุได้ว่าจะอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ในระยะเดียวกับพระพุทธรูปสำริดที่วัดคอก

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบตัวอย่างพระพุทธรูปลีลาที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปลีลาที่วัดนาปัง

พระพุทธรูปลีลาที่วัดพญาภู	พระพุทธรูปลีลาที่วัดนาปัง
	
	
	

พระพุทธรูปสำริดที่ทำสืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยนี้ ถือเป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในพื้นที่เมืองน่าน และมีการทำสืบทอดต่อลงมาเรื่อย ๆ แม้ในช่วงที่อาณาจักรล้านนาล่มสลาย และเมืองน่านต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าก็ตาม จนกระทั่งเมื่อเมืองน่านตกอยู่ภายใต้ภาวะสงคราม ผู้คนถูกกวาดต้อนไปยังที่ต่าง ๆ จนเมืองร้าง การสร้างพระพุทธรูปสำริดกลุ่มนี้จึงหมดไป

กลุ่มที่ 3 พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนา

อิทธิพลทางศิลปะที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ นอกเหนือจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่เข้ามาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 และมีการทำสืบต่อลงมาแล้ว ยังปรากฏงานศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาอีกด้วย สันนิษฐานว่าคงมีการรับเข้ามาหลังจากที่อาณาจักรสุโขทัยล่มสลาย และพระเจ้าติโลกราชได้ผนวกเมืองทั้ง 2 นี้ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา โดยรูปแบบสำคัญที่มีการส่งผ่านเข้ามายังพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง ก็คือพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 และปรากฏเป็นอย่างมากในยุคทองของล้านนา (ต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 21)

ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง

พระพุทธรูปสำริดขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง นั้น พบในพื้นที่เมืองน่านมากกว่าเมืองแพร่-เมืองลอง โดยสามารถจำแนกตามพื้นที่ได้ดังนี้

1. อำเภอเมืองน่าน พบ 7 ตัวอย่าง ได้แก่ ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 61) วัดภูมินทร์ จำนวน 2 องค์ (ภาพที่ 62 และ 63) และจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน จำนวน 4 องค์ (ภาพที่ 64 65 66 67)

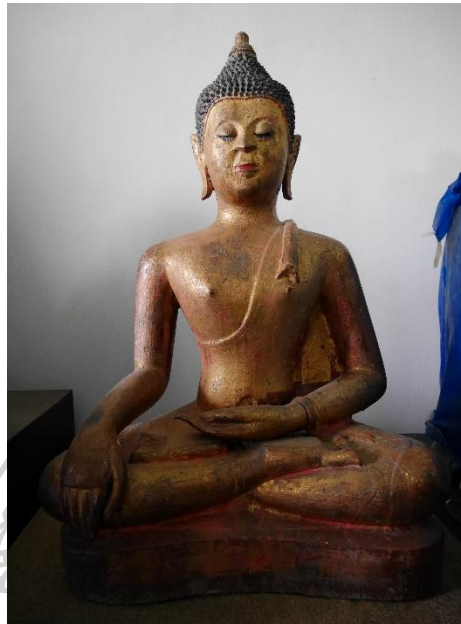

ภาพที่ 61 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ

ภาพที่ 62 (ซ้าย และขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 1) (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 123)

ภาพที่ 63 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 64 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 65 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 66 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 67 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 4)

2. อำเภอกำแพงแสน พบ 2 ตัวอย่าง ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑวัดศรีมงคล (ก่ง) ตำบลยม (ภาพที่ 68 และ 69)

ภาพที่ 68 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีมงคล (ก่ง) (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 69 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีมงคล (ก่ง) (ตัวอย่างที่ 2)

3. อำเภอบัว พบ 6 ตัวอย่าง ได้แก่ ที่วัดนาคำ จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 70) วัดป่าตอง จำนวน 2 องค์ (ภาพที่ 71 และ 72) วัดดอนมูล จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 73) วัดต้นแหลง จำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 74) และที่วัดป่าเหมือดจำนวน 1 องค์ (ภาพที่ 75)

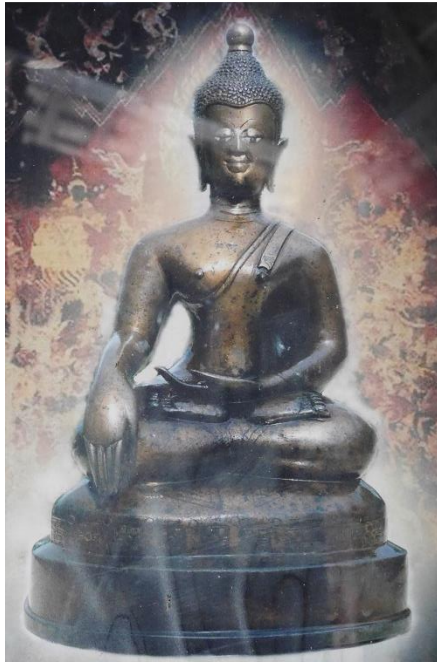
ภาพที่ 70 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาคำ

ภาพที่ 71 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 1) (ที่มา : วัดป่าตอง)

ภาพที่ 72 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 2) (ที่มา : วัดป่าตอง)

ภาพที่ 73 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนมูล

ภาพที่ 74 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริด “หลวงพ่อพเพชร” ที่วัดต้นแหลง

ภาพที่ 75 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด

4. อำเภอมืองแพร่ พบ 1 ตัวอย่าง ประดิษฐานอยู่ที่วัดพงษ์สุนันท์ (ไม่สามารถเข้าถึงตัวอย่าง โบราณวัตถุได้)

5. อำเภอลอง พบ 1 ตัวอย่าง ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑวัดหลวง (ภาพที่ 76)

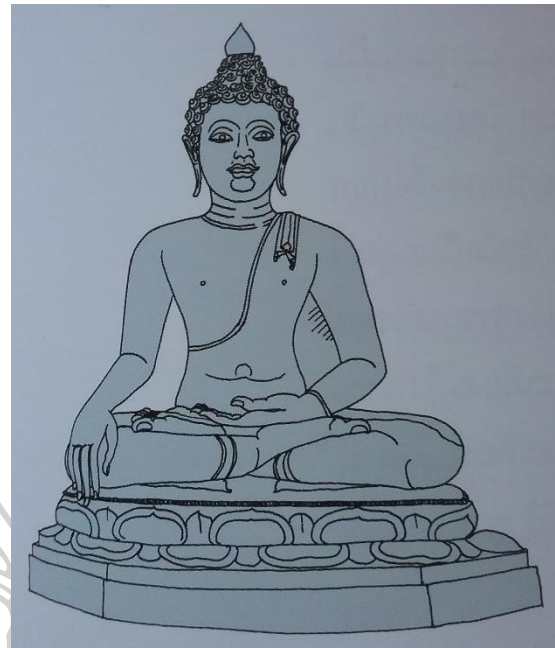
ภาพที่ 76 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม

พระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกในเมืองน่าน-เมืองแพร่ โดยทั่วไปยังคงรักษาแบบแผนเช่นเดียวกับพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกในเมืองเชียงใหม่ กล่าวคือ มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร แสดงปางมารวิชัย มีพระรัศมีเป็นรูปลูกแก้ว ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน นิ้วพระหัตถ์เป็นแบบธรรมชาติ

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะแรกที่ควรจัดให้เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ภาพที่ 61) และพระพุทธรูปที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ อำเภอเมือง (ภาพที่ 76) โดยตัวอย่างทั้ง 2 นี้ ยังคงมีรูปแบบที่ใกล้ชิดกับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะแรกในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นต้นแบบของศิลปะล้านนาอยู่ เช่น ยังคงทำพระพักตร์กลม พระวรกายอวบอ้วน ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน และปลายสังฆาฏิยังคงลักษณะของเขี้ยวตะขาบอยู่

สำหรับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำนั้น สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้เคยเปรียบเทียบว่ามีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ (ภาพที่ 77) ซึ่งมีจารึกว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2103 และให้ความเห็นว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน คือ ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 78) โดยผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมจากสุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ว่าพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำนี้ น่าจะสร้างขึ้นในช่วงหลังกว่าพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าเม็งรายแล้ว เนื่องจากมีพุทธลักษณะบางประการที่คลี่คลายจากพระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย ได้แก่ ส่วนอุษณิษะที่ยืดสูงขึ้น พระพักตร์ที่เริ่มคลายจากทรงกลมแล้ว และส่วนชายสบงที่มีการเพิ่มชายผ้า ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบมาแทรกระหว่างชายผ้า 2 ชายด้วย ต่างจากพระพุทธรูปสำริดวัดพระเจ้าเม็งรายที่มีชายผ้าซ้าย-ขวา ข้างละ 1 ชายเท่านั้น ไม่มีรายละเอียดอื่นแทรกเข้ามา แสดงให้เห็นถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านที่เริ่มเข้ามาผสมกับอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะแรก และจะปรากฏชัดยิ่งขึ้นในพระพุทธรูปสำริดระยะหลัง โดยสามารถเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 12 และ 13

ภาพที่ 77 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 174)

ภาพที่ 78 ภาพลายเส้นพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 175)

ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่

พระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่	พระพุทธรูปวัดพระธาตุช้างค้ำ น่าน
	
	

ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ กับพระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ (ต่อ)

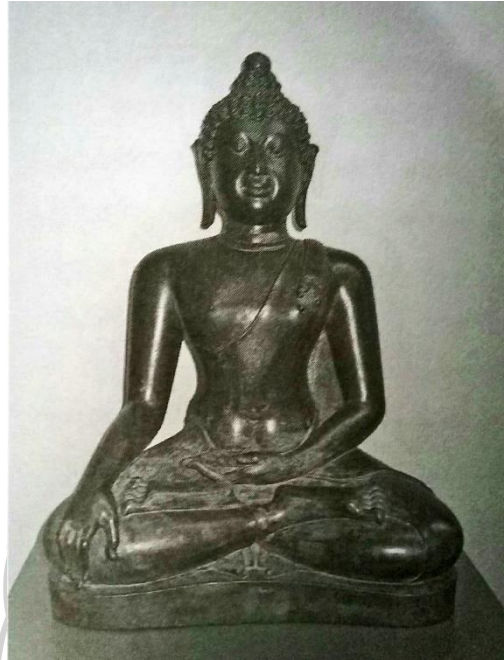

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบลักษณะชายผ้า (สบง) ระหว่างพระพุทธรูปวัดพระธาตุช้างค้ำ กับภาพลายเส้นพระพุทธรูปวัดพระเจ้าเม็งราย

ในส่วนของตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอเมือง มีพุทธลักษณะที่ยังคงใกล้เคียงกับพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาที่เป็นต้นแบบเช่นกัน โดยส่วนอุษณิษะยังมีลักษณะเตี้ย ไม่ยืดสูงอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ น่าน พระเนตรหรือรูต่า พระวรกายยังคงความอวบอ้วน ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏียังคงมีลักษณะเป็นเขี้ยวตะขาบชัดเจนอยู่ ทรงประทับบนฐานหน้ากระดานเตี้ย ๆ และปรากฏชายผ้าสบงที่มีขอบผ้าจำนวน 2 ชาย (ซ้าย-ขวา ผึ่งละ 1 ชาย) ซึ่งลักษณะชายผ้าที่มีเพียงผึ่งละ 1 ชายนี้ เป็นรูปแบบที่พบในพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชรในศิลปะล้านนา ในขณะที่พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชรแบบสุโขทัย จะมีชายผ้าผึ่งละ 2 ชาย ในลักษณะซ้อนทับกัน ดังตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชรที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรคตราช จังหวัดสุโขทัย จึงมีความเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรที่วัดศรีดอนคำนี้ น่าจะเป็นรูปแบบที่รับมาจากล้านนามากกว่าจะรับจากอิทธิพลพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบสุโขทัย ซึ่งจากพุทธลักษณะที่ยังคงมีความ

ใกล้เคียงกับศิลปะล้านนาที่เป็นต้นแบบเช่นนี้ จึงกำหนดอายุได้ว่าจะอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21

ภาพที่ 79 พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุวรรณนายก สุโขทัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 249)
ตารางที่ 14 เปรียบเทียบลักษณะชายผ้าของพระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ กับพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบ
สุโขทัย

พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบสุโขทัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุวรรณนายก	พระพุทธรูปที่วัดศรีดอนคำ
	

พระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกนี้ ระยะถัดมาจะปรากฏความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากขึ้น ตัวอย่างสำคัญได้แก่ พระพุทธรูปที่ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ภาพที่ 64) ซึ่งเดิมเป็นสมบัติของเจ้าผู้ครองนครน่าน มีพุทธลักษณะที่คลี่คลายเพิ่มเติมจากพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกที่วัดพระธาตุช้างค้ำ ได้แก่ ส่วนอุษณิษะ มีการตกแต่งลวดลายจนดูคล้ายกับเครื่องประดับเม็ดพระศกคลี่คลายจากขมวดก้นหอยกลายเป็นหนามขนุน มีโรพระศก พระขนงโค้งเป็นวงโค้ง ไม่เป็นเส้นนูนชัดเจนนัก พระเนตรหรือลงต๋า พระนาสิกค่อนข้างแบน แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย ชายสังฆาฏิเป็นเส้นนูนขึ้นมา ไม่แบนราบไปกับพระวรกายอย่างพระพุทธรูปแบบเดียวกันที่วัดพระธาตุช้างค้ำ ด้วยพุทธลักษณะเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงการคลี่คลายจากอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะแรกไปสู่ความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น สามารถกำหนดอายุได้ว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 โดยอยู่ในช่วงหลังจากการสร้างพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะแรกที่วัดพระธาตุช้างค้ำ

ตารางที่ 15 เปรียบเทียบลักษณะของพระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน กับพระพุทธรูปที่วัดพระธาตุช้างค้ำ

พระพุทธรูปชัตสมาธิเพชรที่วัดพระธาตุช้างค้ำ	พระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน
	

ในระยะถัดมา พระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกที่พบในเมืองน่าน จะยิ่งปรากฏความเป็นงานช่างพื้นบ้านชัดเจนยิ่งขึ้น โดยปรากฏอยู่ 2 รูปแบบด้วยกัน แบบแรกคือ กลุ่มที่ยังคงแบบแผนของพระพุทธรูปล้านนาระยะแรก แต่รายละเอียดต่าง ๆ เช่น พระพักตร์ พระวรกาย จีวรและชายสังฆาฏิ กลายเป็นงานช่างพื้นบ้านไปหมดสิ้น ตัวอย่างของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดชัตสมาธิเพชร

ที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2) (ภาพที่ 63) ซึ่งมีลักษณะพระพักตร์เป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างชัดเจน เช่น การทำพระขนงเป็นเส้นกางออก เป็นลักษณะที่คลี่คลายจากการทำพระขนงโค้ง พระเนตรทั้ง 2 ข้างไม่เท่ากัน ไม่แยมพระโอษฐ์ ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยังคงสั้นเหนือพระถัน และยังคงลักษณะของเขี้ยวตะขาบอยู่ ด้วยความที่ตัวอย่างนี้ยังคงพุทธลักษณะบางอย่างจากศิลปะล้านนาระยะแรกที่เป็นต้นแบบ ทำให้สามารถกำหนดอายุได้น่าจะอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 หรืออย่างช้าสุดไม่เกินช่วงต้นของครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 21

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบรูปแบบพระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน กับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2)

พระพุทธรูปที่ยังมีแบบแผนของศิลปะล้านนาระยะแรก แต่ปรากฏฝีมืองานช่างพื้นบ้านนี้ ยังปรากฏในพื้นที่อำเภอปัว จังหวัดน่านด้วย ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปสำริดแบบขัดสมาธิเพชรที่วัดป่าตอง ตำบลศิลาเพชร (ตัวอย่างที่ 1 และ 2) (ภาพที่ 71 และ 72) และพระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนมูล ตำบลศิลาเพชร (ภาพที่ 73) โดยตัวอย่างเหล่านี้ได้คลี่คลายจากตัวอย่างพระพุทธรูปที่วัดภูมินทร์ไปอีกขั้นหนึ่ง เช่น ส่วนพระพักตร์ที่ปรากฏความเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างชัดเจน รวมทั้งส่วนชายสังฆาฏิที่ไม่ปรากฏความเป็นเขี้ยวตะขาบที่ชัดเจนแล้ว ซึ่งในตัวอย่างที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 1) และวัดดอนมูลมีการใช้ฐานเป็นลายพรรณพฤกษา แต่ในตัวอย่างที่วัดป่าตอง จะใช้ฐานฉลุลายเป็นช่องโปร่ง ในขณะที่ตัวอย่างที่วัดดอนมูล จะเป็นฐานทึบ จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปที่วัดป่าตองและวัดดอนมูล น่าจะ

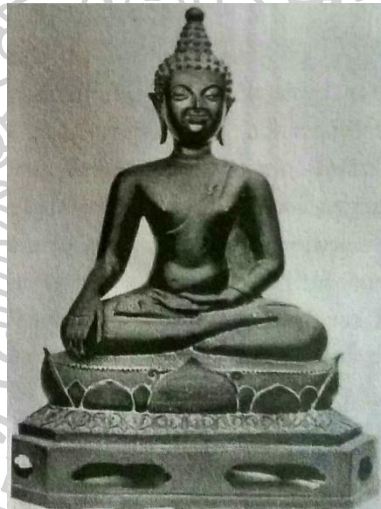
สร้างขึ้นโดยช่างคนเดียวกัน และถือเป็นงานช่างพื้นบ้านรูปแบบหนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายว่าพระพุทธรูปที่วัดดอนมูลปัจจุบันพระเศียรหักหายไปแล้ว จึงไม่สามารถเทียบพระพักตร์ได้ ด้วยความที่ตัวอย่างกลุ่มนี้มีลักษณะของงานช่างพื้นบ้านปรากฏชัดเจนนี้ ทำให้สามารถกำหนดอายุได้ว่า น่าจะอยู่ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 หลังกว่าตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 1) แล้ว

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบพระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 1) กับตัวอย่างที่วัดดอนมูล

พระพุทธรูปที่วัดป่าตอง (ตัวอย่างที่ 1)	พระพุทธรูปที่วัดดอนมูล
	
	
	

รูปแบบที่ 2 ของพระพุทธรูปอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะแรกในเมืองน่าน คือ กลุ่มที่รับเอาอิทธิพลศิลปะสุโขทัยเข้ามาผสม ตัวอย่างสำคัญของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2) ซึ่งยังคงแบบแผนบางอย่างของพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกไว้ เช่น การทำพระรัศมีเป็นรูปลูกแก้ว พระวรกายอวบอ้วน และประทับนั่งขัดสมาธิเพชร แต่มีการนำอิทธิพล

ศิลปะสุโขทัยเข้ามาผสม เช่น การทำชายสังฆาฏิกยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ ซึ่งในตัวอย่างที่วัดภูมินทร์นี้ สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้เคยกำหนดไว้ว่าอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22 โดยเปรียบเทียบพระพักตร์ว่ามีส่วนคล้ายกับพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (ปัจจุบันถูกโจรกรรมไปแล้ว) ส่วนปลายชายจีวรและขอบสงฆ์มีส่วนคล้ายกับพระพุทธรูปสำริดอีกตัวอย่างหนึ่งที่วัดพระธาตุช้างค้ำ (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 84) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้ยังมีพระพักตร์ที่ปรากฏอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอย่างเด่นชัดอยู่ นอกจากนี้ ยังมีการนำฐานบัวอนแบบล้านนาเข้ามาใช้ ซึ่งฐานของพระพุทธรูปที่วัดภูมินทร์นี้มีความใกล้เคียงกับฐานของพระพุทธรูปสำริดจากวัดหลวง จังหวัดพะเยา ที่มีจารึกว่าสร้างปี พ.ศ. 2045 ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่า ตัวอย่างดังกล่าวที่วัดภูมินทร์น่าจะอายุไม่ใหม่ไปกว่าครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้นการกำหนดอายุพระพุทธรูปที่วัดภูมินทร์ ควรกำหนดใหม่ว่า น่าจะอยู่ในช่วงกลาง ถึงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 ไม่ใหม่ไปถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ดังที่สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้เคยกำหนดอายุไว้

ภาพที่ 80 พระพุทธรูปสำริดที่วัดหลวง พะเยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 319)

ตารางที่ 18 เปรียบเทียบลักษณะฐานบัวอนของตัวอย่างพระพุทธรูปที่วัดภูมินทร์ กับพระพุทธรูปที่วัดหลวง พะเยา

พระพุทธรูปที่วัดภูมินทร์ (ตัวอย่างที่ 2)	พระพุทธรูปที่วัดหลวง พะเยา

นอกเหนือจากตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์แล้ว ในพื้นที่จังหวัดน่าน ยังปรากฏการสร้างพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกที่มีอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในอำเภอปัว ตัวอย่างสำคัญได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด ตำบลศิลาแลง (ภาพที่ 75) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาคำ ตำบลศิลาเพชร (ภาพที่ 70) และพระพุทธรูปสำริดที่วัดต้นแหลง ตำบลไชยวัฒนา (ภาพที่ 74) เป็นต้น ตัวอย่างเหล่านี้ มีพุทธลักษณะที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน คือ มีพระรัศมีเป็นลูกแก้ว ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิสั้น เนื้อพระถัน ปลายแยกออกเป็น 2 แฉก ไม่เป็นเขี้ยวตะขาบที่ชัดเจน และประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ตามแบบศิลปะล้านนา แต่มีพระพักตร์รูปไข่ พระวรกายเพรียวบาง ตามอิทธิพลศิลปะสุโขทัย โดยในตัวอย่างพระพุทธรูปที่วัดป่าเหมือด และวัดต้นแหลง มีการทำเม็ดพระศกเล็ก ในขณะที่ตัวอย่างที่วัดนาคำ ทำพระศกเป็นขมวดกันหอยคล้ายหนาม ไม่ประณีต แสดงให้เห็นถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด ถือเป็นตัวอย่างสำคัญที่ช่วยให้การกำหนดอายุพระพุทธรูปกลุ่มนี้ได้ชัดเจนขึ้น เนื่องจากปรากฏจารึกการสร้างว่า “สักราชได้ 871” หรือ พ.ศ. 2052 ซึ่งทำให้การกำหนดอายุพระพุทธรูปกลุ่มนี้ รวมไปถึงตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ได้ว่าอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 จนถึงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21

ภาพที่ 81 จารึกที่ฐานพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ที่วัดป่าเหมือด (จากภาพที่ 75)

ข้อสังเกตสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะแรกที่พบในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง คือ พระพุทธรูปกลุ่มนี้จะพบมากในพื้นที่เมืองน่าน ในขณะที่บริเวณเมืองแพร่-เมืองลอง พบเพียง 1 ตัวอย่างเท่านั้น จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ความนิยมศิลปะล้านนาระยะแรกคงไม่ปรากฏในเมืองแพร่ และด้วยความที่ตัวอย่างดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับศิลปะล้านนาระยะแรกที่เป็นต้นแบบมาก อาจเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปสำริดนี้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ไม่ได้สร้างขึ้นในท้องถิ่นเมืองแพร่ก็เป็นได้

กลุ่มที่ 4 พระพุทธรูปสำริดขัดสมาธิราบแบบล้านนา

ศิลปะในอาณาจักรล้านนา นอกจากจะมีการรับเอาอิทธิพลศิลปะปาละผ่านอาณาจักรพุกาม แล้วนำมาปรับใช้จนเกิดเป็นรูปแบบที่เรียกว่า “ศิลปะล้านนาระยะแรก” หรือพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาแล้ว ยังปรากฏว่ามีการรับเอาอิทธิพลศิลปะสุโขทัยเข้ามาปรับใช้จนเกิดเป็นรูปแบบของตนเอง เรียกว่า “ศิลปะล้านนาระยะหลัง” หรือพระพุทธรูปขัดสมาธิราบด้วย ซึ่งอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังนั้นได้เข้ามาสู่พื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลง ภายหลังจากพื้นที่นี้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแล้ว และได้รับความนิยมแพร่หลายกว่าศิลปะล้านนาระยะแรกพอสมควร โดยถึงแม้ว่าศิลปะล้านนาระยะหลังจะมีความคล้ายคลึงกับศิลปะสุโขทัยมาก แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างออกไป ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงแยกกลุ่มพระพุทธรูปสกุลข่าน่าน-แพร่ ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลังออกจากกลุ่มที่ทำสืบต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดต่อไป

ตัวอย่างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลง

พระพุทธรูปสำริดขัดสมาธิราบแบบล้านนาในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลง พบตัวอย่างกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดน่านและจังหวัดแพร่ โดยสามารถแบ่งตามพื้นที่ได้ดังนี้

1. อำเภอเมืองน่าน พบจำนวน 10 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน จำนวน 4 ตัวอย่าง (ภาพที่ 82 83 84 และ 85) วัดภูมินทร์ จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 86) วัดพระเกิด จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 87) วัดท่าช้าง จำนวน 3 ตัวอย่าง (ภาพที่ 88 89 และ 90) และวัดนาซาว จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 91)

ภาพที่ 82 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 83 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 84 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 85 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 4)

ภาพที่ 86 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์

ภาพที่ 87 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑ์วัดพระเกิด

ภาพที่ 88 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดท่าซ่าง (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 89 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดท่าซ่าง (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 90 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดท่าช้าง (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 91 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาซาว

2. อำเภอกุเพียง พบจำนวน 2 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดแสงดาว จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 92) วัดพระธาตุแช่แห้ง จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 93)

ภาพที่ 92 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแสงดาว

ภาพที่ 93 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” วัดพระธาตุแช่แห้ง

3. อ้าเภอท่าวังผา พบจำนวน 4 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล จำนวน 2 ตัวอย่าง (ภาพที่ 94 และ 95) วัดศรีมงคล (ก่ง) จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 96)

ภาพที่ 94 พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 95 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 96 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีมงคล (ก่ง)

4. อ้าเภอปัว พบจำนวน 5 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด จำนวน 3 ตัวอย่าง (ภาพที่ 97 98 และ 99) วัดดอนแก้ว จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 100) วัดทุ่งชัย จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 101)

ภาพที่ 97 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 98 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 99 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 100 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดดอนแก้ว

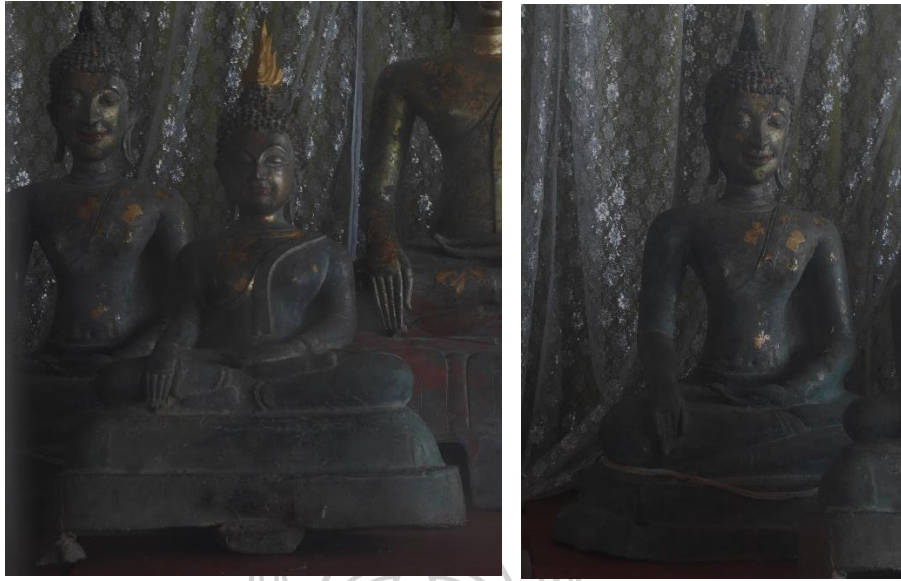
ภาพที่ 101 พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าตอง” ที่วัดทุ่งชัย (ที่มา : วัดทุ่งชัย)

5. อำเภอมะเจริม พบจำนวน 1 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดหนองแดง (ภาพที่ 102)

ภาพที่ 102 พระพุทธรูปสำริด พระพุทธรูปสำริดที่วัดหนองแดง

6. อำเภอเวียงสา พบจำนวน 2 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ภาพที่ 103 และ 104)

ภาพที่ 103 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 3)

ภาพที่ 104 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร (ตัวอย่างที่ 4)

ส่วนในพื้นที่จังหวัดแพร่ พบพระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลัง แยกตามอำเภอได้ดังนี้

1. อำเภอเมืองแพร่ พบจำนวน 6 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม จำนวน 2 ตัวอย่าง (ภาพที่ 105 และ 106) วัดหลวง จำนวน 2 ตัวอย่าง (ภาพที่ 107 และ 108) วัดเมธังกราวาส จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 109) และวัดพงษ์สุนันท์ จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 110)

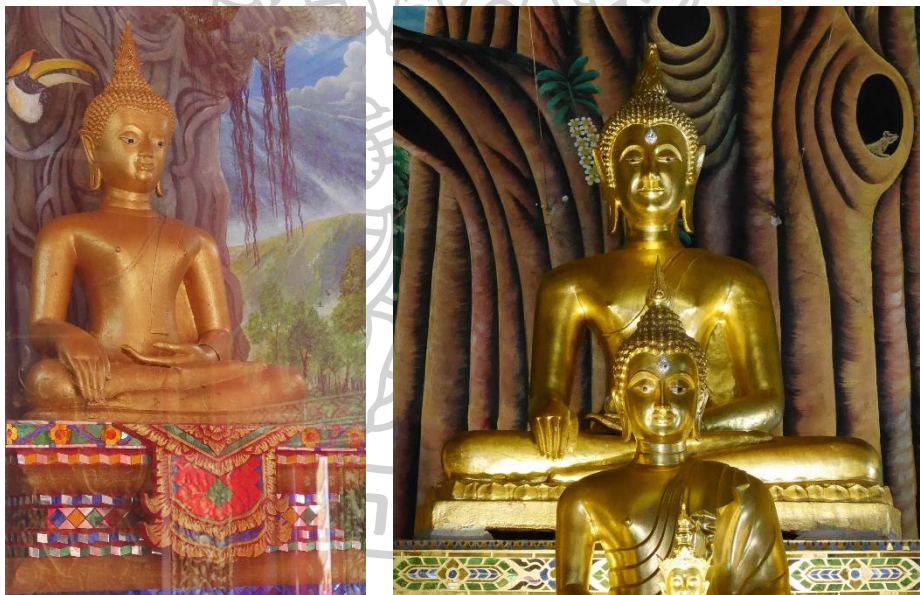
ภาพที่ 105 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 106 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 107 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดหลวง (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 108 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดหลวง (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 109 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าน้ำออกเคียร” ที่วัดเม็งกราวาส

ภาพที่ 110 (ขวา) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์

2. อ้าเภอลอง พบจำนวน 5 ตัวอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ จำนวน 2 ตัวอย่าง (ภาพที่ 111 และ 112) วัดต้าเวียง จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 113) วัดแม่ลานใต้ จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 114) และวัดผามอก จำนวน 1 ตัวอย่าง (ภาพที่ 115)

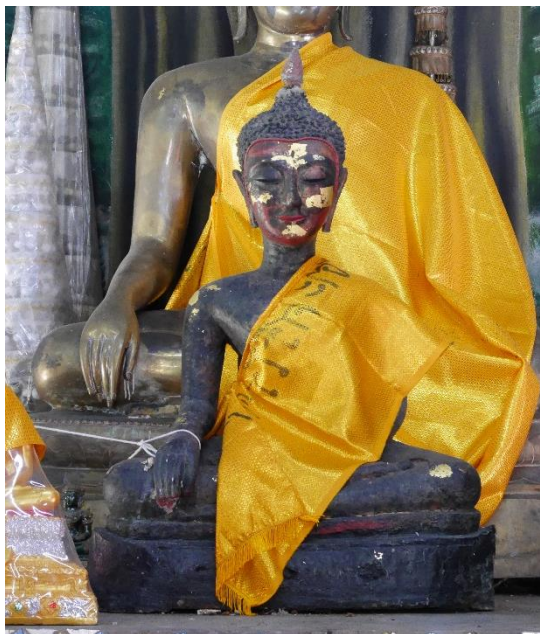
ภาพที่ 111 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ (ตัวอย่างที่ 1)

ภาพที่ 112 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีดอนคำ (ตัวอย่างที่ 2)

ภาพที่ 113 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดต้าเวียง

ภาพที่ 114 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแม่ลานใต้ (ที่มา : พระอธิการจตุรภัทร อากาศโร วัดไผ่ล้อม)

ภาพที่ 115 พระพุทธรูปสำริดที่วัดผามอก ตำบลตำผามอก อำเภอลอง

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม

พระพุทธรูปสกุลช่างน่าน-แพร่ ที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนานั้น โดยทั่วไปยังคงพุทธลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสุโขทัย กล่าวคือ มีพระพักตร์กลมหรือรูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย โดยส่วนหางพระเนตร และปลายพระโอษฐ์ไม่มีเส้นตัวคั่นเหมือนอย่างพระพุทธรูปสำริดกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยแท้ พระวรกายบอบบาง ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิเป็นเส้นเล็ก ยาวจรดพระนาภี ปลายสังฆาฏิพบทั้งที่แยกออกคล้ายเขี้ยวตะขาบ และปลายตัดตรง มีการประดับตกแต่งที่ปลายสังฆาฏิ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์เป็นแบบธรรมชาติ คือมีความสั้น-ยาวไม่เท่ากัน ประทับบนฐานบัว บางครั้งเป็นฐานที่มีขาตั้ง ต่างจากกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลสุโขทัยซึ่งมักจะเป็นฐานหน้ากระดานเตี้ย ๆ

พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ในรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช และสืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งสิ้นสมัยล้านนา เมื่อเทียบกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ว่า พระเจ้าติโลกราชทรงผนวกเมื่อน่านและเมืองแพร่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จในปี พ.ศ. 1986 หรือปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 57-58) ย่อมมีความเป็นไปได้ว่า อิทธิพลของพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาคงแพร่เข้าสู่พื้นที่เมืองน่านและเมืองแพร่ในช่วงหลังจากนั้น โดยอาจจะอยู่ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ ปรากฏทั้งตัวอย่างที่มีความ

ใกล้เคียงกับงานศิลปะต้นแบบมาก บางส่วนปรากฏการนำอิทธิพลทางสกุลช่างจากพื้นที่อื่นที่มีใช้ ศูนย์กลางมาผสม และกลุ่มที่ปรากฏความเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างชัดเจน

พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา กลุ่มแรกที่พบในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ เป็นกลุ่มที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะล้านนาที่เป็นต้นแบบ โดยพบตัวอย่างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเช่นนี้จำนวนหนึ่ง ได้แก่ พระพุทธรูปที่วัดดอนแก้ว ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว (ภาพที่ 100) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน (ภาพที่ 96) พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ อำเภอลอง (ตัวอย่างที่ 1 และ 2) (ภาพที่ 111 และ 112) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม (ตัวอย่างที่ 1 และ 2) (ภาพที่ 105 และ 106) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนสุข” วัดพงษ์สุนันท์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ (ภาพที่ 110) เป็นต้น โดยตัวอย่างที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีอายุเก่าที่สุดในกลุ่ม คือ พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์ ซึ่งมีข้อมูลว่าสร้างโดยพระเจ้าติโลกราช และให้พระนางหอมมุข พระสนมเอกนำมาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ (ขาวสด, 2561) จึงสามารถสรุปได้ว่า “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์ มีอายุการสร้างอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 และน่าจะถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา รุ่นแรกที่เข้ามาสู่พื้นที่เมืองแพร่

อิทธิพลของศิลปะล้านนาคงมีการแพร่เข้าสู่พื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ อย่างต่อเนื่อง เพราะในระยะต่อมา พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาภายใต้สกุลช่างน่าน-แพร่ ที่ยังมีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะต้นแบบนั้น ได้ปรากฏพุทธลักษณะที่เป็นไปตามความนิยมในศิลปะล้านนา ณ ช่วงเวลานั้นด้วย เช่น การทำฐานบัวที่มีขาตั้ง การทำฐานบัววง เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีมงคล (ก่ง) ตำบลยม อำเภอท่าวังผา (ภาพที่ 96) และพระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 1) (ภาพที่ 82) ซึ่งใช้ฐานบัวที่มีขาตั้ง รวมทั้งในตัวอย่างที่วัดศรีมงคล (ก่ง) ยังปรากฏการเจาะช่องกระจกด้วย หรือในพระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ภาพที่ 112) ที่ปรากฏการใช้ฐานบัววง โดยความนิยมในการใช้ฐานที่มีลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 314) ในรัชกาลของพญาแก้ว ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดพันเตา เชียงใหม่ (มีจารึกสร้างปี พ.ศ. 2040) ซึ่งใช้ฐานบัวที่มีขาตั้ง (ภาพที่ 116) หรือพระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าสักน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งใช้ฐานบัววง (ภาพที่ 117) เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมกำหนดอายุพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาที่ใช้ฐานบัวที่มีขาตั้ง รวมทั้งตัวอย่างที่ใช้ฐานบัววงได้ว่า น่าจะอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ก็ยังคงปรากฏการสร้างพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูป “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์ ไปพร้อมกัน ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูป “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดพระธาตุแช่แห้ง

ซึ่งมีประวัติว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2065 ตรงกับช่วงที่พระยาค่ายอดฟ้าเป็นเจ้าเมืองน่าน (สุรศักดิ์ ศรี
สำอองศ์, 2530, p. 55) และอยู่ในช่วงที่พญาแก้วเป็นกษัตริย์ล้านนา

ภาพที่ 116 พระพุทธรูปสำริดที่วัดพันเตา เชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 314)

ภาพที่ 117 พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าสักน้อย เชียงแสน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 319)

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาที่ปรากฏในเมืองน่าน-เมืองแพร่ ได้ปรากฏว่ามีการรับอิทธิพลทางสกุลช่างจากเมืองเชียงราย-เชียงใหม่-เชียงของ เข้ามาด้วย ตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสกุลช่าง ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีดอนคำ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ (ตัวอย่างที่ 1) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าน้ำออกเศียร” วัดเมธังกราวาส อำเภอเมืองแพร่ (ภาพที่ 109) พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน (ภาพที่ 86) และพระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าตอง” ที่วัดทุ่งชัย ตำบลเจดีย์ชัย อำเภอปัว (ภาพที่ 101) โดยตัวอย่างพระพุทธรูปเหล่านี้มีพุทธลักษณะที่ค่อนข้างคล้ายกัน คือ มีพระรัศมีเป็นเปลว พระพักตร์กลม พระเนตรเปิด พระนาสิกเล็ก แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย พระวรกายค่อนข้างบาง ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปรากฏชายสังฆาฏิทั้งปลายตัดตรง และปลายแยกออกคล้ายเขี้ยวตะขาบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์เล็กมากและมีความยาวเกือบเท่ากัน ซึ่งพุทธลักษณะดังกล่าวนี้สามารถเทียบได้กับตัวอย่างพระพุทธรูปในสกุลช่างเชียงราย-เชียงใหม่-เชียงของ เช่น พระเจ้าทันใจ ที่วัดผ้าขาวบ้าน อำเภอเชียงแสน (ภาพที่ 118) ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้กำหนดอายุไว้ว่าน่าจะอยู่ในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 223) ดังนั้น พระพุทธรูปกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา

สกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ ก็น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือประมาณช่วงกลางถึงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21

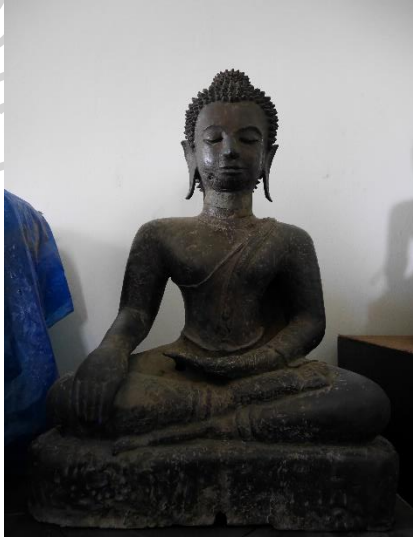
ภาพที่ 118 พระเจ้าทันใจ วัดผ้าขาวบ้าน เชียงแสน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551, p. 224)

ตารางที่ 19 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปในสกุลช่างเชียงราย กับตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างเชียงรายภายใต้สกุลชำน่าน-แพร่

พระเจ้าทันใจ วัดผ้าขาวบ้าน	พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑ์วัดศรีดอนคำ
	

พระพุทธรูปชุดสมาธิราบแบบล้านนากลุ่มสุดท้ายที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ และถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด คือ กลุ่มที่มีลักษณะเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งพุทธลักษณะของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ปรากฏทั้งในรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาแบบ “พระเจ้าแสนสุข” ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีชุม อำเภอเมืองแพร่ (ตัวอย่างที่ 1 และ 2) (ภาพที่ 105 และ 106) พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดต้าเวียง อำเภอลอง (ภาพที่ 113) พระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 3 และ 4) (ภาพที่ 84 และ 85) พระพุทธรูปสำริดที่วัดแสงดาว อำเภอภูเพียง (ภาพที่ 92) เป็นต้น รวมถึงแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลังสมัยพญาแก้ว คือ มีการใช้ฐานบัวที่มีขาตั้ง ฐานบัวงอน และการเจาะช่องกระจกลายเมฆ ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดผามอก ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ภาพที่ 115) พระพุทธรูปสำริดที่วัดนาซาว อำเภอเมืองน่าน (ภาพที่ 91) พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล (ตัวอย่างที่ 2) (ภาพที่ 95) และพระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดพระเกิด (ภาพที่ 87) เป็นต้น และยังมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังที่มีอิทธิพลสกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ เช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล ตำบลริม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน (ตัวอย่างที่ 1) (ภาพที่ 94) เป็นต้น แต่องค์ประกอบต่าง ๆ ในพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ล้วนปรากฏเป็นงานช่างพื้นบ้านไปจนหมดสิ้น โดยสามารถเปรียบเทียบรูปแบบได้ดังตารางที่ 20 21 22 และ 23 ตามลำดับ

ตารางที่ 20 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริดกลุ่ม “พระเจ้าแสนสุข” กับกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน

“พระเจ้าแสนสุข” วัดพงษ์สุนันท์	พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน
	

ตารางที่ 21 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ใช้ฐานบัวที่มีขาตั้งแบบล้านนา กับกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน

ตารางที่ 22 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปกลุ่มที่ใช้ฐานบัวงอน กับกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน

ตารางที่ 23 เปรียบเทียบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างเชียงราย กับกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน

พระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑ์วัดศรีดอนคำ	พระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล
	

เนื่องจากพระพุทธรูปสำริดกลุ่มนี้ทั้งหมดไม่มีการระบุศักราชที่สร้าง ดังนั้นการกำหนดอายุจึงต้องอาศัยการพิจารณาจากรูปแบบเป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มพระพุทธรูปที่มีลักษณะเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างชัดเจนนี้ น่าจะอยู่ในช่วงกลาง จนถึงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 เนื่องจากมีแบบแผนบางประการที่กลายออกจากรูปแบบล้านนาระยะหลังที่เป็นต้นแบบแล้ว เช่น การใช้ฐานที่ตกแต่งด้วยกากบาทใน “พระเจ้าล้านทอง” วัดต้าเวียง การทำช่องกระจกลายเมฆในพระพุทธรูปสำริดที่วัดผามอก ซึ่งลายเมฆนั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านแล้ว รวมถึงพุทธลักษณะของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ เช่น พระพักตร์ พระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์ มีความไม่ประณีต แสดงให้เห็นถึงความเป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ในบางตัวอย่าง เช่น พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน (ตัวอย่างที่ 2 3 และ 4) หรือพระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเนตร อำเภอเวียงสา (ตัวอย่างที่ 2) มีการนำแบบแผนของพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรกมาประกอบ เช่น การใช้พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม ทำชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน ส่วนองค์ประกอบอื่น เช่น พระพักตร์ พระวรกาย การประทับนั่งขัดสมาธิราบ ยังคงเป็นไปตามแบบแผนของศิลปะล้านนาระยะหลัง อาจถือได้ว่าเป็นลักษณะของงานช่างพื้นบ้านอีกประการหนึ่ง

พระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลัง ถือเป็นรูปแบบที่ค่อนข้างแพร่หลายเป็นอย่างมากในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ และมีการสร้างสืบต่อลงมาอย่างต่อเนื่อง โดยความนิยมในพระพุทธรูปสำริดแบบ

ล้านนาระยะหลังนี้คงหมดไปเมื่อล้านนาเข้าสู่กลียุค ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า และเกิดสงครามขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยผู้คนได้หันไปใช้ไม้ ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่ายกว่าในการสร้างพระพุทธรูปแทน

บทที่ 4

พระพุทธรูปสกุลช่างน่าน-แพร่ กับความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์

จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน เป็นกลุ่มจังหวัดที่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือฝั่งตะวันออกของประเทศไทย บนพื้นที่ลุ่มแม่น้ำยม และลุ่มแม่น้ำน่าน สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีที่ราบแคบ ๆ ตั้งอยู่ในหุบเขา ด้วยสภาพภูมิประเทศดังนี้ ทำให้บริเวณจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านมีความอุดมสมบูรณ์น้อย เมื่อเทียบกับเชียงใหม่ หรือเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่บนที่ราบผืนใหญ่ อย่างไรก็ตาม พื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ก็ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นเวลานาน และยิ่งปรากฏว่ามีประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง โดยที่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์มีความแตกต่างจากหัวเมืองอื่น ๆ ในล้านนา เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน หรือลำปาง อีกทั้งยังปรากฏว่าเมืองทั้ง 2 นี้ มีบทบาทสำคัญมาตลอด นับตั้งแต่ยุคที่อาณาจักรสุโขทัยเรืองอำนาจจนกระทั่งถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ปรากฏการณ์ต้นรัตนโกสินทร์ เมืองแพร่ และเมืองน่าน ก็ยังปรากฏบทบาทที่สำคัญมาตลอด

นอกเหนือจากเอกสารพงศาวดาร ตำนานพื้นเมือง รวมถึงตำราประวัติศาสตร์ที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้รวบรวมไว้แล้ว หลักฐานทางด้านงานศิลปกรรม ก็ถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยบ่งบอกสภาพของเมืองแพร่และเมืองน่านในช่วงเวลานั้น ๆ ได้ ซึ่งจากการศึกษางานศิลปกรรมพระพุทธรูปในสกุลช่างน่าน-แพร่ ผู้วิจัยสามารถนำผลการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ รวมถึงหลักฐานงานศิลปกรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองน่าน ได้ โดยจากผลการศึกษา สามารถแบ่งกลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างน่าน-แพร่ ออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20)
2. กลุ่มพระพุทธรูปที่สืบเนื่องจากศิลปะสุโขทัย (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)
3. กลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)
4. กลุ่มพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะแรก (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)
5. กลุ่มพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลัง (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)

ทั้งนี้ จากตำนานที่เกี่ยวข้องกับเมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง ซึ่งปรากฏในเอกสารต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ. 2550) ประวัติศาสตร์เมืองลอง หัวเมืองบริวารในล้านนาประเทศ พงศาวดารเมืองน่าน พื้นเมืองน่าน (ฉบับวัดพระเกิด) รวมทั้งเอกสารเรื่อง เมืองน่าน

โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ เป็นต้น สามารถสรุปได้ว่า แท้ที่จริงแล้ว พื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมานับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 แต่ในปัจจุบันไม่ปรากฏหลักฐานงานศิลปกรรมที่เก่าแก่ถึงช่วงเวลานั้น การวิเคราะห์ในส่วนนี้ จึงจะเน้นในช่วงเวลาที่พบงานศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูปสำริดเป็นหลัก

1. พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่ ในช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรือง

1.1 กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20)

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 นั้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง เนื่องจากได้มีการรับเอารูปแบบของพระพุทธรูปหมวดใหญ่เข้ามา ได้แก่ พระพุทธรูปแบบประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย และพระพุทธรูปลีลา ซึ่งพระพุทธรูปทั้ง 2 รูปแบบนี้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธรูปหมวดใหญ่เป็นอย่างมาก กล่าวคือ มีพระพักตร์เป็นรูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หยักเป็นคลื่น พระอุระใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ทรงครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภีปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ หากเป็นพระพุทธรูปนั่ง จะประทับขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์เป็นอย่างธรรมชาติ ส่วนถ้าเป็นพระพุทธรูปลีลา จะมีสุนทรียภาพที่เทียบได้กับพระพุทธรูปลีลาในหมวดใหญ่ คือ ก้าวพระบาทข้างหนึ่งขึ้นมาข้างหน้า พระบาทอีกข้างหนึ่งอยู่ข้างหลังในลักษณะเขย่ง ส่งผลให้พระวรกายเกิดเส้นที่อ่อนช้อย แต่มีข้อแตกต่างคือ ส่วนชายสบบง ซึ่งในพระพุทธรูปหมวดใหญ่ เช่น ตัวอย่างพระพุทธรูปลีลาที่วัดเบญจมบพิตร จะทำเป็นเส้นโค้ง พริ้วไหวไปตามพระวรกาย แต่สำหรับพระพุทธรูปลีลาในสกุลช่างน่าน-แพร่ จะทำเป็นเส้นตัดตรง ถือเป็นวิวัฒนาการจากพระพุทธรูปหมวดใหญ่อย่างหนึ่ง

ความใกล้ชิดทางรูปแบบระหว่างพระพุทธรูปสำริดกลุ่มนี้ กับพระพุทธรูปหมวดใหญ่ มีความสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ระบุว่า พื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 สำหรับเมืองน่าน ความสัมพันธ์นี้ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่สมัยที่พญากรานเมืองเป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน (พ.ศ. 1896-1906) เป็นต้นมา โดยปรากฏว่าพญากรานเมืองได้ร่วมกับพญา “โสปัตตคันธิราช” เจ้าเมืองสุโขทัย สร้างวัดหลวงอภัย และได้รับพระธาตุเป็นสิ่งตอบแทน (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561b, p. 33) ซึ่งต่อมาพญากรานเมืองได้นำพระธาตุดังกล่าวมาประดิษฐานไว้ที่ตอญูเพียง พร้อมทั้งสร้าง “เวียงญูเพียงแช่แห้ง” เป็นศูนย์กลางใหม่แทนเมืองวรรณคร (เมืองปัว) และยังปรากฏความสัมพันธ์ในยุคต่อ ๆ มา เช่น พญาผากอง (พ.ศ. 1906-1931) ทรงทำสัตย์สาบานกับพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) เรื่องการเป็นพันธมิตร ไม่รุกรานซึ่งกันและกัน ปรากฏหลักฐานคือจารึกคำปฐุสภ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555a) นอกจากนี้ เมื่อเกิดภัยขึ้นใน

เมืองน่าน เจ้าผู้ครองน่านก็มักจะพึ่งพญาสุโขทัยเสมอ ตัวอย่างเช่นในสมัยเจ้าศรีจันตะ (พ.ศ. 1941-1942) เจ้าผู้ครองนครแพร่ได้ยกทัพมาชิงเมืองน่าน จับเจ้าศรีจันตะฆ่าเสีย เจ้าอุ้นเมืองผู้นองได้หนีไปพึ่งพญาเชลียง (ศรีสีขนาลัย) ก่อนจะร่วมมือกับพญาเชลียง นำทัพขึ้นมายึดเมืองน่านคืนได้ หรือในสมัยของพญาอินตะแก่นท้าว (พ.ศ. 1976-1992) เมื่อครั้งครองเมืองครั้งแรก ถูกเจ้าแบ่งผู้นองเป็นขบถชิงเมือง ตัวพญาอินตะแก่นท้าวหนีไปพึ่งพญาเชลียง และร่วมมือกันนำทัพมาชิงเมืองคืน (สร้อยอ่องสกุล, 2561b, pp. 36-37) จนกระทั่งเมื่อพระเจ้าติโลกราชนำกองทัพล้านนาเข้าโจมตีเมืองน่าน จนแตกในปี พ.ศ. 1992 พญาอินตะแก่นท้าวก็นำครอบครัวหนีไปพึ่งพญาเชลียง และมีได้กลับคืนมาเมืองน่านอีก ("ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 10," 2507, pp. 421-422) จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ดังนี้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับเมืองน่านที่แน่นแฟ้นมานับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 โดยความสัมพันธ์นั้นนอกจากจะปรากฏในพระพุทธรูปสำริดแล้ว ยังปรากฏในงานสถาปัตยกรรม เช่น เจดีย์ประธานที่วัดพระธาตุช้างค้ำ ซึ่งแม้รายละเอียดบางส่วนจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาแล้ว แต่ยังปรากฏการใช้ "บัวถลา" เป็นส่วนรองรับองค์ระฆัง และยังปรากฏการใช้ฐานแบบช้างล้อม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับมาจากสุโขทัย หรือที่วัดสวนตาลซึ่งปรากฏเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นเจดีย์ประธาน (องค์เดิม) ก่อนที่จะถูกครอบไปโดยสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ในปี พ.ศ. 2457 (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 93)

ส่วนที่เมืองแพร่-เมืองลอง ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยน้อย โดยปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) ว่า "เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพล เมืองมาน เมืองน.... เมืองพลัว พื้นผิงของเมืองชวาเป็นที่แล้ว" (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555b) และในจารึกสุโขทัยหลักที่ 9 (จารึกวัดป่าแดง) กล่าวว่าในรัชกาลของพญาลีไท่นั้น "ศักราชได้ 721 (พ.ศ. 1902) ..... มหาธรรมราชาผู้ปู่อาพลไปในเมืองแพล อยู่ได้เจ็ดเดือน....." (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555c) จากเนื้อหาที่ปรากฏในจารึกนี้ ย่อมแสดงว่าเมืองแพร่เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย ส่วนเมืองลองช่วงเวลานี้ไม่ปรากฏว่าอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายใด โดยภูเดช แสนสา กล่าวว่าเมืองลองมีลักษณะเป็นรัฐกันชน เนื่องจากในขณะนั้นอาณาจักรสุโขทัยมีอำนาจเหนือเมืองแพร่-เมืองมาน ไปจนถึงเมืองน่าน ส่วนอาณาจักรล้านนา ขณะนั้นอยู่ในรัชกาลของพญามังราย ซึ่งมีอำนาจเหนือนครหริภุญไชย (ลำพูน) และเขลางค์นคร (ลำปาง) แต่ถึงแม้ว่าเมืองแพร่จะอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัยโดยตรง กลับไม่พบหลักฐานงานศิลปกรรมแบบสุโขทัยปรากฏอยู่มากนัก โดยเฉพาะพระพุทธรูปสำริดนั้นไม่ปรากฏในเมืองแพร่เลย แต่สำหรับเมืองลองที่ไม่ปรากฏว่าอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัย กลับพบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากหมวดใหญ่ถึง 2 องค์ ที่วัดศรีดอนคำ ดังนั้นจึงน่าจะสันนิษฐานจากการค้นพบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดนี้ได้ว่า อิทธิพลศิลปะสุโขทัยน่าจะปรากฏบนพื้นที่

เมืองลอมมากพอสมควร และจากสภาพภูมิประเทศของเมืองลอม ที่อยู่ติดกับศรีสขาลัยมากกว่าเมืองแพร์ ทำให้การรับอิทธิพลทางศิลปะสุโขทัยน่าจะทำได้ง่ายกว่า

พระพุทธรูปแบบสุโขทัยหมวดใหญ่ ถือเป็นรูปแบบที่ส่งแรงบันดาลใจให้กับพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร์ อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการที่แม่อาณาจักรสุโขทัยจะสลายตัว ตกเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา และเมืองน่าน-เมืองแพร์-เมืองลอม จะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแล้ว แต่ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยก็ยังปรากฏสืบเนื่องต่อมา และปรากฏวิวัฒนาการออกมามากมายหลาย ทั้งในกลุ่มพระพุทธรูปแบบสุโขทัยในเมืองน่านช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นยิ่งขึ้น และในพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างเมืองแพร์ ซึ่งได้นำอิทธิพลศิลปะสุโขทัยมาดัดแปลง จนกระทั่งกลายเป็นลักษณะเฉพาะตัวในเวลาต่อมา

2. พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน แพร์ ในช่วงที่อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรือง

2.1 กลุ่มพระพุทธรูปที่สืบเนื่องจากศิลปะสุโขทัย (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)

พระพุทธรูปกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่วิวัฒนาการสืบต่อมาจากกลุ่มศิลปะสุโขทัย และถือเป็นพระพุทธรูปกลุ่มหนึ่งที่มีวิวัฒนาการแบบแยกสาย โดยกลุ่มนี้จะปรากฏเฉพาะในพื้นที่เมืองน่าน ไม่พบว่ามีการสร้างในพื้นที่อื่น ๆ ตัวอย่างของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ได้ทำการศึกษา ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระธาตุช้างค้ำ วัดปรังค์ วัดป่าเลวหลวง วัดกอก วัดสถาน วัดนาปัง เป็นต้น

พุทธลักษณะโดยทั่วไปของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ยังคงถือได้ว่ามีพื้นฐานมาจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย แต่มีรายละเอียดบางประการที่คลี่คลายจนกระทั่งแตกต่างจากพระพุทธรูปหมวดใหญ่ เช่น การเปลี่ยนจากฐานหน้ากระดานเกลี้ยง เป็นฐานหน้ากระดานที่เว้าตรงกลาง หรือในบางตัวอย่างที่แม้รูปแบบโดยรวมจะยังคงอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอยู่ แต่ลักษณะของพระพักตร์ พระรัศมี พระวรกาย และองค์ประกอบอื่น ๆ กลายเป็นงานช่างพื้นบ้านไปจนหมดสิ้น โดยเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน-เมืองแพร์ ในช่วงเวลานี้ เป็นช่วงที่ความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยได้หมดลง โดยสุโขทัยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ส่วนเมืองน่าน-เมืองแพร์ ได้ถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรล้านนาในสมัยที่เจ้าอินตะแก่นท้าวเป็นเจ้าเมืองน่าน (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 53) และท้าวแมนคุณเป็นเจ้าเมืองแพร์ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, p. 58) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของ พระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา

แม้ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับเมืองน่านจะสิ้นสุดลง แต่การปรากฏรูปแบบพระพุทธรูปสำริดที่สืบต่อจากศิลปะสุโขทัย ย่อมแสดงให้เห็นว่าความนิยมในอิทธิพลศิลปะสุโขทัยก็ไม่ได้สูญหายไป แต่ยังคงมีการสืบทอดต่อมาในพื้นที่เมืองน่าน

เมืองเมืองน่านถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ปรากฏเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ว่า พระเจ้าติโลกราช ได้ให้สร้างพระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าทองทิพย์” ที่วัดสวนตาลน่าน เพื่อแสดงถึงชัยชนะที่พระองค์สามารถยึดเมืองน่านได้ (กรมศิลปากร, 2530, p. 15) พระพุทธรูปองค์นี้ถือเป็นการผสมระหว่างอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะแรกที่ผ่านมาพร้อมกับการผนวกรวมกับอาณาจักรล้านนา คือ การทำพระวรกายอวบอ้วนแบบพระพุทธรูปล้านนาระยะแรก กับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย คือ การทำพระรัศมีเป็นรูปเปลวไฟ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ และการทำชายสังฆาฏียวาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบ การปรากฏอิทธิพลศิลปะสุโขทัยบนพระเจ้าทองทิพย์ ที่พระเจ้าติโลกราชได้ให้สร้างขึ้นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความนิยมในอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างเมืองน่านได้เป็นอย่างดี

2.2 กลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)

พระพุทธรูปกลุ่มนี้ เป็นอีกกลุ่มวิวัฒนาการหนึ่งสืบเนื่องต่อจากอิทธิพลศิลปะสุโขทัย และถือเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะตัวอย่างแท้จริง โดยพระพุทธรูปกลุ่มนี้จะพบในพื้นที่จังหวัดแพร่ หรือเมืองแพร่-เมืองลอง เป็นส่วนใหญ่

พระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ ตัวอย่างที่พบทั้งหมดล้วนเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยทั้งสิ้น ไม่พบการสร้างในปางอื่น พุทธลักษณะโดยทั่วไปมีความใกล้เคียงกัน ซึ่งสามารถจำแนกวิวัฒนาการได้จากรูปพระพักตร์ (ดูในบทที่ 3 หน้า 64) ด้วยความที่พระพุทธรูปกลุ่มนี้ปรากฏตัวอย่างเป็นจำนวนมาก และมีวิวัฒนาการในรูปแบบ ย่อมแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปกลุ่มนี้คงเป็นกลุ่มที่มีความนิยมสร้างในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง เป็นอย่างมาก ซึ่งในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ เป็นช่วงที่อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง ปรากฏงานศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก จนเรียกว่าเป็น “ยุคทองของล้านนา” โดยที่หัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา ก็ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปที่มีรูปแบบเฉพาะสกุลช่างของตนเองแตกต่างกันในแต่ละเมือง เช่น เมืองเชียงราย เมืองลำปาง เมืองพะเยา เมืองน่าน เป็นต้น พระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร่ จึงถือได้ว่าเป็นหนึ่งในสกุลช่างที่ปรากฏขึ้นในยุคทองของอาณาจักรล้านนาด้วย และเป็นสกุลช่างประจำเมืองแพร่-เมืองลอง อย่างแท้จริง

นอกจากในพื้นที่เมืองแพร์-เมืองลองแล้ว พระพุทธรูปสำริดกลุ่มนี้ ยังปรากฏตัวอย่างอีกจำนวนหนึ่งในพื้นที่อื่น เช่น ที่วัดพระเนตร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน วัดนาปรัง วัดคู่อำเภอบึง จังหวัดพะเยา วัดป่าซาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดเชียงราย และที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย จังหวัดลำพูน (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2546, pp. 138-143) การปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปกลุ่มนี้ในพื้นที่อื่นนอกเหนือจากเมืองแพร์-เมืองลอง ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมืองแพร์-เมืองลอง มีการติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ในยุคทองของอาณาจักรล้านนา โดยหากเทียบกับประวัติศาสตร์เมืองแพร์-เมืองลอง ในช่วงที่ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแล้ว พบว่าเจ้าเมืองแพร์ในช่วงเวลานี้ เป็นเจ้าเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งจากอาณาจักรล้านนา ซึ่งมักจะมีการหมุนเวียนไปครองหัวเมืองอื่น ๆ ในอาณาจักรล้านนา เช่น พญาสร้อยสุริยะ (พ.ศ. 2051-2053) ที่ได้ครองเมืองแพร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ก่อนจะย้ายไปครองเมืองน่าน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 412) หรือเจ้าเมืองแพร์คำยอดฟ้า (พ.ศ. 2057-2060) ที่ครองเมืองแพร์อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ก่อนจะย้ายไปครองเมืองน่าน และเมืองพะเยาตามลำดับ (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 54; องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 412) และเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์เมืองน่าน พบว่าเมืองน่านเองก็มีระบบการหมุนเวียนเจ้าเมืองเช่นกัน ตัวอย่างเช่น หมื่นสร้อยเชียงของ (พ.ศ. 2005-2009) ที่ครองเมืองน่าน ก่อนจะย้ายไปเป็นเจ้าเมืองฝาง (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 54) หรือท้าวชากาน (พ.ศ. 2019-2023) ที่ย้ายจากเมืองฝางมาครองเมืองน่าน ก่อนจะย้ายไปครองเมืองเชียงแสน (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 54) เป็นต้น ส่วนเมืองลอง แม้ไม่มีประวัติที่ชัดเจนนักว่าเจ้าเมืองแต่ละคนได้ย้ายไปครองเมืองใดบ้าง แต่ก็คงจะมีระบบการหมุนเวียนเจ้าเมืองเช่นเดียวกับเมืองแพร์ เมืองน่าน การที่เจ้าเมืองแต่ละเมืองต่างผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันไปครองเมืองต่าง ๆ เช่นนี้ คงจะเป็นเหตุให้รูปแบบศิลปกรรมของสกุลช่างเมืองแพร์เกิดการกระจายไปยังเมืองอื่น ๆ ด้วย โดยอาจเป็นการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปสกุลช่างเมืองแพร์ไปด้วย หรืออาจมีการจดจำรูปแบบ และให้หล่อขึ้นในเมืองปลายทางก็ได้

2.3 กลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนา (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)

ภายหลังจากที่เมืองน่าน-เมืองแพร์ ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแล้ว อิทธิพลของศิลปะล้านนาได้เข้ามามีบทบาทบนพื้นที่นี้เป็นอย่างมากทั้งในด้านของประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในเมืองน่าน

งานศิลปกรรมอย่างหนึ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านนา คือ พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนา หรือ “พระสิงห์” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชรแสดงปางมารวิชัย โดยจาก

การศึกษาพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่ พบการสร้างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกับ “พระสิงห์” จำนวนหนึ่ง โดยปรากฏความนิยมในพื้นที่เมืองน่าน ส่วนในเมืองแพร่-เมืองลอง ปรากฏตัวอย่างในจำนวนน้อย

ตัวอย่างพระพุทธรูปแบบขัดสมาธิเพชรที่มีความใกล้เคียงกับงานศิลปะล้านนาระยะแรกๆ ที่เมืองเชียงใหม่มากที่สุด คือ พระพุทธรูปสำริด “พระพุทธรูปสิงห์” ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ซึ่งมีพุทธลักษณะที่สามารถเทียบได้กับพระพุทธรูปสำริด “พระพุทธรูปสิงห์” ที่วัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ ซึ่งมีจารึกว่าสร้างปี พ.ศ. 2013 ตรงกับรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช แห่งอาณาจักรล้านนา โดยเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน-เมืองแพร่แล้ว พบว่า ทั้ง 2 เมือง ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาเมื่อปี พ.ศ. 1992 ซึ่งอิทธิพลศิลปะล้านนา คงจะเข้ามายังเมืองน่านนับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยนอกจากการปรากฏของพระพุทธรูปแบบ “พระพุทธรูปสิงห์” ที่วัดพระธาตุช้างค้ำแล้ว ยังปรากฏหลักฐานงานสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลศิลปะล้านนา ในพื้นที่เมืองน่าน ตัวอย่างเช่น “พระธาตุแช่แห้ง” ที่ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง ที่แม้จะมีประวัติว่าสร้างในปี พ.ศ. 1899 สมัยพญาภรณ์เมืองเป็นเจ้า (สร้อยดี อ่องสกุล, 2561b, p. 33) แต่รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏในปัจจุบันนั้นเป็นเจดีย์แบบล้านนา คือ พระเจดีย์ประดิษฐานบนฐานยกสูงในผังยกเก็จ มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ซ้อนกัน 3 ฐาน องค์ระฆังมีขนาดเล็ก มีรัดอก ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์ในผังย่อมุม ปล้องไฉน และปลีตามลำดับ ซึ่งเป็นรูปแบบที่เทียบได้กับพระธาตุหริภุญไชย ลำพูน หรือเจดีย์วัดกิตติ ในโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ เป็นต้น โดยเจดีย์ “พระธาตุแช่แห้ง” นี้ ปรากฏหลักฐานในพื้นที่เมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ว่า ท้าวช่ากาน ให้ก่อเจดีย์ขึ้นในปี พ.ศ. 2019 (สร้อยดี อ่องสกุล, 2561b, pp. 39-40) ดังนั้น อิทธิพลศิลปะล้านนาจึงน่าจะเริ่มเข้าสู่เมืองน่านในระยะนี้ พร้อมกับความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาด้วย

พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาในพื้นที่เมืองน่าน มีการพัฒนาสืบต่อมาในสมัยหลัง โดยที่พุทธลักษณะค่อย ๆ กลายจากต้นแบบไปสู่ความเป็นงานช่างพื้นบ้านมากขึ้น ตัวอย่างเช่น กลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน และที่วัดภูมินทร์ รวมถึงกลุ่มพระพุทธรูปสำริดในท้องที่อำเภอปัว โดยเฉพาะในท้องที่อำเภอปัว ได้พบตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่มีจารึกที่วัดป่าเหมือด ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2052 ตรงกับสมัยที่หมื่นสามล้านเป็นเจ้าเมืองน่าน และพญาแก้วเป็นกษัตริย์ล้านนา แสดงให้เห็นว่า ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาบนพื้นที่เมืองน่านนั้นปรากฏอย่างต่อเนื่อง และคงจะหมดไปเมื่ออาณาจักรล้านนาล่มสลาย ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

ส่วนในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลونغนั้น แทบไม่ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนา โดยปรากฏตัวอย่างเพียง 2 องค์ คือ ที่วัดพงษ์สุนันท์ อำเภอเมืองแพร่ และที่วัดศรีดอนคำ อำเภอลอง ส่วนจากเอกสารเรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับปี พ.ศ. 2550) ระบุว่ามิพระพุทธรูป “พระแสนแส่ว” แบบล้านนาระยะแรกปรากฏที่วัดเด่นชัย อำเภอเด่นชัย (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 149) แสดงให้เห็นว่าเมืองแพร่-เมืองลอง ไม่นิยมสร้างพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาเท่าใดนัก ซึ่งเมื่อเทียบสัดส่วนกับพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาแล้ว พบว่าพระพุทธรูปกลุ่มนี้ปรากฏตัวอย่างในเมืองแพร่-เมืองลอง มากกว่า ประเด็นนี้สันนิษฐานว่า อิทธิพลศิลปะล้านนาในช่วงแรกคงไม่ผ่านเข้ามาถึงเมืองแพร่-เมืองลอง เท่าใดนัก เนื่องจากภายหลังพระเจ้าติโลกราชทรงผนวกเมืองแพร่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 1992 สถานการณ์ของเมืองแพร่ไม่ราบรื่นเหมือนอย่างเมืองน่าน เนื่องจากอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรอยุธยา มักใช้เมืองแพร่เป็นสมรภูมิรบ เช่น ปลายปี พ.ศ. 2006 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งอาณาจักรอยุธยา ได้นำกองทัพเข้าล้อมเมืองแพร่ไว้ เวลานั้น พระเจ้าติโลกราชทรงนำทัพขึ้นไปทำศึกอยู่ที่สิบสองปันนา และทรงมอบหมายให้หมื่นโลกนครรักษาเมือง โดยหมื่นโลกนครได้เกณฑ์พลจากลำปาง น่าน พะเยา ยกทัพลงมาป้องกันเมืองแพร่ การศึกครั้งนี้ อยุธยาเป็นฝ่ายถอยทัพกลับ เนื่องจากพระเจ้าติโลกราชทรงเสด็จกลับจากสิบสองปันนา และได้ให้เกณฑ์พลลงมาป้องกันเมืองแพร่เพิ่ม แม้จะป้องกันเมืองไว้ได้ แต่เมืองแพร่ก็อยู่ในสภาพเสียหาย ชาวเมืองถูกกวาดต้อน และบางส่วนเสียชีวิตในศึกครั้งนี้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 61) หรือในปี พ.ศ. 2017 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมอบหมายให้พญาทลาโหม ยกทัพขึ้นมาโจมตีเมืองเซียง ซึ่งในขณะนั้นหมื่นดิ่งนครแห่งอาณาจักรล้านนา นำกองทัพเข้ายึดไว้ได้ โดยอยุธยาสามารถยึดเมืองเซียงได้ และยังสามารถยึดเมืองเชียงขึ้น (เมืองลอง) ไว้ในอำนาจได้อีกเมืองหนึ่ง แต่ไม่นาน พระเจ้าติโลกราชก็ทรงแต่งตั้งพหลวงเข้าโจมตีเมืองเชียงขึ้น และยึดเมืองกลับเข้าไปในพระราชอำนาจได้อีก จนในเวลาต่อมา เมื่อพระเจ้าติโลกราชทรงเป็นไมตรีกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้ว สถานการณ์ของเมืองแพร่-เมืองลอง จึงสงบสุข (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 62) จนกระทั่งเมื่อพระเจ้าติโลกราชเสด็จสวรรคต พญาแก้วขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านนา ก็เกิดสงครามระหว่างอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรอยุธยาอีกในช่วงปี พ.ศ. 2050 – 2053 สงครามดังกล่าวส่งผลให้เมืองแพร่ซึ่งเป็นสมรภูมิรบเสียหายหนัก ประชาชนถูกกวาดต้อนเป็นจำนวนมาก และยังคงส่งผลให้เมืองแพร่กลายเป็นเมืองใหญ่กลายเป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ ที่มีประชากรเบาบาง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, pp. 63-64) ความเสียหายของเมืองแพร่ในศึกครั้งต่าง ๆ นี้ จึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อิทธิพลศิลปะล้านนาไม่ค่อยผ่านเข้ามาถึงเมืองแพร่มากนัก เมื่อเทียบกับเมืองน่านที่ปรากฏอิทธิพลศิลปะล้านนาชัดเจนกว่า โดยตัวอย่างพระพุทธรูป

ขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาที่ปรากฏในเมืองแพร่-เมืองลอง จำนวนหนึ่งนั้น อาจเป็นตัวอย่างที่ถูกเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ในช่วงที่มีเจ้าผู้ครองนครจากเมืองอื่นเข้ามาปกครองเมืองแพร่ก็เป็นได้

2.4 กลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22)

นอกเหนือจากกลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะแรกแล้ว ในพื้นที่เมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง ยังปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาอีกด้วย

จากการศึกษาเรื่อง “พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย” โดยศักดิ์ชัย สายสิงห์ กล่าวว่า พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา เป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย โดยเริ่มปรากฏการสร้างนับแต่พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 268) เมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน-เมืองแพร่-เมืองลอง ตรงกับช่วงเวลาที่ยานาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจ และเมืองเหล่านี้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ซึ่งในช่วงที่เมืองเหล่านี้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนานั้น ย่อมส่งผลให้อิทธิพลศิลปะล้านนาแผ่เข้ามายังพื้นที่นี้ด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของพระพุทธรูปขัดสมาธิราบในศิลปะล้านนามีความแตกต่างจากพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรอยู่พอสมควร

สำหรับเมืองน่านนั้น จากการสำรวจ พบตัวอย่างพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร และพระพุทธรูปขัดสมาธิราบในจำนวนมากเท่ากัน ทำให้สันนิษฐานได้ว่า อิทธิพลศิลปะล้านนาคงผ่านเข้ามายังเมืองน่านนับตั้งแต่ พ.ศ. 1992 นับแต่ครั้งพระเจ้าติโลกราชทรงผนวกเมืองน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาเป็นต้นมา โดยปรากฏหลักฐานงานศิลปกรรมคือ พระเจ้าทองทิพย์ ที่วัดสวนตาล แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า จากการสำรวจ ไม่พบตัวอย่างพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา ที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับต้นแบบในช่วงรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช เช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดพระเจ้าหล้าอม อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, p. 284) เลย

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดที่มีความใกล้เคียงกับงานศิลปะที่เป็นต้นแบบมากที่สุด ปรากฏตัวอย่างได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน และพระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีมงคล (ก่ง) ตำบลยม อำเภอนาน้อย ซึ่งพุทธลักษณะเป็นอย่างศิลปะล้านนาระยะหลังสมัยพญาแก้วแล้ว กล่าวคือ มีการใช้ฐานที่เจาะเป็นช่องกระจกลายเมฆ มีขาตั้ง 3 ขา การปรากฏตัวอย่างที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าเมืองน่าน มีการรับเอาอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังในยุคต่อมา หากเทียบกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว ภายหลังจากเมืองน่านถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง จากเดิมที่เคยมีเจ้าผู้ครองนครเป็นเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย เป็นการให้ข้าราชการจากส่วนกลางมาเป็นเจ้าเมือง โดยข้าราชการเหล่านั้นก็ได้มี

การนำอิทธิพลทางศิลปะเข้ามาเผยแพร่ เช่น ท้าวชากานนำรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนามาใช้กับพระธาตุแช่แห้ง หรือมีฉนวนนั้นก็อาจเป็นการรับอิทธิพลทางศิลปะผ่านกิจการทางศาสนา เช่น ในรัชกาลของพญาแก้ว มีพระเถระจากเมืองน่านไปร่วมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่เมืองลำพูน โดยสุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ ได้นำเหตุการณ์นี้มาใช้สันนิษฐานอายุการสร้างของเจดีย์สี่เหลี่ยมที่วัดพญาวัต (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 81) ว่าพระเถระเมืองน่านที่ติดต่อการศาสนาคราวนั้นคงเห็นว่า เจดีย์กู่กุด ที่วัดจามเทวี ซึ่งถือเป็นพระมหาธาตุประจำนครลำพูนมีความสำคัญ และมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ จึงให้นำรูปแบบมาสร้างที่เมืองน่าน ดังนั้น การเข้ามาของอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังในสมัยของพญาแก้ว ก็อาจเป็นแบบเดียวกันกับการสันนิษฐานเกี่ยวกับเจดีย์วัดพญาวัต ของสุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ เช่นกัน

อิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังในสมัยของพญาแก้ว ถือเป็นรูปแบบที่ปรากฏในพื้นที่เมืองน่านมากที่สุด ตัวอย่างที่ปรากฏได้แก่ พระพุทธรูป “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งมีจารึกว่าสร้างปี พ.ศ. 2065 ตรงกับสมัยที่พระยาคำยอดฟ้าเป็นเจ้าเมืองน่าน กลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว หรือกลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่วัดเชียงแล ตำบลริม อำเภอท่าวังผา พระพุทธรูปเหล่านี้แม้ว่าจะมีรูปแบบที่เป็นงานช่างพื้นบ้านแล้ว แต่ก็ยังปรากฏพุทธลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะล้านนาสมัยพญาแก้ว เช่น การใช้ฐานที่มีขาตั้ง 3 ขา หรือการใช้ฐานบัววงอนเป็นต้น แสดงให้เห็นว่าความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลังในพื้นที่เมืองน่านคงมีการสืบเนื่องต่อกันลงมา

ประเด็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลังในพื้นที่เมืองน่าน คือ การปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปกลุ่มที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในสกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ ตัวอย่างได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน “พระเจ้าตอง” ที่วัดทุ่งชัย อำเภอปัว รวมถึงพระพุทธรูปแบบงานช่างพื้นบ้านที่วัดเชียงแล ตำบลริม อำเภอท่าวังผา การปรากฏของพระพุทธรูปสำริดสกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ นี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาที่อาณาจักรล้านนาเรืองอำนาจ เมืองน่านมีการติดต่อกับเมืองในเขตลุ่มน้ำกก (เชียงราย) และลุ่มน้ำโขง (เชียงแสน) ดังเช่นในประวัติศาสตร์ หลังจากเมืองน่านถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแล้ว ได้มีข้าราชการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเป็นเจ้าเมือง ตัวอย่างเช่น ท้าวชากาน ซึ่งเคยเป็นเจ้าเมืองฝาง ก่อนจะย้ายมาครองเมืองน่าน และได้ย้ายไปเป็นเจ้าเมืองเชียงแสน หรือท้าวบุญแฝง ซึ่งครองเมืองน่านอยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2032 – 2039 ก่อนย้ายไปเป็นเจ้าเมืองเชียงแสน และได้ย้ายกลับมาครองเมืองน่านในปี พ.ศ. 2040 จนกระทั่งถึงแก่กรรมในเมืองน่านเมื่อปี พ.ศ. 2050 (สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, 2530, p. 54) เป็นต้น การที่เจ้าเมืองน่านมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปครองเมืองเชียงแสนเช่นนี้ อาจส่งผลให้เกิดการรับเอาอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังในสกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ มาใช้ในเมืองน่านด้วย ซึ่งอิทธิพลสกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-

เชียงของ นี้ ถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับคานิยมในเมืองน่านพอสมาคร และคงมีการสร้างควบคู่ไป กับพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะหลังที่ได้รับอิทธิพลจากเมืองหลวง (เชียงใหม่) จนกระทั่งเมื่อ อาณาจักรล้านนาล่มสลาย ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า การสร้างพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะหลัง จึงหมดไป

สำหรับพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอม นั้น ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อ กลุ่มพระพุทธรูปแบบล้านนา ระยะแรก แล้วว่า หลังจากที่ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแล้ว เมืองแพร่มี สถานการณ์ที่ไม่ราบรื่นเหมือนอย่างเมืองน่าน เพราะมักตกเป็นสมรภูมิรบระหว่างอาณาจักรล้านนา กับอาณาจักรอยุธยา นับแต่สมัยของพระเจ้าติโลกราช จนถึงสมัยพญาแก้ว ส่งผลให้การรับอิทธิพล ทางศิลปะเป็นไปได้น้อยกว่าเมืองน่าน อย่างไรก็ตาม เมืองแพร่-เมืองลอม กลับปรากฏการสร้าง พระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลังในจำนวนมากพอสมาคร

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนาระยะหลังที่ปรากฏในเมืองแพร่สมัยพระเจ้าติโลกราช ได้แก่ “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์ ซึ่งมีประวัติว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดฯ ให้สร้างขึ้น แล้ว พระราชทานให้ “พระนางหอมมุข” พระสนมเอกลำมาประดิษฐานที่วัดนี้ (ข่าวสด, 2561) ซึ่งพุทธ ลักษณะของ “พระเจ้าแสนสุข” มีการคลี่คลายจากพระพุทธรูปในศิลปะล้านนาระยะหลังที่เป็น ต้นแบบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จากตัวอย่างพระพุทธรูปองค์นี้ จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า อิทธิพลศิลปะ ล้านนาระยะหลัง คงเริ่มมีการแผ่เข้ามายังพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอม ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช สอดคล้องกับการปรากฏเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่วัดพระหลวง อำเภอสองเม่น (ภาพที่ 119) ซึ่งมี ลักษณะเทียบได้กับเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ ที่สร้างในรัชกาลของพระเจ้า ติโลกราช เป็นต้น

ภาพที่ 119 เจดีย์ทรงปราสาทยอดที่วัดพระหลวง

ทั้งนี้ นอกเหนือจากพระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าแสนสุข” ที่วัดพงษ์สุนันท์แล้ว ในพื้นที่เมืองแพร์-เมืองทอง กลับไม่ปรากฏตัวอย่างพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลังที่มีความใกล้เคียงกับงานต้นแบบอีก โดยงานที่ปรากฏส่วนใหญ่กลับเป็นงานฝีมือช่างพื้นบ้าน ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาระยะหลังแทน เช่น ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริดในพิพิธภัณฑวัดหลวง เมืองแพร์ ที่แม้จะมีการใช้ฐานที่มีขาตั้ง 3 ขา แบบเดียวกับพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลังในสมัยพญาแก้ว แต่กลับไม่มีการเจาะช่องกระจกลายเมฆที่ฐาน รวมทั้งส่วนพระพักตร์ก็กลายเป็นงานช่างพื้นบ้านไปจนหมดสิ้น หรือพระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” ที่วัดต้าเวียง ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง ซึ่งในอดีตบริเวณนี้เรียกว่า เวียงต้า เป็นเมืองขนาดเล็กที่อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองทอง พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้ถือได้ว่าเป็นงานฝีมือช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง ทั้งในส่วนของพระพักตร์ที่ยาวกว่าสัดส่วนของพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลัง หรือการทำฐานที่มีลายกากบาท ซึ่งไม่เป็นไปตามแบบแผนทั่วไปของพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลัง เป็นต้น ซึ่งเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ของเมืองแพร์-เมืองทอง ที่กลายเป็นสมรภูมิรบระหว่างล้านนากับอยุธยาตลอดรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช จนถึงสมัยของพญาแก้ว (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร์, 2550, p. 412) จึงมีความเป็นไปได้ว่าอิทธิพลศิลปะล้านนาคงไม่แผ่เข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้อย่างเต็มที่นัก โดยคงจะผ่านเข้ามาจากเจ้าเมืองที่หมุนเวียนมาจากหัวเมืองอื่นในล้านนา เช่นเดียวกับเมืองน่าน แต่ถึงแม้ว่าในพื้นที่เมืองแพร์-เมืองทอง

จะถูกใช้เป็นสมรภูมิตลอดช่วงเวลานี้ ความศรัทธาในศาสนาพุทธก็คงจะไม่เสื่อมคลาย จึงปรากฏ การสร้างงานศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูปมาโดยตลอด

นอกจากอิทธิพลศิลปะล้านนาระยะหลังจากศูนย์กลางแล้ว ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ในพื้นที่เมืองแพร่-เมืองลอง ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะหลังกลุ่มที่ได้รับอิทธิพล จากสกุลช่างเชียงรายด้วย ตัวอย่างที่ปรากฏได้แก่ พระพุทธรูปสำริดที่พิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ อำเภอ ลอง พระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าน้ำออกเคียร” ที่วัดเมธังกราวาส เป็นต้น การปรากฏกลุ่มพระพุทธรูป ที่ได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างเชียงรายนี้ แสดงให้เห็นว่าบนพื้นที่เมืองแพร่ เมืองลอง น่าจะมีการติดต่อกับเมืองเชียงราย-เชียงแสน เช่นเดียวกับเมืองน่าน แต่เนื่องจากตามประวัติศาสตร์ของเมืองแพร่-เมือง ลอง ไม่ปรากฏว่ามีเจ้าเมืองคนใดที่ย้ายมาจากเมืองเชียงราย หรือย้ายไปครองเมืองเชียงรายเหมือน อย่างเมืองน่าน แต่ปรากฏว่ามีเจ้าเมืองแพร่บางคนที่ขึ้นไปครองเมืองน่าน เช่น เจ้าเมืองแพร่สร้อย และเจ้าเมืองแพร่คำยอดฟ้า (สุรศักดิ์ ศรีสาอังกค์, 2530, p. 54) จึงมีความเป็นไปได้ว่า กลุ่ม พระพุทธรูปสกุลช่างเชียงรายที่ปรากฏในเมืองแพร่-เมืองลอง อาจผ่านลงมาจกเมืองน่าน ซึ่งมีการ ติดต่อบริอิทธิพลศิลปะล้านนาศกุลช่างเชียงราย-เชียงแสน-เชียงของ ในช่วงเวลาเดียวกัน

3. พระพุทธรูปสำริดสกุลช่างน่าน-แพร่ ภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนาเริ่มเสื่อมอำนาจลงนับแต่ช่วงปลายรัชกาลพญาแก้วเป็นต้นมา ด้วยเกิดศึกที่ ทำให้อาณาจักรต้องเสียขุนนางที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงไพร่พลจำนวนมากหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2062 เกิดศึกระหว่างล้านนากับพวกไทใหญ่ และในปี พ.ศ. 2066 เกิดศึกระหว่างล้านนากับเมือง เชียงตุง ช้าในปี พ.ศ. 2067 ก็เกิดอุทกภัยใหญ่ที่เชียงใหม่ จนเกิดความเสียหายต่อบ้านเมืองและผู้คน ล้มตายเป็นจำนวนมาก (สร้อย อ่องสกุล, 2561a, pp. 121-122) อีกทั้งพญาแก้วก็มาสิ้นพระชนม์ไป ในปี พ.ศ. 2068 จากการประหารเนื่องจากเสวยลาบเนื้อม้าดิบ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543, p. 116) โดยที่ยังมีทันได้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การสูญเสียไพร่พลจำนวนมาก ประกอบกับความเสียหาย ในบ้านเมือง เป็นเหตุให้อาณาจักรล้านนาเริ่มเกิดความอ่อนแอ แม้เมื่อพญาเกสเชษฐราชขึ้นครอง อำนาจในปี พ.ศ. 2069 สถานการณ์ในอาณาจักรล้านนาก็ไม่ดีขึ้น เนื่องจากขุนนางมีอำนาจมาก และ เกิดความแตกแยกกัน ส่งผลให้มีการเปลี่ยนกษัตริย์อยู่บ่อยครั้ง และเกิดสงครามกลางเมืองอยู่เป็น ประจำ

สำหรับเมืองน่านและเมืองแพร่ ไม่ปรากฏว่าได้รับผลกระทบจากความเสื่อมของอาณาจักร ล้านนามากนัก โดยในช่วงปลายรัชกาลของพญาแก้ว ตรงกับสมัยที่เมืองน่านมีพระยาคำยอดฟ้าเป็น เจ้าผู้ครองนคร ซึ่งยังปรากฏเหตุการณ์สำคัญ คือ การสร้าง “พระเจ้าล้านทอง” และบูรณะพระธาตุ แชน้แห่ง (สุรศักดิ์ ศรีสาอังกค์, 2530, p. 55) ส่วนที่เมืองแพร่ มีเจ้าเมืองแพร่อุ่นเป็นเจ้าผู้ครองนคร ก็

ยังปรากฏเหตุการณ์ คือ การสร้างวัดบุพพารามถวายกษัตริย์ล้านนา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 412) ย่อมแสดงว่าแม่อาณาจักรล้านนาจะเริ่มเข้าสู่ยุคเสื่อม แต่เมืองน่าน-เมืองแพร่ ก็ยังคงมีสถานการณ์ที่เป็นปกติอยู่ และยังคงมีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในศาสนาสืบเนื่องต่อมา แต่มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติม คือ เมืองน่านและเมืองแพร่ เริ่มมีการติดต่อกับอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งจะปรากฏชัดยิ่งขึ้นในช่วงที่พระเจ้าบุเรงนองปราบปรามล้านนา

อาณาจักรล้านนาล่มสลายลงในรัชกาลของท้าวเม่ง (พญาเมกุสิสุทิววงศ์) เมื่อพระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่า ได้ยกทัพเข้าโจมตีเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2101 (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543, pp. 126-127) และสามารถยึดครองได้ในเวลาอันรวดเร็ว ภายนี้ตรงกับสมัยที่เจ้าพระยาพลเทพฤาชัยเป็นเจ้าเมืองน่าน (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 55) และพญาแพร่สามล้านเป็นเจ้าเมืองแพร่ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 412) ในระยะนี้ยังคงปรากฏการสร้างงานทางศาสนาอยู่ช่วงหนึ่ง เช่น การปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุช้างค้ำ จนเมื่อพระเจ้าบุเรงนองทรงปราบปรามหัวเมืองต่าง ๆ ของล้านนาที่พากันแข็งเมือง เมืองน่าน-เมืองแพร่ จึงได้รับผลกระทบ เมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกทัพเข้าโจมตีทั้งสองเมืองนี้ (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 48; องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 71) ทั้งพระยาพลเทพฤาชัย และพญาแพร่สามล้านไม่อาจต้านทานได้ จึงหนีไปพึ่งล้านช้าง ส่งผลให้เมืองน่าน-เมืองแพร่ ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า เช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

การสร้างงานศิลปกรรมประเภทพระพุทธรูปสำริดในช่วงที่เมืองน่าน-เมืองแพร่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าปรากฏน้อยลงเป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า งานศิลปกรรมพระพุทธรูปที่เคยปรากฏในยุคทองของอาณาจักรล้านนาในสกุลช่างน่าน-แพร่ ได้สูญลงอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของสุรศักดิ์ ศรีสำอองค์ ใน เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ พบว่า ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม่ได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ด้วยความที่ไม่เป็นวัสดุที่หาได้ง่าย และมีราคาสูง (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 81) ต่างจากสำริดซึ่งในขณะนั้นคงเป็นของที่หายาก ประกอบกับบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม จึงยากที่จะสร้างพระพุทธรูปสำริดตามความนิยมเดิมได้ จนกระทั่งเมื่อเมืองน่าน-เมืองแพร่ หลุดพ้นจากการปกครองของอาณาจักรล้านนา ในสมัยที่เจ้าอัตถวรปัญโญเป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 50) และพญาเมืองใจเป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, p. 418) จึงปรากฏการสร้างพระพุทธรูปสำริดอีกครั้ง แต่พระพุทธรูปในช่วงเวลานี้ก็มีได้มีรูปแบบอย่างสกุลช่างน่าน-แพร่ ในยุคทองของอาณาจักรล้านนา ตัวอย่างพระพุทธรูปในช่วงเวลานี้ เช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ที่สร้างในสมัยของเจ้าอัตถวรปัญโญ (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 87) (ภาพที่ 120) หรือพระพุทธรูปสำริดที่วัดสภารศ ที่สร้างในสมัยของเจ้าสุมนเทวราช ปี พ.ศ. 2366 (สุรศักดิ์ ศรีสำอองค์, 2530, p. 88) (ภาพที่ 121) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปตามอิทธิพลศิลปรัตนโกสินทร์แล้ว โดยปรากฏควบคู่ไปกับการสร้างพระพุทธรูปไม้ปางเปิดโลก ตามอย่างศิลปะลาว ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปไม้ที่วัดพญาวัต และ

พระพุทธรูปไม้ที่วัดน้ำล้อม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เป็นต้น ซึ่งความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบนี้ดังกล่าวยังปรากฏสืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 120 (ซ้าย) พระพุทธรูปสำริดที่วัดศรีบุญเรือง สร้างในสมัยเจ้าอัตถวรปัญโญ

ภาพที่ 121 (ขวา) พระพุทธรูปสำริดที่วัดสภารศ สร้างในสมัยเจ้าสุนทรเทวราช

บทที่ 5

บทสรุป

ภายหลังจากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมประเภท “พระพุทธรูปสำริด” บนพื้นที่ 2 แห่ง คือ จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน ได้แสดงให้เห็นว่า อิทธิพลของศิลปะสุโขทัย และศิลปะล้านนา ได้ปรากฏอยู่บนพื้นที่ทั้ง 2 นี้เป็นอย่างมาก อาจเพราะว่าบริเวณพื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ต่างก็มีเส้นทางประวัติศาสตร์ที่คล้ายกัน คือ ในช่วงแรกมีฐานะเป็นรัฐอิสระก่อน ต่อมาได้เข้าไปมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย จนเมื่ออาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง พื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ก็ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา

ในส่วนของงานช่างแบบสุโขทัย จากการศึกษา พบว่าปรากฏบนพื้นที่จังหวัดน่านอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในเขตตำบลในเวียง ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองน่านโบราณ อำเภอภูเพียง และอำเภอเวียงสา พระพุทธรูปที่สร้างภายใต้อิทธิพลศิลปะสุโขทัยนี้ มีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ช่างเมืองน่านก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการบนพระพุทธรูปไป จนทำให้พระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่เมืองน่านนี้ กลายเป็นรูปแบบเฉพาะอย่างที่เรียกกันว่า “สกุลช่างน่าน” แม้ว่าในภายหลังอาณาจักรสุโขทัยจะเสื่อมอำนาจลง และเมืองน่านถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรล้านนาแล้ว ก็ยังปรากฏการสร้างสืบทอดต่อกันมา ปรากฏกระทั่งอาณาจักรล้านนาสิ้นอำนาจ ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว การสร้างพระพุทธรูปสำริดแบบอิทธิพลสุโขทัยจึงหมดลง และถูกแทนที่ด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ภายใต้อิทธิพลศิลปะลาว และพระพุทธรูปปูนปั้นตามอิทธิพลศิลปะพม่าในที่สุด สำหรับบนพื้นที่จังหวัดแพร่ แม้ว่าจะไม่ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่ชัดเจนเหมือนอย่างน่าน แต่ก็ปรากฏว่า ช่างแพร่ได้รับเอาพุทธลักษณะบางประการมาปรับใช้กับสกุลช่างของตน เช่น การทำพระพักตร์รูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลว เป็นต้น

สำหรับงานช่างแบบล้านนา ด้วยความที่พื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่านในอดีต อยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรล้านนาเป็นเวลาพอสมควร ทำให้มีอิทธิพลของศิลปะล้านนาถูกส่งผ่านเข้ามายังพื้นที่ทั้ง 2 นี้เป็นอันมาก โดยจากการศึกษาและสำรวจ บริเวณจังหวัดแพร่ จะนิยมรับเอาพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา มาใช้เป็นของตนมากกว่า ในขณะที่พื้นที่จังหวัดน่าน จะปรากฏการรับอิทธิพลพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนามากกว่า เหตุผลของการเลือกรับอิทธิพลศิลปะล้านนาที่แตกต่างกันนี้ ผู้วิจัยยังไม่พบเหตุผลที่แน่ชัดว่าเป็นเพราะเหตุใด แต่สันนิษฐานเบื้องต้นว่า ในส่วนของพื้นที่จังหวัดแพร่ คงเป็นเพราะว่าพื้นที่นี้มีอาณาเขตติดต่อกับสุโขทัย ลำปาง น่าน และพะเยา ซึ่งล้วน

แล้วแต่เป็นพื้นที่ที่นิยมศิลปะสุโขทัยทั้งสิ้น ทำให้ช่างเมืองแพร่อาจจะมี ความคุ้นเคยกับศิลปะสุโขทัยมากกว่า จึงปรากฏการสร้างงานศิลปกรรมภายใต้อิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่แพร่หลาย นอกจากนี้ พื้นที่จังหวัดแพร่ยังถูกโอบล้อมด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ทำให้การติดต่อรับเอาอิทธิพลทางศิลปกรรมจากสกุลช่างเชียงใหม่ ซึ่งเป็นต้นแบบนั้นคงทำได้ยาก แต่ข้อสันนิษฐานส่วนนี้ยังจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานอื่น ๆ ประกอบเพิ่มเติมอีก จึงจะสามารถบอกได้ว่า แท้จริงแล้วความนิยมศิลปะสุโขทัยในบริเวณจังหวัดแพร่ นั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุใด ส่วนพื้นที่จังหวัดน่าน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คงเป็นเพราะว่าพื้นที่นี้มีการรับอิทธิพลศิลปะสุโขทัยมาเป็นเวลายาวนานแล้ว นับตั้งแต่ยุคที่อาณาจักรสุโขทัยเรืองอำนาจ ทำให้ช่างมีความคุ้นเคยกับอิทธิพลศิลปะสุโขทัยแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะสกุลช่างของตนเองมากกว่า จึงไม่มีความจำเป็นในการรับรูปแบบพระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนา ซึ่งมีความซ้ำซ้อนกับความนิยมในท้องถิ่นของตนเองเข้ามาอีก ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธรูปขัดสมาธิราบแบบล้านนาปรากฏที่เมืองน่านน้อยมาก และส่วนใหญ่ปรากฏในลักษณะของงานช่างพื้นบ้าน ในขณะที่พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรนั้น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เราจะเห็นได้ว่า เมืองน่านมีการติดต่อกับอาณาจักรล้านนาโดยตลอด นับตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าติโลกราชยกทัพเข้าโจมตี แล้วผนวกเมืองน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตน การรับเอาอิทธิพลพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบล้านนาจึงเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ และคงจะมีการพัฒนาสืบต่อมาจนกระทั่งกลายเป็นลักษณะเฉพาะสกุลช่างของตนเอง เช่น พระพุทธรูปสำริดที่วัดป่าเหมือด เป็นต้น トラาจนกระทั่งอาณาจักรล้านนาเสื่อมอำนาจ ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบล้านนาทั้งในเขตพื้นที่จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน ก็คงค่อย ๆ เสื่อมลงก่อนจะสูญไปในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพื้นที่จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน จะปรากฏอิทธิพลงานศิลปกรรมแบบสุโขทัย และแบบล้านนาอยู่มาก แต่ก็ยังปรากฏว่ามีการสร้างพระพุทธรูปสำริดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะสกุลช่างควบคู่กันไปด้วย โดยปรากฏอย่างชัดเจนตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา เช่น พื้นที่จังหวัดแพร่ ปรากฏการสร้างพระพุทธรูปแบบสกุลช่างแพร่ ดังตัวอย่างเช่น พระเจ้าแสนทอง ที่วัดหลวง เมืองแพร่ พระพุทธรูปสำริดที่วัดใหม่พม่า วัดต้าแป้น วัดศรีดอนคำ อำเภอลอง เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปเหล่านี้คงได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่ และคงได้รับความนิยมในพื้นที่จังหวัดแพร่ ทั้งในส่วนเมืองแพร่ เมืองลอง เมืองต้า และเมืองซำสาร ไม่ปรากฏว่ามีการแพร่ไปสู่ดินแดนอื่น ซึ่งความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบสกุลช่างแพร่ นี้คงเสื่อมไปเมื่ออาณาจักรล้านนาล่มสลาย ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ส่วนเมืองน่าน แม้จะไม่ได้มีการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะสกุลช่าง แต่ก็ปรากฏการรับเอาอิทธิพล

ศิลปะสุโขทัยเข้ามาปรับใช้ แล้วพัฒนาจนกระทั่งสามารถเรียกได้ว่าเป็น “ศิลปะสุโขทัย สกุลช่างน่าน” ในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระพุทธรูปสำริดบนพื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่านนี้ ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ได้แก่ การเคลื่อนย้ายโบราณวัตถุจากที่เดิมไปประดิษฐานยังที่ใหม่ เนื่องจากบริเวณจังหวัดแพร่และจังหวัดน่านนี้ ในอดีตเคยถูกทิ้งให้เป็นเมืองร้าง โดยเฉพาะในยุคที่อาณาจักรล้านนาล่มสลาย ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พื้นที่เดิมที่เคยเป็นเมืองใหญ่ มีผู้คนอาศัยอยู่มากก็ล้มสลายเหลือเพียงซากปรักหักพัง เมื่อผู้คนย้ายไปตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ ก็ได้เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปที่เคยประดิษฐานที่เดิมไปเก็บรักษาในที่ใหม่ด้วย จนทำให้เกิดความสับสนในการค้นหาแหล่งที่มา อีกทั้งพระพุทธรูปหลายตัวอย่างก็ได้ถูกเก็บไว้ในที่รโหฐานเพื่อป้องกันการถูกโจรกรรม ส่งผลให้เข้าถึงได้ยาก และไม่ได้รับการดูแลรักษา จนส่งผลให้หลักฐานสำคัญบางส่วนเกิดการชำรุด และสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2530). เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ข่าวสด. (2561). วัดพงษ์สุนันท์เมืองแพร่ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นล้านนา. Retrieved from https://www.khaosod.co.th/amulets/news_1331802
- . ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 10. (2507). In กรมศิลปากร (Ed.), ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (Vol. 4, pp. 333-531). พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- ภูเดช แสนสา. (2554). ประวัติศาสตร์เมืองลอง หัวเมืองบริวารในล้านนาประเทศ. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2532). พระพุทธรูปหินทราย สกุลช่างพะเยา. มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2547). ศิลปะสุโขทัย : บทวิเคราะห์หลักฐานโบราณคดี จารึกและศิลปกรรม. นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2551). ศิลปะเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพฯ กรมศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2555a). จารึกคำปุสบล ด้านที่ 1. Retrieved from https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/226
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2555b). จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4. Retrieved from https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/51
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2555c). จารึกวัดป่าแดง (แผ่นที่ 1). Retrieved from https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/207
- สมชาย ณ นครพนม. (2530). สมัยก่อนประวัติศาสตร์. In เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ (pp. 29-35). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2561a). ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์ (12 ed.). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2561b). พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สันติ เล็กสุขุม. (2549). ศิลปะสุโขทัย (2 ed.). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์. (2530). ประวัติศาสตร์ และศิลปะ. In เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ (pp. 37-172). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์. (2546). พระพุทธรูปศิลปะล้านนาฝีมือช่างเมืองแพร่. In เรื่องของพ่อ และ รวมบทความทางวิชาการ ล้านช้าง : ล้านนา.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม. ล. (2560). พระพุทธรูปล้านนากับคติพระพุทธรูปศาสนamahayanaแบบตันตระ นิกายวัชรยาน / ม.ล. สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). เชียงใหม่ :: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (2550). ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ. 2550). แพร่: เมืองแพร่การพิมพ์.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เ. เ. ว. (2543). ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายปริญญา นาควัชระ
วัน เดือน ปี เกิด	23 เมษายน 2537
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	879 หมู่ 4 ตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน 55000

